

ZAHRANIČNÍ POLITIKA NĚMECKA NA ZAČÁTKU 21. STOLETÍ

Jan Prášil a kol.

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

PRAHA 2011

ZAHRANIČNÍ POLITIKA NĚMECKA NA ZAČÁTKU 21. STOLETÍ

Jan Prášil a kol.

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Zahraniční politika Německa na začátku 21. století

Editor Jan Prášil

Autoři Pavel Dvořák, Jakub Eberle, Jan Prášil, Maria Staszkievicz

Jazyková redakce Jan Novák

Grafická úprava Side2

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

Žitná 27

110 00 Praha 1

Tel./fax: +420 224 813 460

info@amo.cz

www.amo.cz

© AMO 2011

ISBN 978-80-87092-15-6

Zpracování studie bylo podpořeno grantem Ministerstva zahraničních věcí ČR jako projekt RM 07/01/10 – Komplexní analýza německé zahraniční politiky.

Vydání této publikace bylo podpořeno Nadací Konrada Adenauera (Konrad-Adenauer-Stiftung).

PŘEDMLUVA

Německá zahraniční politika prochází od událostí roku 1989 viditelnými změnami. Nové rámcové podmínky mezinárodní politiky, znovusjednocení a plná suverenity znamenaly pro Německo velkou výzvu. Naši západní sousedé se ocitli posílení ve středu Evropy a jejich zahraničněpolitické elity se musely vyrovnat s pojmy „zapomenutá moc“ nebo „civilní mocnost“.

Jednotlivé vlády hledají vlastní cestu mezi základními premisami respektu k realizaci lidských práv, úsilí o mír a zákaz útočných válek, otevřenosti k mezinárodní spolupráci a vázanosti mezinárodním právem. Přelom 21. století ukázal, že debata o mezinárodní roli Německa není uzavřená. Kancléř Schröder otevřeně hovořil o „zahraniční politice osvíceného vlastního zájmu“ a požadoval sebevědomou politiku „dospělého národa“. Kancléřka Merkelová vnesla do dalšího volebního období nový politický styl.

Stav německé zahraniční politiky, její cíle a nástroje hodnotí s ohledem na diskusi o národních zájmech akademici a komentátoři rozdílně, a to především podle politického zabarvení. O jak citlivé téma se jedná, ukázala i abdikace prezidenta Köhlera po jeho výroku o hospodářských zájmech pronesená v souvislosti s cestou do Afghánistánu.

Kde stojí německá zahraniční politika na počátku 21. století, jaké jsou její dlouhodobé preference? Tak zní centrální otázka této publikace. Její autoři očividně usilují o poskytnutí co nejširšího vhledu do mechanismu fungování německé zahraniční politiky. Nesoustředí se pouze na popis jednotlivých zahraničněpolitických událostí, ale nastiňují i vztahy mezi jednotlivými aktéry. Bez zabarvení analyzují jednotlivé centrální kroky obou vlád, jejich příčiny a důsledky. Hluběji pak rozebírají prioritní oblasti současné zahraniční politiky, které do jisté míry ovlivňují i Českou republiku.

Jsem rád, že vznikla pro běžného čtenáře srozumitelná a přehledná analýza, která seznamuje s neaktuálnějším vývojem německé zahraniční a evropské politiky.

MUDr. Luděk Seřzig
předseda české části Rady Česko-německého diskusního fóra,
předseda senátního Výboru pro záležitosti EU

OBSAH

ÚVOD 9

ZAHRANIČNÍ POLITIKA, JEJÍ DIMENZE A OMEZENÍ (Jan Prášil) 11

POLITIKA VŮČI NATO (Jakub Eberle) 47

KLIMATICKÁ POLITIKA (Maria Staszkievicz) 73

ENERGETICKÁ POLITIKA A JEJÍ VNĚJŠÍ DIMENZE (Jan Prášil) 101

PROTITERORISTICKÁ POLITIKA (Pavel Dvořák) 129

SHRNUTÍ 155

REJSTŘÍK ZKRATEK 161

O AUTORECH 165

ÚVOD

Před spolkovými volbami v září 2009 avizovali němečtí Svobodní demokraté v čele s Guidem Westerwellem, že v případě černo-žluté koalice nezmění kurz zahraniční politiky, ale budou požadovat jiné akcenty. Westerwelle se jako ministr zahraničí přihlásil k vedení politiky po boku se zahraničními partnery a vyzval k tomu, aby se Němci nedělali menší než jsou. Při nástupu do funkce upozorňoval na to, že kontinuita nesmí být zaměňována za ideovou vyprázdněnost a zavázal se k mírové politice a k hodnotově orientovanému kurzu.

Politika jeho sociálně demokratického předchůdce Franka-Waltera Steinmeiera byla ovlivněna balancováním sil ve velké koalici. Steinmeier jako vicekancléř, ministr a místopředseda SPD, která ve volbách v září 2005 získala o jeden procentní bod méně hlasů než CDU/CSU, se musel profilovat a vést permanentní předvolební boj jako kandidát na příštího kancléře. Obsahově existovaly mezi ním a kancléřkou Angelou Merkelovou rozdíly, které ale na povrch vyplynuly spíše výjimečně, protože se oba shodli, že zahraniční politika nemá být ve vleku stranické politiky.

Rozhodovací procesy německé zahraniční politiky probíhají v husté síti vztahů kolem hlavního aktéra, spolkové vlády. Asociace pro mezinárodní otázky v této publikaci představuje pět analýz těchto procesů v oblastech, které vyhodnotila jako prioritní pro německou zahraniční politiku druhé velké koalice a současné černo-žluté koalice. Vypracovala je během roku 2010 pro Ministerstvo zahraničních věcí České republiky a tato publikace je jejich zkrácenou verzí.

Autoři zde popisují hlavní zahraničně politické kroky obou koalic kancléřky Merkelové a identifikují zahraničně politické aktéry obecně a konkrétně v oblasti energetické a klimatické politiky, politiky vůči NATO a strategie v boji proti terorismu. Analyzují pozice jednotlivých aktérů a možnosti prosazování zájmů. Hledají odpověď na otázku, jakým směrem se zahraniční politika Německa na začátku 21. století vyvíjí, zda se drží svého rámce civilní mocnosti a premisy bok po boku spolupracovat s partnerskými státy.

Hlavním cílem této publikace je poskytnout přehled důvodů a pozadí stanovisek jednotlivých aktérů, kteří se podílí na vytváření a vykonávání aktuální zahraniční politiky Německa. Kromě chronologického přehledu aktivit vlády v daných oblastech nabízejí studie také odkazy na klíčové dokumenty.

Jan Prášil
Editor

ZAHRANIČNÍ POLITIKA, JEJÍ DIMENZE A OMEZENÍ

Jan Prášil

Rozhodovací proces německé zahraniční politiky je formálně v kompetenci spolkové vlády, ve které kancléř disponuje kompetencí udávat obecný směr politiky a ve věcech zahraniční politiky si často konkuruje se svým spolkovým ministrem zahraničních věcí, který je zodpovědný za zahraniční politiku podle resortního principu¹. Záleží na konkrétní osobnosti jednotlivých spolkových kancléřů, do jaké míry se zahraniční politikou hodlají zabývat. Kancléřka Angela Merkelová (CDU) se od své první vlády vyprofilovala jako kancléřka summitů. Vzhledem k jejich narůstajícímu počtu – způsobenému nejen posílením role premiérů Lisabonskou smlouvou – se i více věnuje zahraniční agendě. Přípravu summitů mají navíc na starosti šerpové v kancléřství a ne ministerstvo zahraničí. Kancléřka přesouvá i koordinaci evropské politiky do kancléřství. Dá se tak říci, že se styl zahraniční politiky „prezidencializuje“.² Ministr zahraničí vyvíjí vlastní iniciativy, jeho hlavní náplní ale je každodenní diplomatická agenda Ministerstva zahraničí. Zůstává tak ve stínu kancléřky, což bylo díky vyváženému poměru sil ve velké koalici ještě ne zcela viditelné, jednoznačně to ale platí v případě černo-žluté koalice. K dalšímu oslabování ministra zahraničí a jeho ministerstva dojde, až bude akceschopná Evropská služba vnější akce.

Pro svá rozhodnutí má kancléř k dispozici aparát kancléřství s 450 zaměstnanci. Funguje nejen jako centrála a sekretariát vlády, ale zároveň jako úřad kancléře, který rovněž spravuje tiskový a informační úřad vlády a zpravodajské služby. Z titulu funkce předsedy Spolkové bezpečnostní rady a finančního a hospodářského kabinetu získává kancléř i v těchto platformách zahraničně politicky relevantní informace. K rozhodnutí hlavních linií dochází neformálně v okruhu kancléře, jeho poradců, ať již z kancléřství³ nebo soukromých a ke koordinaci pak při vládních jednáních podle koaličního a stranického principu. Merkelová svá rozhodnutí konzultuje také se svou poradkyní a vedoucí kanceláře Beate Baumannovou, kterou jí v 90. letech doporučil dnešní prezident Christian Wulff (CDU⁴). V kancléřství má kancléř k dispozici oddělení č. 2, řízené zpravidla úředníkem Ministerstva zahraničí, popřípadě kancléřovým osobním poradcem. Za obou koalic Merkelové je vedeno kariérním diplomatem Christophem Heusgenem (CDU), který má v kanc-

1 Čl. 65, odst. 2 Ústavy (Základního zákona).

2 Německý parlamentní systém se v době mediální inscenace a globalizace obecně „prezidencializuje“ (Poguntke/Webb, 2005), tj. silně se personalizuje, a to i mimo parlamentní volby. Tendence centralizovat moc a odpovědnost v rukách kancléře (kancléř Schröder již dnes bývá označován za „kancléřského prezidenta“) a kultivovat politickou autoritu se projevuje i v zahraniční politice, spolu se snahou vytvářet v rozhodovacím procesu poradní komise a mimoparlamentní útvary.

3 Titul poradců nesou vedoucí oddělení č. 2 (Zahraniční, bezpečnostní a rozvojová politika), č. 4 (Hospodářská a finanční politika) a č. 5 (Evropská politika).

4 Na vlastní žádost má Wulff od zvolení spolkovým prezidentem 30. června 2010 pozastavené členství v CDU.

léřství ke kancléřce nejbliže a Merkelová s ním řeší agendu přímo bez prostřednictví vedoucího kancléřství. Heusgen dříve působil šest let jako vedoucí nejužšího týmu Javiera Solany, kde byl zodpovědný za přípravu strategických linií. Jeho oddělení zodpovídá za koordinaci zahraniční, bezpečnostní a rozvojové agendy s Ministerstvem zahraničí a relevantními ministerstvy. Oddělení č. 5 má na starosti evropskou agendu. Jeho vedoucí Uwe Corsepius posiluje za černo-žluté koalice vliv kancléřství v evropské politice Německa. Sekretariát Spolkové bezpečnostní rady působí v kancléřství jako skupina 23 v oddělení č. 2. Kromě kancléře a ministrů zahraničí, obrany, vnitra, spravedlnosti, financí, hospodářství a rozvoje se schází účastní i tři úředníci kancléřství.

Na straně exekutivy se vytváří rozhodnutí jak uvnitř spolkových ministerstev, a to na 340 referátech zabývajících se zahraniční agendou, tak mezi spolkovými ministerstvy. Vedle klasických témat zahraniční, bezpečnostní a zahraničně obchodní politiky se v důsledku evropeizace a globálního vládnutí dostávají k zahraničně politické agendě prakticky všechna spolková ministerstva. Vnitropolitické a administrativní faktory hrají při formulaci jejich zahraničních priorit roli a je tedy nejen možné, ale i reálné, že ministerstva představují odlišné zahraničně politické linie. Spolkové ministerstvo zahraničí je o zahraničních aktivitách ministerstev informováno, při mezinárodních delegacích je sice zastoupeno, ale aktivitu ponechává na ministerstvech, např. při konferencích OSN apod. K horizontální koordinaci stanovisek dochází buď neformálně na úrovni oddělení; formálně, ale neinstitucionálně k určitým tématům nebo institucionálně v rámci meziministerských výborů. Vertikální koordinaci má na starosti Ministerstvo zahraničí, v politicky důležitých případech se jí ujímá kancléřství.

Ministerstvo zahraničí, které má centrálu v Berlíně a pobočku v Bonnu, disponuje ročním rozpočtem ve výši 3,193 mld. eur⁵, což představuje méně než 1% spolkového rozpočtu. Dvě třetiny jsou využity na operativní zahraniční politiku včetně kulturní a veřejné diplomacie, třetina pokrývá platy 6 900 zaměstnanců. Ministerstvo se skládá z cca. 100 referátů, které komunikují s 229 zahraničními zastoupeními, se zahraničními partnery a koordinují zahraniční agendu mezi jednotlivými relevantními ministerstvy. Rozdělení zahraničně politické agendy mezi takové množství referátů různých ministerstev s sebou přináší citelnou fragmentaci. Diskuse o reformě jejího spravování je poznamenána stranickými zájmy. FDP, stejně jako předtím SPD, odmítá vznik funkce národního bezpečnostního poradce, resp. národní bezpečnostní rady, a státního ministra pro evropskou politiku v kancléřství a jakákoli podobná opatření, která by přenesla kompetenci za zahraniční, bezpečnostní a evropskou politiku do kancléřství.

5 V roce 2010. Pro rok 2011 je naplánováno 3,1 mld. eur.

Frakce CDU/CSU předložila v květnu 2008 návrh⁶ vzniku Národní bezpečnostní rady, vycházející z konceptu propojené bezpečnosti, artikulovaném v Bílé knize bezpečnostní politiky⁷ z roku 2006. Rada by rozšířila mantinely, mezi kterými se pohybuje Spolková bezpečnostní rada, která se zabývá především zbrojním vývozem. Takovýto nový orgán, fungující v kancléřství, by zasáhl do kompetencí ministerstev zahraničí a obrany a umožnil by kancléři flexibilní rozhodování. Jeho vznik by posílil „prezidencializaci“ německého systému, která nemá oporu v Základním zákonu (Ústavě)⁸. Mimo bezprostředních vnitřních a vnějších hrozeb bezpečnosti a nasazení Bundeswehru by se Rada zabývala také energetickou bezpečností a bezpečností infrastruktur. Dosud se diskuse např. v afghánské politice vede v grémích vytvořených ad hoc mezi ministerstvy a kancléřstvím. CDU/CSU v návrhu požaduje možnost nasazení Bundeswehru v Německu v souvislosti s terorismem a větší zapojení Německa do globálních bezpečnostních úkolů v rámci „strategic community“. SPD varuje v této souvislosti před smazáním hranic mezi vnější a vnitřní bezpečností, mezi mírovým a válečným stavem a v návrzích CDU/CSU spatřuje militarizaci zahraniční politiky⁹. FDP za návrhem vidí snahu CDU/CSU využívat Bundeswehr uvnitř Německa.

Dalším pilířem zahraniční politiky je Spolkové ministerstvo hospodářské spolupráce a rozvoje, jehož samostatné působení, nezávislé na Ministerstvu zahraničí, je ojedinělé¹⁰. Vzniklo v roce 1961 s cílem zajistit koaliční FDP resort s mezinárodní agendou. Poté zůstávalo v rukách kancléřovy strany a umožňovalo mu vykonávání vedlejší zahraniční politiky. Během druhé velké koalice ale SPD obdržela obě dvě ministerstva, za černo-žluté koalice obě ministerstva získala FDP. Tradice byla přerušena a kancléřka ztratila nad oběma ministerstvy přímý dohled. V roce 1998 byla při vzniku koalice sociálních demokratů a zelených zvažována integrace ministerstva pro hospodářskou spolupráci a rozvoj do ministerstva zahraničních věcí. Ke sloučení nedošlo ani za druhé velké koalice, kdy spadala obě ministerstva pod SPD. Stejně tak ani liberálové, kteří si vzali za předvolební cíl v černo-žluté koalici ministerstvo zrušit, ministerstvo nezrušili, naopak je znatelně obsadili svými členy. Ministerstvo, které čítá na 500 úředníků, spravuje finanční prostředky a určuje politickou linii. Je

6 CDU/CSU: Sicherheitsstrategie für Deutschland 2008, in: <http://www.cducusu.de/Titel_sicherheitstrategie_fuer_deutschland/TabID_1/SubTabID_5/InhaltTypID_4/InhaltID_9735/Inhalte.aspx> (poslední přístup 10. září 2010).

7 Weißbuch zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr, Berlin 2006.

8 Dočasně plánovaný Základní zákon z 23. května 1949 se po znovusjednocení Německa 3. října 1990 stal perpetuální a legitimizovanou Ústavou sjednoceného německého národa.

9 Lau, Mariam: SPD fürchtet Militarisierung der Außenpolitik, Die Welt 5.5.2008, in: <http://www.welt.de/politik/article1967524/SPD_fuerchtet_Militarisierung_der_Aussenpolitik.html> (poslední přístup 12. září 2010).

10 Kromě Slovinska nemá v EU obdoby.

odkázané na zprostředkující organizace, kterých je cca. 30. Závislé je přímo na znalostech a zkušenostech podřízené Společnosti pro technickou spolupráci (GTZ), která je soukromou společností, kde působí 11000 zaměstnanců, z toho 1000 v centrále v Eschbornu. Mnozí její pracovníci působí také jako poradci na ministerstvu a určují tak jeho linii. Finanční spolupráce, tedy prostředky pro investice, spadají do kompetence Kreditního ústavu pro obnovu (KfW). Další organizace působí na odlišných základech, Německá rozvojová služba (DED), která vysílá humanitární pracovníky, např. spadá pod zákon o humanitárních pracovnících; InWent je organizace, která zve odborníky z rozvojových zemí a vzdělává je. Zprostředkující organizace provádějí projekty k ovlivňování politických rámcových podmínek, k reformám veřejných financí, genderové projekty a podporuje tak „good governance“. Jejich práce v cílových zemích bývá vnímána jako intervencionistická. Do agendy ministerstva patří také podpora demokracie. Ministerstvo zahraničních věcí, které nedisponuje oddělením zabývající se demokratizací, zajišťuje pouze krátkodobé akce jako např. vysílání volebních pozorovatelských misí. V německé zahraniční politice ale stojí demokratizace spíše na okraji¹¹ a je přenechávána politickým nadacím.

Značnou roli, především v regionech, kde je přímé německé angažmá obtížné, hrají politické nadace, a to právě v oblasti demokratizace. Jako skorostátní, avšak na vládě nezávislí, aktéři vyvíjejí a financují nadace pod hlavičkou politických stran projekty, aniž by zatížily oficiální bilaterální vztahy. Většinová část jejich financování je založena na příspěvcích Spolkového ministerstva pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, malá část věnovaná konkrétním velkým projektům přichází z ministerstva zahraničí. Díky nadacím disponují tato ministerstva sítí, která doplňuje státní informační zdroje. Málodky bývají navržené projekty ministerstva odmítnuty, to je ale způsobeno hlavně tím, že žádosti, které by mohly vzbudit nevoli nejsou vůbec podávány. Svou činnost jednotlivé nadace ve většině případů mezi sebou koordinují, doplňují se a neblokují se. Nadace mají zastoupení i uvnitř Německa, zde jsou zodpovědné za politické vzdělávání a jsou financovány ze zdrojů zemských ministerstev vnitra.

Spolkový sněm má jen malý vliv na zahraniční politiku, fakticky spolurozhoduje při ratifikaci mezinárodně právních smluv a při vyhlášení a odvolávání obranného stavu, značnou roli ale hraje při rozdělování peněz, kontrole a při prosazování agendy na pořad jednání. Podle Základního zákona (Ústavy) je oprávněn se na spoluvytváření zahraniční politiky podílet Zahraniční výbor Spolkového sněmu, bližší upřesnění rozdělení kompetencí mezi exekutivu a legislativu ale nepodává. Zahraniční politika spadá do Zahraničního výboru, Výboru pro hospo-

11 Bunde, Tobias/Schöberl, Katja: Mehr Demokratieförderung wagen!, in: Brand, Alexander/Niemann Arne: Interessen und Handlungsspielräume in der deutschen und europäischen Außenpolitik. TUD Press, Dresden 2007, str.75.

dářskou spolupráci a rozvoj, Výboru pro evropské záležitosti, Obranného výboru a Výboru pro lidská práva a humanitární pomoc. Po přijetí Lisabonské smlouvy se snižuje význam Výboru pro evropské záležitosti. Těžiště moci v evropské agendě se přesouvá do kancléřství. Podle rozhodnutí Spolkového ústavního soudu z roku 2004 musí Spolkový sněm jednoduchou většinou souhlasit s vysláním zahraničních misí Bundeswehru a s každým prodloužením mandátu misí. Spolkový sněm je tak ústavně odpovědný a nejvyšší rozhodovací grémium a zadává vládě příkaz o využití armády¹². Princip parlamentní armády ale s sebou přináší dlouhé politické debaty, které mohou mít za následek demoralizaci již nasazených vojenských jednotek, které mohou získat dojem nedostatečné podpory politického vedení.¹³ Černo-žlutá koalice v koaliční smlouvě počítá v případě časové tísně s předložením návrhu ke změně tohoto zákona a vytvořením důvěrného grémia, které by operativně rozhodlo.¹⁴ Taková změna by obešla rozhodnutí Spolkového ústavního soudu a udělala by z Bundeswehru armádu exekutivy.

Politické strany vnášejí do politického procesu postoje a nová témata do zahraničně politické agendy. Základní kontroverzí politického diskurzu během velké koalice byla Ústava pro Evropu, nasazení v Afghánistánu, americký protiraketový systém a vztahy s Ruskem a Čínou. Mezi koaličními partnery se úspěšně hledaly kompromisy díky pragmatickému vedení frakcí, mezi Volkerem Kauderem, vedoucím frakce CDU/CSU a Peterem Struckem za SPD. Za černo-žluté koalice se jedním z kontroverzních témat stala militarizace zahraniční politiky.

Volební programy všech stran jsou v oblasti zahraniční politiky výtažky z předchozích programových tezí a v roce 2009 neobsahovaly nic nového. S výjimkou strany Zelených byly zahraničně politické části zkráceny. Zahraničně politická koncepce CDU vychází ze základního programu z prosince 2007¹⁵. CDU se zasazuje o prohloubení evropské integrace a vedoucí roli Německa, posílení transatlantické spolupráce, reformu OSN, ve které Německo bude mít stálé křeslo. Rozšíření EU je možné pouze po konečném splnění kritérií kandidátských zemí, s Tureckem se má rozvíjet privilegované partnerství. CDU se staví za reformu NATO, evropskou armádu, propojení vnitřní a vnější bezpečnosti ve formátu propojené bezpečnosti, zesílení odpovědnosti zemí G5, posílení G20. CSU spatřuje cíl¹⁶ v zachování křes-

12 Zákon BGBl. I (S. 775) z 5.3.2005, in: <<http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/parlbg/gesamt.pdf>> (poslední přístup 1. prosince 2010).

13 Rühle, Michael: Afghanistan, Deutschland und die NATO, in: Sicherheit und Frieden 1/2009, str. 4.

14 Wachstum. Bildung. Zusammenhalt. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP.17. Legislaturperiode, in: <<http://www.cdu.de/doc/pdfc/091026-koalitionsvertrag-cducsu-fdp.pdf>> (poslední přístup 10. září 2010), str. 125.

15 Freiheit und Sicherheit, Grundsätze für Deutschland, Hannover, 4.12.2007.

16 Chancen für alle!, In Freiheit und Verantwortung gemeinsam Zukunft gestalten, 28.9.2007.

řansko západních základních hodnot, akcentuje hospodářské zájmy v zahraniční politice a požaduje rychlé vytvoření účinné evropské bezpečnostní architektury. SPD se v základním programu¹⁷ z října 2007 hlásí k federalizované EU. Požaduje evropskou armádu, obnovení transatlantické spolupráce, reformu OSN, která má být nejvyšší instancí globálního právního řádu a kde Německo má mít stálé křeslo, odmítá právo veta. NATO musí hledat nový cíl vycházející z globalizace, společná bezpečnost musí zahrnovat Rusko. Armáda by se uvnitř Německa měla nasažovat pouze v nejzávažnějších případech. Je třeba vyvinout úzké vztahy k zemím v Asii, Latinské Ameriky a Afriky. K vizi světa bez atomových zbraní patří jejich stažení z Německa. FDP připravuje nový základní program, jehož zahraničně politická část se bude zakládat na závěrech zahraničního výboru strany z 30.10.2010¹⁸. Zahraniční politika, orientovaná na cíle a zájmy, musí umět pro sebe využít šance globalizace a je založená na ochraně pokroku a na kulturní sebedefinici založeném blahobytu. V závěrech předsednictva¹⁹ ze září 2005 požaduje FDP zahraniční politiku, založenou na angažmá, spolupráci, realismu a integraci. Žádá posílení transatlantické spolupráce a efektivní spolupráci v EU, spolupráci s Ruskem. OSN se musí stát jádrem „global governance“. Spojenectví 90/Zelení za základ považují²⁰ EU, která má sloužit jako jádro celoevropské sítě bez pevných vnějších hranic. Strana Levice za základ považuje²¹ sociální EU, nestojící na Lisabonské smlouvě, která se zasazuje o civilní prevenci konfliktů. Dále požaduje reformu a posílení OSN, zrušení NATO a jeho nahrazení kolektivním systémem zahrnujícím Rusko, ukončení německého vojenského nasazení. Nesouhlasí s konceptem propojené bezpečnosti.

Spolkový ústavní soud na zahraniční politiku může působit svými rozhodnutími, která vysvětlují Základní zákon (Ústavu) nebo rámcově omezují zahraničně-politické kroky. Jako zahraničně relevantní politický aktér se projevil při schvalování Lisabonské smlouvy a při rozhodnutí o protiústavnosti zákona o bezpečnosti vzdušného prostoru²². Rozhoduje také ve věci prodloužení mandátu Bundeswehru, je-li jako v případě Strany demokratického socialismu (PDS, dnes Levice) a nasazení v Kosovu, napaden.

Spolková rada schvaluje zahraničně politické smlouvy, nemůže je však měnit. Spolkový prezident uzavírá a podepisuje zahraničně politické smlouvy, nemůže

17 Hamburger Programm: Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, 28.10.2007.

18 Beschluss des Bundesausschusses „Internationale Politik“ der FDP vom 30.10.2010, in: <<http://ausssen-sicherheitspolitik.de/?p=3282>> (poslední přístup 1. prosince 2010).

19 Beschluss des Präsidiums der FDP, Berlin, 6.9.2005.

20 Grundsatzprogramm von BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN „Die Zukunft ist grün“, Berlin, 15.3.2002.

21 Beschluss der Parteitage von WASG und Linkspartei.PDS, Dortmund, 25.3.2007.

22 BVerfG, 1 BvR 357/05 z 15.2.2006. Ministr obrany zde podle §14, odst. 3 získal pravomoc rozhodnout o sestřelení civilního letadla v případě hrozícího nebezpečí jím způsobeným.

do jejich obsahu ale zasahovat. Také jeho zahraničně politické projevy jsou koordinovány nebo přímo připravovány s Ministerstvem zahraničí.

Stále častěji se jako zahraničně političtí aktéři profilují spolkové země. Ty sice nemohou podle Základního zákona (Ústavy) vykonávat autonomní zahraniční politiku, díky navýšení jejich kompetencí v souvislosti s EU jim ale tzv. Evropský článek²³ dává prostor pro ovlivňování evropské politiky prostřednictvím Spolkové rady. Spolkové země tak založily z hospodářských, politických a kulturních motivů 130 svých zastoupení v EU a 20 v USA. Základní zákon (Ústava)²⁴ spolkovým zemím také umožňuje se souhlasem spolkové vlády podepisovat se sousedními státy smlouvy a předávat kompetence na přeshraniční instituce v rámci přeshraniční spolupráce. Paradiploci spolkových zemí podporují zahraniční cesty ministrů zemských vlád, které jsou velmi úspěšné pro navazování nových obchodních vztahů a aktivně jich využívá především Hesensko.

KOORDINACE EVROPSKÝCH POLITIK

Jako problém se za velké koalice jevila koordinace evropské politiky, která pro neexistenci ministra pro Evropu, resp. Spolkového ministerstva pro evropské záležitosti, spadá také pod Ministerstvo zahraničních věcí. Za koordinaci je na ministerstvu zodpovědný státní tajemník pro evropské záležitosti. Tuto funkci za velké koalice zastával Reinhard Silberberg, který za červeno-zelené koalice vedl v kancléřství ze zahraničního oddělení nově oddělené evropské oddělení. Silberberg se po konci červeno-zelené vlády měl stát velvyslancem u EU, pro ministra Franka Waltera Steinmeiera (SPD) byl ale nepostradatelný. Za černo-žluté koalice je za koordinaci státních tajemníků pro evropské záležitosti z jednotlivých ministerstev zodpovědný Werner Hoyer (FDP). Ministerstvo zahraničí spolu s Ministerstvem hospodářství a technologií se střídají v předsedání porad státních tajemníků pro evropské záležitosti z jednotlivých ministerstev, které se konají měsíčně. Schází ale aktér, který by rozhodl stejně jako to dělá v důležitých zahraničně politických případech kancléřství. Německo se tak často v Radě EU zdržuje hlasování pro neschopnost vlády se dohodnout.²⁵ Za žluto-černé koalice přišlo kancléřství s požadavkem integrovat koordinaci evropské politiky do svých struktur. O evropskou agendu se stará na 50 referátů spolkových ministerstev, v několika případech spravují evropskou agendu zahraniční oddělení. K nadefinování pozice dochází na nejvyšší úrovni na konkrétně-

23 Čl. 23 propojuje německé právo s evropským právem a podkopává suverenitu čl. 32, odst. 1.

24 Čl. 24, odst. 1a.

25 Pinzler, Petra: Wo geht es hier zum Europaminister?, in: DIE ZEIT, 23.07.2009 Nr. 31, in: <<http://www.zeit.de/2009/31/Bundestag-EU>> (poslední přístup 3. září 2010).

ním ministerstvu.²⁶ Na tzv. „úterním výboru“ se setkávají státní tajemníci pro evropské záležitosti jednotlivých ministerstev, kteří zasílají agendu na Stálé zastoupení v Bruselu. Za předsednictví Spolkového ministerstva zahraničí se navíc koná každý jeden až dva měsíce výbor státních tajemníků pro evropské otázky, kterého se účastní i velvyslanec při EU. Pokud zde nedojde v konkrétní otázce ke shodě, má konečné slovo vláda. Debata o zřízení funkce státního tajemníka pro evropskou politiku v kancléřství nevedla dlouho k žádnému výsledku. Zamítavě se k jejímu zřízení stavěla každá koaliční strana, která obsazovala funkci ministra zahraničí, s tím, aby nedošlo k dominanci kancléřství. Po přijetí Lisabonské smlouvy se schází Rada bez ministrů zahraničí a tak role Ministerstva zahraničí v oblasti evropské politiky zaniká. S novým rozhodnutím rozhodovat o evropské politice v kancléřství se neplánují zrušit setkání ministerstev. Politicky je za koordinaci zodpovědný vedoucí kancléřství Ronald Pofalla. Kancléřka Merkelová spoléhala po celou dobu své vlády v otázkách evropské politiky na vedoucího oddělení pro evropské otázky Uwe Corsepiuse. Ten se účastnil již německého předsednictví v roce 1999, byl hlavní osobou německého předsednictví 2007. Připravil Berlínskou deklaraci, která deklarovala do voleb do Evropského parlamentu 2009 postavit EU na nový společný základ. Kancléřka jej prosadila od poloviny roku 2011 do funkce generálního tajemníka Rady EU, čímž si zajistila přímý kontakt k stálému předsedovi Rady EU Hermanu Van Rompuyovi. Německo má své zástupce i na dalších nejvyšších funkcích EU: vedoucím kabinetu předsedy Komise je Johannes Laitenberger, generálním tajemníkem správy Evropského parlamentu pak Klaus Welle.

RÁMEC ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Po znovusjednocení se Německo profiluje jako středně velká mocnost, o svých zájmech mluví, ofenzivně se staví za multilateralismus a zájmy prosazuje především prostřednictvím Evropské unie. Právě v EU dochází ku prospěchu Německa k omezení velké moci ostatních a k reálně politické maximalizaci německého vlivu. Vlády si uvědomují, že německé zájmy mají přednost před společnými evropskými zájmy. Ačkoli ještě před dvaceti lety Německo tvrdě bojovalo za supranacionalitu EU, je dnes spokojené s intergouvernementálním vývojem, které pro něj skýtá i další zvětšování vlivu. Princip subsidiarity využívá k tomu, aby nepodpořilo integraci v oblastech, kde se další integrace ukazuje pro Německo jako nevýhodná.

Důležitým cílem Německa je efektivitizace EU jako světového aktéra a vytváření evropských synergií. Během německého předsednictví Rady EU v roce 2007 si

26 Kompetence zemí podle čl. 23 Ústavy blíže specifikuje zákon o spolupráci spolku a zemí v záležitostech EU z března 1993.

Německo vzalo k srdci radu²⁷ využívat zahraniční politiku k popohnání vnitropolitické agendy, když na agendu uvedlo klimatické a energetické otázky. Kancléřka při vyjednávání Lisabonské smlouvy prokázala schopnost vést a vedoucí roli Německa v otázkách integrace. Lisabonská smlouva byla v samotném Německu vystavena značné zkoušce. Spolkový ústavní soud se na základě stížnosti Petera Gauweilera (GSU) a zástupců strany Die Linke (dále jen Levice) zabýval v dvoudenním ústním projednání v únoru 2009 údajně hrozícím odlivem vlivu Spolkového sněmu a faktickým zneplatněním Spolkového ústavního soudu. SPD se jednoznačně postavila za smlouvu a podle CDU, konkrétně ministra vnitra Schäubleho, žalobci lpěli na přehnaném chápání suverenity, kterou Základní zákon (Ústava) nezná. Rozsudek z června 2009 shledal smlouvu slučitelnou s Ústavou, požadoval ale zároveň posílení spoluúčastnických práv Spolkového sněmu a Spolkové rady novým zákonem a teprve poté ratifikaci. Pokud by Německo v budoucnosti přistoupilo na cestu federální Evropy, muselo by na základě referenda vydat novou Ústavu.

Kultura kontinuity, zdrženlivosti, sebeomezování a multilateralismu prošla za červeno-zelené koalice zlomovým vývojem. V omezování vlastních zájmů a zdržování se aktivního přístupu s ohledem na traumatizaci svou vlastní historií²⁸ podle motta „už nikdy síla jako prostředek politiky“ nastal za kancléře Schrödera obrat směrem k upřednostňování vlastních zájmů. Schröder se snažil o to, aby Německo bylo vnímáno bez kontextu své historie a usiloval o navýšení vlivu Německa ve smyslu „velké mocnosti v Evropě“. V kontextu postavení Německa, co se velikosti a výše příspěvků týče, započala vláda úsilí o stále křeslo v Radě bezpečnosti OSN, které by Německu přineslo možnost ovlivňovat mezinárodní právo a upevnilo by německou zvláštní globální roli. Jeho docílení se zdá ale kvůli konstelaci vztahů v OSN jako vysoce nepravděpodobné. O jeho dosažení ale usilují i obě vlády Merkelové. Schröderova vláda také v Nice a jednala o zohlednění velikosti Německa v rozhodovacích procesech EU. V neposlední řadě nezohlednila zájmy sousedů, když podpořila bilaterální projekty (např. Nord Stream).

Kancléřka Merkelová se od prvních dnů své koalice snažila vnímání zahraniční politiky předchozí vlády změnit, srovnat do multilaterálních mantinelů a vrátit pozitivní obraz čitelnosti. Na započaté procesy k navýšení vlivu „velké mocnosti v Evropě“ navazují obě její vlády. Černo-žlutá koalice se k multilateralismu staví

27 Maull, Hans: Für eine Reform der deutschen Außenpolitik: Zustandsbeschreibung und Handlungsempfehlungen, in: <<http://www.deutsche-aussenpolitik.de/resources/dossiers/handlungsempfehlungen.pdf>>, str. 5 (poslední přístup 3. září 2010).

28 Téma politiky minulosti a historické odpovědnosti se dostalo opět do politickokulturní diskuse po odhalení angažmá spisovatele Günthera Grasse v nacistickém Německu. Zahraničně politicky relevantní shrnutí viz. např. Internationale Politik 10/2006, Aus Politik und Zeitgeschichte 42/2006, Kulturpolitische Mitteilungen 3/2006.

méně odhodlaně, národní zájmy jsou pro ní důležitější než evropské zájmy a evropské více než mezinárodní.

Spolupráci Německo navazuje a posiluje s vzrůstajícími mocnostmi G5, tj. s Čínou, Indií, Brazílií, Mexikem a Jižní Afrikou. Brazílie je přitom důležitá také z toho důvodu, že je součástí zemí G4, které usilují o stálé křeslo v Radě bezpečnosti OSN a může tak být Německu v úsilí o stálé členství užitečná. Důležitou roli Německo zastává v EU-3 (Německo, Velká Británie, Francie), P5 plus 1, kde probíhá v rámci OSN vyjednávání o jaderném programu Íránu. Kancléřka se před summitem G8 v červenci 2009 v L'Aquile vyjádřila o nutnosti reformy formátu G8 a vyslovila se pro formaci G20, ve které dostanou vzrůstající mocnosti prostor pro dialog a spoluodpovědnost. Spolková vláda spoléhá spíše na G20 než na OSN. Považuje za nutné reformovat OSN, Mezinárodní měnový fond, Světovou banku a summitu G7.

ZÁJMY

Německá zahraniční politika je mírová politika vedená zájmy a hodnotami. Propojení zájmů a hodnot je patrné v obou dosavadních Bílých knihách bezpečnostní politiky z roku 1994 a 2006. Německá zahraniční politika je globalizační politika, ve které jde o výměnu zboží, norem, hodnot právního státu, demokracie a lidských práv, které Německo propaguje jako dobré pro vlastní vývoj partnerských států. Německo stojí v době globalizace před novými bezpečnostními výzvami a je v jeho zájmu eliminovat mezinárodní terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, regionální nestabilitu, organizovanou kriminalitu a chránit volnost cest pro obchod, dopravu, energie a komunikaci.²⁹

Hlavní základ německého vlivu a možností ve světě představuje hospodářská síla Německa.³⁰ Jeho zahraniční politika se řídí heslem, že pouze volné a otevřené trhy vedou k rozvoji a růstu. Hospodářský růst partnerských států otevírá prostor pro německé podniky účastnit se výstavby infrastruktury a systémů sociálního zabezpečení. V zájmu Německa je zlepšovat investiční podmínky pro německé podniky a liberalizovat investičních toků.

Diskusi o míře hospodářských zájmů v zahraniční politice rozvířil prezident Horst Köhler (CDU), když v souvislosti s využitím síly armády (z bezpečnostních, protiteroristických důvodů) v Afghánistánu hovořil o důvodu zajištění volných obchodních cest (jako v případě operace Atalanta proti pirátství v Somálsku). Tlak

29 Weißbuch zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr, Berlin 2006.

30 Rede von Bundesminister Guido Westerwelle zur Eröffnung des Wirtschaftstages im Rahmen der Botschafterkonferenz, in: <<http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Infoservice/Presse/Reden/2010/100907-BM-BoKo-Wirtschaftstag.html>> (poslední přístup 10. září 2010).

rozpoutané politické debaty, vedené ve smyslu, zda Bundeswehr bojuje také za hospodářské zájmy Německa a zda výrok neobsahoval imperialistický podtón, vedl Köhlera v květnu 2010 k rezignaci s okamžitou platností. Köhler však svůj výrok odmítl vysvětlit.³¹ Debatu o hospodářských zájmech v zahraniční politice obohatil i zahraničně politický mluvčí frakce CDU/CSU Andreas Schockenhoff. Ten v debatě o nasazení v Kongu, kde Německo zajišťovalo vedení a s 500 vojáky největší jednotku, v souvislosti s cíli zásahu hovořil o strategických surovinách, důležitých pro Evropu, stejně jako ministr obrany Franz Josef Jung (CDU), pro kterého stabilita v oblasti bohaté na suroviny prospívala německému hospodářství.³² Ministr obrany Karl-Theodor zu Guttenberg (CSU) se opakovaně nechal slyšet, že se v Německu „musí ještě trochu něco udělat pro to, abychom vyslovili bez zábran spojitosti mezi regionální bezpečností a hospodářskými zájmy.“³³

OBRANA A BEZPEČNOST

Od výroku Spolkového ústavního soudu v roce 1994 se německá armáda může účastnit misí mimo území NATO a přebírat spojeneckou odpovědnost³⁴. Vojenská síla představuje „jeden pilíř mezi rozvojovou pomocí, policejní pomocí a diplomacií“³⁵ a její nasazení probíhá v souladu s německým politologickým konceptem civilní mocnosti. Jedná se tak o „usměrňování a ohraničování organizovaného použití síly při řešení národních a transnacionálních konfliktů, navyšování uplatnění práva a nařízení v mezinárodních organizacích, zesilování multilaterální spolupráce a vytváření rozhodovacích procesů k široké legitimizaci mezinárodního řádu.“³⁶ K vojenskému nasazení může podle Základního zákona (Ústavy) docházet pouze v multilaterálních kontextech, otázkou tedy pro vládu zůstává, jak pro své zájmy sežene multilaterální kontext a kde získá mezinárodněprávní mandát. Ústava dává přednost mezinárodnímu právu před německými předpisy.

31 Köhler těžce nesl kritiku z řad politiků. On sám se za politika nepovažoval, deklaroval se za „nepohodlného“ prezidenta, nepodpořil nadstandardní množství zákonů a vedl s politiky spory. Podporu necítil ani ze strany svého úřadu. Jednou z hlavních úloh prezidenta je vysvětlovat aktuální dění. Poté, co se rozvířila mediální aféra ohledně jeho mlčenlivosti k finanční a hospodářské krizi a k Afghánistánu, došlo v úřadu spolkového prezidenta s cca. 150 úředníky ke krizi. Jeho spontánní rezignace může být chápána i v této souvislosti.

32 Jung und Steinmeier werben für Truppeneinsatz im Kongo; in: Die Welt, 17.03.2006, str. 3.

33 Kurz, Julie: Durchgezappt, in: <<http://www.ndr.de/fernsehen/sendungen/zapp/durchgezappt/durchgezappt385.html>> (poslední přístup 10. prosince 2010).

34 Klose, Hans-Ulrich: Geteilte Verantwortung. In: Internationale Politik Jg. 62, Heft 5/2007, str. 22–27.

35 Löwenstein, Stephan: Anruf nach Kinshasa, in: FAZ, 27.7.2006, str. 2.

36 Knut, Kirste/Maull, Hans W.: Zivilmacht und Rollentheorie, in: Zeitschrift für internationale Beziehungen 2/1996, str. 298.

Bílá kniha německé bezpečnostní politiky a budoucnosti Bundeswehru³⁷ charakterizuje Bundeswehr jako armádu v nasazení. Představuje transformační proces od armády chránící německé teritorium k armádě zajišťující mírové operace a prevenci konfliktů. Mezi spojenci NATO Němci platí za pasivní, reaktivní, zbrzdující.³⁸ Nasazení jednotek probíhá ve třech multilaterálních formacích. Příslib ca. 34 000 nasazených vojáků Německo nenaplní.³⁹ Z 253 000 vojáků jsou nasazení schopné čtyři prapory. Bílá kniha počítá se 14 000 nasazenými vojáky v zahraničí, současný stav je poloviční. Dosavadní struktura armády přislíbené nasazení ani neumožňuje.

V černo-žluté koalici přišel ministr zu Guttenberg s návrhem profesionalizace Bundeswehru, zrušení branné povinnosti a úspor 8 mld. eur do roku 2015. V říjnu 2010 představila Strukturní komise Bundeswehru doporučení⁴⁰ k nové organizační struktuře, která by refletovala dnešní a budoucí bezpečnostně politické výzvy a přizpůsobila ji armádě určené k nasazení. V prosinci 2010 pak koalice černo-žlutá zrušila brannou povinnost a odsouhlasila zmenšení Bundeswehru na 185 tisíc vojáků, přestože je rozpočet udržitelný pro minimální počet 163 tisíc.

V koaliční smlouvě se velké koalice přihlásila k „obsáhlému bezpečnostnímu pojmu“⁴¹, když konstatovala, že již není možné rozlišovat vnitřní a vnější bezpečnost. S tím spojené nutné nové kroky nekonkretizovala. Po poslední Bílé knize obrany z roku 1994 byla v roce 2006 Ministerstvem obrany vydána nová Bílá kniha německé bezpečnostní politiky a budoucnosti Bundeswehru, která zavádí pojem „propojená bezpečnost“, který počítá s propojením politických, vojenských, bezpečnostních, policejních, hospodářských, rozvojových a humanitárních nástrojů. S konceptem nesouhlasí Zelení a Levice, SPD pouze v případě nutnosti. Černo-žlutá koaliční smlouva jej přejímá. K transformaci⁴² bezpečnostní politiky, která by se kontinuálně a předvídatelně přizpůsobovala měnícím se rámcovým podmínkám, dochází ale ztěžka.

Fakt, že Bílá kniha německé bezpečnostní politiky vzešla z Ministerstva obrany a ne z vlády, odlišuje německou bezpečnostní strategii od ostatních evropských, protože se nedá považovat za národní strategii. Multilateralismus je možné chápat

37 Weißbuch 2006 zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr, Berlin 2006.

38 Stelzenmüller, Constanze: Die selbstgefesselte Republik, in: Internationale Politik I–II/2010, str. 80.

39 V NATO přislíbilo Německo 15 000 vojáků, v EU do 18 000, v stand by arrangements OSN 1000.

40 Bericht der Strukturkommission der Bundeswehr: Vom Einsatz her denken, Konzentration, Flexibilität, Effizienz, Oktober 2010, in: <<http://www.bmvg.de/fileserving/PortalFiles/C1256EF40036B05B/W28AL8JU967INFODE/Bericht%20der%20Strukturkommission%20der%20Bundeswehr.pdf>> (poslední přístup 10. listopadu 2010).

41 Koaliční smlouva 2005 „Gemeinsam für Deutschland. Mit Mut und Menschlichkeit. Koalitionsvertrag von CDU, CSU und SPD“, str. 147.

42 Transformační proces definují již Obráněpolitické směrnice z května 2003.

jako metodu, ale ne jako strategii.⁴³ Praxe předložit strategii s každou novou vládou neexistuje. Sporné je také, zda se deklarované pojmy jako „propojená bezpečnost“ a „comprehensive approach“ naplňují obsahem. Schází kontrolní orgán bezpečnostní politiky, často dochází mezi jednotlivými aktéry k vzájemnému blokování, čímž se stávají neakceschopnými. Jako příklad může posloužit případ únosu lodi Hansa Stravanger, kdy kvůli sporu Ministerstva vnitra s Ministerstvem obrany nedostala jednotka GSG 9 rozkaz k osvobození.⁴⁴

Možnou změnu bezpečnostního aparátu zkoumá komise pod vedením bývalého předsedy Úřadu pro ochranu Ústavy (Bundesamt für Verfassungsschutz)⁴⁵ Eckarta Werthebacha. Jednou z variant je sloučení bezpečnostních úřadů jako je Spolková policie, Spolkový kriminální úřad a Celní úřad. Zatímco FDP požaduje sloučení úřadů, které by měly i sdílené kompetence, CDU/CSU je proti. Spor vede černo-žlutá koalice také o budoucnost tajných služeb: Vojenské kontrarozvědky (Militärischer Abschirmdienst)⁴⁶, Spolkové zpravodajské služby (Bundesnachrichtendienst)⁴⁷ a Úřadu pro ochranu Ústavy⁴⁸, které vykonávají částečně podobné činnosti. Ministerstvo obrany zkoumá možnost sloučení Úřadu pro ochranu Ústavy se Spolkovou zpravodajskou službou.

Mezinárodní vojenské angažmá se pro Německo stává normalitou. Vojenské mise všeobecně, ale především německá mise v rámci ISAF v Afghánistánu, která kromě severu operuje jednou jednotkou i na jihu, s sebou přináší otázku, zda Německo vede válku. Po zabití civilistů během německého zákroku v září 2009 v Kundúzu došlo k zamlčení civilních obětí vládou. Podle rešerši německých médií o zprávě vědělo jak kancléřství, tak se dostala na stůl ministra obrany Franze Josefa Junga, který jí však dle jeho slov nečetl a následně rezignoval. Jako jeden z nejloajálnějších ministrů Merkelové tak převzal za neinformování ze stran jeho ministerstva a kancléřství odpovědnost. Rozhodovací procesy se ukázaly jako neprůhledné. Ve veřejné debatě to jako hrozbu označil i bývalý ministr obrany Volker Rühle (CDU), který požadoval „totální informování o rozhodovacích procesech“⁴⁹. To ale nenásledovalo. Jungův nástupce Karl Theodor zu Guttenberg ohodnotil zá-

43 Stelzenmüller, Constanze: Die selbstgefesselte Republik, in: Internationale Politik I–II/2010, str.78.

44 GSG-9-Einsatz scheitert an Kompetenz-Gerangel, 10.4.2009, in: <http://www.focus.de/politik/deutschland/schiffahrt-gsg-9-einsatz-scheitert-an-kompetenz-gerangel_aid_389090.html> (poslední přístup 10. listopadu 2010).

45 Kontrarozvědná služba.

46 Spadá pod kontrolu Spolkového ministerstva obrany a je konkurenční k Spolkové zpravodajské službě.

47 Spadá pod kontrolu Spolkového ministerstva vnitra.

48 Spadá pod kontrolu kancléřství.

49 Kundus: Kanzleramt hatte BND-Informationen über Opfer, in: <<http://www.sueddeutsche.de/politik/der-luftangriff-in-afghanistan-und-die-folgen-merkel-jung-und-das-absolute-versagen-1.48792>> (poslední přístup 12. září 2010).

sah jako vojensky přiměřený, situaci v Afghánistánu označil za válce podobný stav, později, že se dá hovořit o válce.⁵⁰

Teprve aféra kolem Kundúzu přiměla kancléřku k první vládní deklaraci o Afghánistánu. Diskuse o válce je v Německu citlivé téma. Ačkoli je samozřejmé, že válka je definovaná mezinárodním právem a mise ISAF disponuje potřebným mandátem, vést válku německá Ústava dovoluje jen v případě obrany. Současné nasazení armády jsou tzv. spojenecký případ ve smyslu 5. článku smlouvy NATO. Německá veřejnost si neprošla potřebnou diskusí od let, kdy se Bundeswehr v zahraničních misích omezoval pouze na stabilizační roli a nedošlo k jasné komunikaci přímého dopadu vojenských misí na bezpečnost v Německu.

Ve spolkovém sněmu se proti zahraničnímu nasazení Bundeswehru staví frakce Levice a část Zelených vedená Hansem-Christianem Ströbelem. Nasazení v Kongu a Libanonu kritizovala především FDP, CDU se stavila ve větší míře než SPD proti tomuto mandátu. Při prodlužování mandátu Enduring Freedom nebyly jednotné ani koaliční frakce. CSU vyzvala v listopadu 2009 ministra obrany Guttenberga, aby vypracoval strategii stažení jednotek z Afghánistánu. Zelení a FDP požadují celkově navýšení zapojení Bundeswehru, které s 10 000 nasazených vojáků neodpovídá armádě o velikosti 250 000 vojáků. SPD požaduje větší zapojení policistů a kritizuje zatěžování vojáků policejními úkoly. Mezi samotnými Němci podpora zahraničních misí obsahujících vojenské nebo bezpečnostní prvky klesá, většina se neumí identifikovat s tím, co Bundeswehr v zahraničí podniká⁵¹.

Jak velká koalice, tak černo-žlutá koalice má zájem na vzniku společných evropských ozbrojených sil. Steinmeier se při bezpečnostním kongresu frakce SPD v květnu 2008 vyslovil pro urychlení jejich vzniku s tím, že podporuje vícerychlostní postup mezi členskými státy. Frakce CDU/CSU je vůči vzniku společné evropské armády ale skeptická. Poukazuje na praktickou neprůchodnost eventuálního mandátu přes Spolkový sněm, který by musel hlasovat o nasazení každého vojáka. Také zkušenosti se současnými battlegroups podle CDU/CSU nenaznačují brzký vznik evropských ozbrojených sil. Impuls pro nový proces navrhlo Německo spolu se Švédskem na Radě ministrů obrany EU v Gentu v září 2010 s tím, že každý členský stát by měl vypracovat katalog svých možností, který by se dal použít pro rozdělení rolí a úkolů mezi jednotlivé členské státy.

Jak Steinmeier, tak i Westerwelle se postavili proti americkému protiraketovému systému v Evropě, který vnímají jako možný impuls k rozdělení Evropy a no-

50 Letztes Geleit für getötete Soldaten. FAZ 10. 4. 2010, in: <<http://www.faz.net/s/Rub594835B672714A1DB1A121534F010EE1/Doc~E4284C4F5AA504FE38D45C25FDA083BBB~ATpl~Ecommon~Scontent.html>> (poslední přístup 10. září 2010).

51 Lohse, Eckhart: Lieber nicht schießen, in: FAZ, 18.11.2007, str. 6.

vým zbrojením. Steinmeier při své cestě do USA v dubnu 2008 přesvědčoval, že bezpečnost se nedá získat unilaterálně vojenskou silou, ale pouze inteligentně použitou silou, tzv. „smart power“ a žádal nové koncepty. Kancléřka se k protiraketovému systému vyjadřovala pozitivně. Westerwelle hodnotí pozitivně přizvání Ruska k systému obrany s tím, že Německo si nepřeje rozdělení Evropy na vícero bezpečnostních zón.

Westerwelle při bilanci svého ročního působení považuje za nejdůležitější téma německé zahraniční politiky odzbrojování, stažení jaderných zbraní a kontroly zbrojení. V úzké spolupráci s Japonskem požaduje změnu kurzu v OSN, v NATO a v EU a nevyhýbá se přitom konfrontaci s Francií. Potřebu jaderných zbraní považuje kvůli plánovanému protiraketovému systému NATO za zrelativizovanou a prosazoval tuto novou skutečnost do nové strategie NATO.

VELKÁ KOALICE

V září 2005 porazili těsně křesťanští demokraté v čele s Angelou Merkelovou sociální demokraty Gerharda Schrödera a Merkelová se stala první německou kancléřkou vlády, která si kladla ambice být vládou malých kroků. Ani jedna strana nezískala stabilní většinu, vzniklá velká koalice byla v první polovině svého mandátu akceschopná, v druhé polovině však nebyla ochotná přistupovat na kompromisy reformních plánů.

Zahraniční politika předchozí červeno-zelené koalice se snažila o ukotvení Německa jako středně velké mocnosti. Merkelová kritizovala Schröderovo naléhání na stálé křeslo v Radě bezpečnosti, ale o jeho získání pro Německo usiluje v rámci celkové reformy architektury OSN „na cestě“ ke křeslu pro EU nadále. Nesouhlasila s jeho budováním osy Paříž-Berlín-Moskva, které způsobilo v očích USA podezření, že vzniká mocenský protipól a mezi západními státy EU pocit odvržení a u východních pocit přehlížení. Jeho odmítnutí angažmá v Iráku a budování vztahů s Čínou, stejně jako lobování za konec embarga EU na vývoz zbraní do Číny, považovala za špatné kroky. Po sedmi letech nastavila Merkelová nový způsob zahraničně politického vystupování. Dlouho váží slova a na rozdíl od hlasitého mediálního kancléře vyjednává tiše, pragmaticky v pozadí. V osobě Steinmeiera měla Merkelová za ministra zahraničí a vicekancléře Schröderova šéfa kancléřství, nosný pilíř Schröderovy moci. Jeho politická linie pokračovala schröderovským nadstandardně kladným vztahem k Rusku a Číně.

V koaliční smlouvě CDU/CSU a SPD deklarovaly snahu přebírat stále více mezinárodní odpovědnosti a novou intenzitu ve vztazích se státy střední a východní Evropy. Jako základ zahraniční politiky uvedly atlantickou spolupráci a EU. SPD do textu prosadila strategické partnerství s Ruskem, to však musí probíhat tak, aby

nepoškodilo vztahy s Polskem, Ukrajinou a baltskými státy. Kompromisní formulace vztahu s Tureckem obsahuje privilegované partnerství s EU v případě, že by Turecko nebylo schopné dostát závazkům vedoucích ke členství. Smlouva jasně deklarovala zájem o rozšíření EU o Chorvatsko a stabilizaci Balkánu. Programové rozpory obou stran se týkaly bezpečnostní politiky a dalšího rozšiřování EU.

SPD nesouhlasila s návrhy ministra vnitra Wolfganga Schäubleho a ministra obrany Franze Josefa Junga rozšířit v Ústavě definici obrany a umožnit tak nasazení armády uvnitř Německa. Změny Ústavy⁵² se nedocílilo, Ministerstvo vnitra přijalo v roce 2006 Bílou knihu. Zatímco SPD podporovala přistoupení Turecka do EU, CDU a především CSU nadále prosazovala koncept privilegovaného partnerství a Merkelová zažádala o přezkoumání přístupných negociací.

Rok 2007 s sebou přinesl prodloužení mandátu operace UNIFIL na libanonském pobřeží a ISAF v Afghánistánu. Žádosti spojenců v NATO o navýšení jednotek velká koalice odmítala s poukazem na civilní rozměr svého zapojení a nedostačnou podporu ze strany obyvatel⁵³. V případě mise EUFOR RD Německo nechtělo vyslat vojáky do Konga. Libanonská krize si vynutila základní debatu ohledně závazku Německa k zajištění existence Izraele. Vláda se v oblasti angažovala humanitárně, vyslala loď s nemocnicí a zásobami. Seniorní členové FDP Scheel, Lamsdorff a Genscher Merkelovou varovali před účastí německých vojáků na zásahu kvůli historickému svědomí. Bojující jednotka byla nakonec také pro kancléřku nepředstavitelná. Postup vlády byl ale dlouho nejasný, za což sklídila kritiku Zelených. CDU zásah označila za bezpečnostní zájem Německa.⁵⁴

V květnu 2008 představila frakce CDU/CSU vizi strategie pro Latinskou Ameriku, která od roku 1995 spolkové vládě chyběla, a tím nový prioritní region pro německou zahraniční politiku. Konference měla za úkol rozprodit ve Spolkovém sněmu diskusi o této oblasti před cestou kancléřky Merkelové do Brazílie, Peru, Kolumbie a Mexika při příležitosti summitu EU-Latinská Amerika v Limě. Spolkové ministerstvo zahraničí koordinuje jednotlivé iniciativy, hlavní roli zde ale hraje koncept Ministerstva pro hospodářskou spolupráci.

Hlavními rozpory uvnitř koalice byla politika vůči Rusku a Číně a americký protiraketový systém. Ke konci velké koalice se zahraničně politické rozdílné představy setřely. Mohly za to vnější podmínky, konflikt Ruska a Gruzie a změna přístupu USA k protiraketovému systému.

52 Čl. 35.

53 77% Němců se vyslovilo proti prodloužení mandátu.

54 Berlin wartet auf eine Anforderung der Vereinten Nationen, in: FAZ, 6.9.2006, str. 2.

ANGELA MERKELOVÁ

Kancléřka Angela Merkelová se v obou svých vládách silně profiluje jako zahraniční hráč, udává hlavní směry a své ministry nechává řešit každodenní management. V první vládě svými zahraničními aktivitami dokonce zastíňovala svou vnitřní politiku a v několika případech zastávala oproti svému ministru zahraničí protichůdné postoje.

První cesta kancléřky vedla do Paříže a do Bruselu, kde navštívila jako první NATO a demonstrovala tak důležitost, kterou přikládá transatlantickým vztahům. Ještě před nástupem Merkelové do funkce hodnotil prezident USA Georg Bush kancléřku pozitivně, následovalo pozvání na Bushův soukromý ranč v Texasu, po napjaté éře kancléře Schrödera signál k otevřenějším vztahům, které Bush pojímal nadmíru přátelsky. Kancléřka při svých návštěvách USA kritizovala základnu Guantanámo a i při návštěvě ministryně Riceové v Berlíně mluvila kancléřka otevřeně o chybách USA. Iniciativa k prohloubení hospodářské integrace při německém předsednictví Rady EU byla dalším krokem ke zlepšování vztahů s USA. Po nástupu Baracka Obamy žádají USA po Německu větší zapojení v Afghánistánu. První setkání Merkelové s Obamou při summitu NATO v Baden-Baden proběhlo demonstrativně srdečně, i když již před Obamovou volbou byly spíše chladné. Merkelová se nezasadila o splnění přání demokratického kandidáta, podpořeného Steinmeierem, SPD, FDP i Zelenými, přednést projev před Braniborskou bránou, přijala jej k rozhovoru v kancléřství. Druhou návštěvu Německa v Drážďanech Obama zkrátil, do Berlína nepřijel. Při Mnichovské bezpečnostní konferenci bylo možné konstatovat distanci mezi Merkelovou a viceprezidentem Bidenem. Před spolkovými volbami Německo nebylo pro Obamu strategicky relevantní.

Ačkoli Merkelová ve velké míře pokračuje v nadstandardních vztazích s Ruskem, stala se opatrnější ve formulaci slov, rezignovala na výrazy jako „osa“. Vztahy kancléřky s Putinem jsou ale chladné. Kancléřka při první návštěvě nevynechala kritiku Čečenska a zákona, který omezuje registraci neziskových organizací. Setkala se se zástupci neziskových organizací a s organizacemi bojujícími za lidská práva jako Memorial.⁵⁵ Také při návštěvě Číny se setkala se zástupci neziskového sektoru. To po éře kancléře Schrödera, který se takovýmto setkáním v Rusku a Číně vyhýbal, znamenalo jistý převrat. Po atmosféře nedůvěry, způsobené stavbou plynovodu Nord Stream mezi Ruskem a Německem, záleží Merkelové na transparentnosti a čitelnosti vztahů s Ruskem. I z toho důvodu kancléřce záleží na posilování

55 Hoffnung, Vorbild, Signale, in: FAZ, 18.1.2006, str. 4.

vztahů s nejbližšími státy a např. zapojila do příprav setkání s prezidenty Chiracem a Putinem pobaltské státy a Polsko.⁵⁶

Jako první zahraniční předsedkyně vlády vystoupila kancléřka před izraelským parlamentem. Ve svém projevu definovala roli Německa, které nenechá Izrael nikdy samotný a bude mu oddaným partnerem. Konzervativní vláda ale nemá plnou důvěru německé vlády, což dokázalo omezené přijetí ministra zahraničí Avigdora Liebermana při jeho návštěvě v Berlíně. V případě války v Gaze podle Merkelové jednoznačně vina spočívá na hnutí Hamas.

FRANK-WALTER STEINMEIER

Frank-Walter Steinmeier do funkce ministra zahraničí přišel se zahraničně politickým přehledem z funkce vedoucího kancléřství kancléře Schrödera, kde pod jeho působnost spadala také koordinace tajných služeb. Na začátku velké koalice se potýkal s aférou vězně Guantanamo Murata Kurnaze a potřeboval značnou podporu kancléřky. Jako zástupce SPD, která měla ve velké koalici značnou váhu, dostával pro své působení značný prostor, přestože jej kancléřka brzdila k řadě zahraničně politických otázek jako byl Afghánistán, vztah k Rusku, či vztah ke kandidátovi, později americkému prezidentovi Baracku Obamovi. Hlavním úkolem Steinmeiera byla cestovní diplomacie, 406 dnů strávil ve své funkci v zahraničí. Poté, co se Steinmeier stal zástupcem kancléřky, vytvořil za souhlasu Merkelové na ministerstvu zahraničí post třetího státního tajemníka, který obsadil jeho poradce Heinrich Tiemann. Jeho úkolem byla koordinace aktivit sociálně demokratických ministerstev, oficiálně pak do jeho agendy spadala vnější energetická a hospodářská politika.

Steinmeierův hlavní zájem se soustředil na řešení krize na Kavkazu a na strategii EU pro státy střední Asie. Ještě před krizí na Kavkaze Steinmeier upozorňoval na nutnost reflektování ruských zájmů při eventuálním rozšíření NATO o Ukrajinu a Gruzii. Ke shodě mezi Merkelovou a Steinmeierem došlo v otázce konfliktu v Gruzii v roce 2008 a uznání Abcházie ze strany Ruska. Kancléřka odmítla uznání jako odporující mezinárodnímu právu a šestibodovému plánu mezi Ruskem a EU. Německo, které zastává koordinaci „přátelské skupiny“ ke Gruzii generálního tajemníka OSN, vyvinulo třístupňový mírový plán a Steinmeier zprostředkovával mírové rozhovory. Jak Steinmeier, tak Merkelová odmítli vojáky NATO v Gruzii. Merkelová se po konfliktu – již jako jediná – vyslovila pro členství Gruzie v NATO, Steinmeier tento výrok nekomentoval.

Nástup amerického prezidenta Obamy podle Steinmeiera může znamenat novou transatlantickou agendu, novou éru vztahů. Prezident Bush ve Steinmeierovi spat-

56 Merkel beruhigt Balten und Polen, in: FAZ, 21.9.2006, str. 3.

řoval pokračovatele Schröderovy linie. Ke sporu s USA došlo v přístupu k Sýrii, kterou Steinmeier navštívil v roce 2006 a když v lednu 2008 přijal syrského ministra zahraničí v Berlíně. Steinmeier, podpořený Merkelovou, demonstroval hlavní linii politiky velké koalice, ochotu vést dialog také s problematickými partnery.

Steinmeierův koncept modernizačního partnerství s Ruskem dovoloval prohloubení vztahů za současné partnerské kritiky. Ministerstvo zahraničí připravilo strategii pro provázání EU s Ruskem, nazvanou *Přiblížování provazováním*, v rámci předsednictví Rady EU ale obnovení dohody o partnerství EU s Ruskem Německo nedocílilo. Politika vůči Rusku byla jedním ze sporů SPD a CDU/CSU. Kancléřka otevřeně Rusko kritizovala za nedodržování svobod a lidských práv, a to i na nejvyšší úrovni během německého předsednictví Rady EU na summitu EU-Rusko v květnu 2007 v Samaře. Zde se také zapojila do rusko-polského konfliktu o embargu na vývoz masa, když tento spor označila za spor EU, nejen Polska. Steinmeier spolu s SPD prosazuje přátelskou linii, která je orientovaná na mírné tóny a na vnější hospodářskou politiku.

Rusko podle Steinmeiera musí být začleněno do německých a unijních strategií. Z tohoto důvodu také SPD odsoudila americké plány na vystavění obranného štítu. Steinmeierův náměstek Gernot Erler po oznámení amerických plánů varoval před hrozbou nového zbrojení, riziko konfliktu Východ-Západ a nutnost rychlé analýzy, co základna znamená pro plány uvnitř NATO. Kancléřka Merkelová se nejprve k základně přímo nechtěla vyslovit. Poprvé tak učinila při návštěvě Polska, když uvedla, že Německo preferuje řešení v rámci NATO a také otevřený dialog s Ruskem. Zapojení NATO požadoval také ministr obrany Jung. Rozpor nastal při Mnichovské bezpečnostní konferenci v roce 2009, když Steinmeier požadoval⁵⁷ nové strategie a rozšíření globální spolupráce s cílem jaderného odzbrojení a celoevropské bezpečnostní strategie, která by účinně zahrnovala i Rusko. Přivítal vizi spolupráce a odzbrojování prezidenta Obamy a rozhodnutí Ruska v Kaliningradu neumísťovat rakety Iskander. Merkelová naproti tomu v souladu s vizí prezidenta Sarkozyho na stejné konferenci požadovala držet se v blízké budoucnosti kurzu jaderného zastrašování. Rozpor mezi vizí SPD a CDU je základní, jeho vynesení na mezinárodní scénu ale bylo nutné chápat v kontextu blížících se spolkových voleb, ve kterých se Steinmeier a Merkelová utkali o křeslo kancléře.

Rozpor mezi kancléřkou a Steinmeierem nastal i v přístupu k politice vůči Číně. Při své první návštěvě Číny se kancléřka setkala s ochránci lidských práv a zástupci náboženství. Čínská strana nereagovala. Zvrat nastal poté, co kancléřka přijá-

57 Rede von Außenminister Dr. Frank-Walter Steinmeier bei der 45. Münchener Sicherheitskonferenz am 6. Februar 2009, in: <<http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Reden/2009/090206-BM-Sicherheitskonferenz.html>> (poslední přístup 10. září 2010).

la v kancléřství k soukromé schůzce dalajlámou. Přislíbila mu pomoc při vyvíjení jeho snah o zachování kulturní identity Tibetu a prostřednictvím médií upozornila, že dalajláma neusiluje o nezávislost Tibetu, nýbrž o jeho autonomii. Politika vůči Tibetu je prakticky stejná jak pro CDU, tak i SPD. Pro Steinmeiera však byla veřejná setkání nepřijatelná. Čínská vláda interpretovala setkání jako provokaci, povolala si německého velvyslance a proti schůzce protestovala. Jako výraz nesouhlasu pak stáhla svou účast na tradičním německo-čínském „dialogu právního státu“ v Mnichově, který se pravidelně pořádá od listopadu 1999 a dá se považovat za základní pilíř německo-čínských vztahů.⁵⁸ Došlo tak k porušení dvouletého programu, který v září 2005 podepsala spolková ministryně spravedlnosti Brigitte Zypriesová s vedoucím Právního úřadu státní rady, ministrem Cao Kang Taiem. V rámci programu se řeší konkrétní projekty, kterými Německo hodlá přispět k reformám v Číně, mimojiné se jedná i o projekty týkající se lidských práv. Zrušená byla i tradiční snídanež ministrů zahraničních věcí, Franka-Waltera Steinmeiera a Janga Jiechiho při zasedání OSN v New Yorku. Kancléřství interpretovalo neobvykle dlouhou čínskou reakci jako možný pokus o destabilizaci vztahů mezi Steinmeierem a Merkelovou.⁵⁹ Z iniciativy Steinmeiera došlo k tichým jednáním, která ubezpečovala Čínu o německé politice ve smyslu politiky jedné Číny. Oficiální jednání nakonec muselo být zprostředkováno vysokým představitelem EU Javierem Solanou. K narovnání vztahů došlo až v lednu 2008, kdy čínský ministr zahraničí Yang Jiechi navštívil Berlín kvůli jednání o íránském jaderném programu. Steinmeier se pokusil o vtažení kancléřky do jednání, aby bylo čínské straně jasné, že nejedná za sebe, ale že dochází ke koordinaci politiky vůči Číně ve spolupráci s Merkelovou.

HEIDEMARIE WIECZOREK-ZEULOVÁ

Sociálně demokratická ministryně hospodářské spolupráce a rozvoje Wieczorek-Zeulová se na přímluvu kancléřky setkala s dalajlámou za spolkovou vládu, při jeho další návštěvě Berlína v roce 2008, a to přestože Steinmeier byl proti jakémukoli setkání na vládní úrovni již od roku 2007, kdy se s dalajlámou setkala v kancléřství bez koaliční dohody kancléřka. Osobní vztahy ministra Steinmeiera s ministryní Wieczorek-Zeulovou byly studené a odrazily se na spolupráci obou ministerstev, paradoxně vedených ministry jedné strany. Nesympatie vyústily ve vnitrostranickou roztržku ohledně politiky vůči Číně. Wieczorek-Zeulová, která funkci ministryně pro hospodářskou spolupráci a rozvoj zastávala již v červeno-zelené vládě

58 Prášil, Jan: Nemluvíme s vámi, vzkazují Číňané Němcům, 24.9.2007, in: <<http://zahranicni.ihned.cz/c1-22097270-jan-prasil-nemluvime-s-vami-vzkazuji-cinane-nemcum>> (poslední přístup 10. září 2010).

59 Annäherung an China, in: FAZ, 21.1.2008, str. 8.

dě, úspěšně navyšovala rozpočet svého resortu, jejího cíle odstranit Účetním dvorem kritizované dvojité struktury, ve kterých pracuje až 1400 zaměstnanců, dosáhnout nedokázala. Sjednocení velkých státních rozvojových organizací, Společnosti pro technickou spolupráci (GTZ) a Rozvojové banky Kreditního ústavu pro obnovu (KfW), deklarované v koaliční smlouvě, se nekonalo. Navrhované institucionální spojení mělo zaručit ušetření peněz z rozpočtu, který v roce 2009 dosahoval 5,8 miliard eur. Došlo k integraci Německé rozvojové společnosti do KfW. Německá nadace pro mezinárodní rozvoj a Společnost Carla Duisberga pak byly sloučeny do Mezinárodní vzdělávací a rozvojové s.r.o. O finanční a technickou spolupráci se přitom stará na třicet různých organizací.

Přítomnost Číny v Africe a pětiprocentní růst hospodářství čtvrtým rokem zvyšuje i zájem Německa o tento kontinent. Přibližně deset tisíc německých podniků se v Africe snaží využít dynamického ekonomického vývoje, a to převážně v Jihoafrické republice a Nigérii. V roce 2005 započalo Německo iniciativu „Partnerství s Afrikou“, během níž prezident Köhler uskutečnil každý rok cestu po afrických zemích. Zvláštní postavení ve strategii má Ghana, z energetického aspektu Nigérie. Při společné cestě kancléřky a Wicczorek-Zeulové v říjnu 2007 přednesla Merkelová projev před Africkou unií s hlavním poselstvím, že si Afrika musí pomoci sama.⁶⁰ Při summitu EU-Afrika v prosinci 2007 označila kancléřka Zimbabwe za příklad státu, kde „jsme svědky špatného vládnutí a ignoraci lidských práv“⁶¹, za což si vysloužila kritiku prezidentů Senegal a Jihoafrické republiky.

PŘEDSEDNICTVÍ RADY EU

V evropské politice se Merkelová zasadila o pokračování ratifikačního procesu Evropské ústavy, přijetí Berlínské deklarace a tím o prohloubení evropské integrace. Po boku jí stál její zahraničně politický poradce Christoph Heusgen.

Německé předsednictví se vyznačovalo neobvyklým množstvím jednání za zavřenými dveřmi. Nelehký úkol představovalo vyjednávání během červnového sum-

60 Červeno-zelená koalice v květnu 2000 změnila plošnou pomoc co nejvíce státům Afriky na koncentrovanou pomoc 16 „vyvoleným“ ve třech konkrétních oblastech (např. decentralizace, vzdělání a zdravotnictví) a devíti na jednu oblast. Důvodem ke změně byla nutnost vyměnit dosavadní nástroj z dob Německé demokratické republiky za účinnější. Příležitostí pro změnu bylo rychle šířící se AIDS. Namíbie zůstala i po reformě největším příjemcem německé pomoci, klíčovými zeměmi zůstává Nigérie a Jižní Afrika. Z původních 48 států jižně od Sahary zůstalo v zájmu německé rozvojové spolupráce 22. Po 11. září 2001 se německý zájem v oblasti rozvoje přesouvá do bezpečnostní roviny. Kritici rozvojové politiky jako např. Rupert Neudeck (Komitee Cap Anamur) doporučují zcela zastavit finanční pomoc a omezit se na dvě země, Rwandu, popř. Etiopii a rozvojovou agendu integrovat do ministerstva zahraničí.

61 Afrikanische Präsidenten über Merkel verärgert, in: <http://www.welt.de/politik/article1442907/Afrikanische_Praesidenten_ueber_Merkel_veraergert.html> (poslední přístup 10. září 2010).

mitu s polským prezidentem Lechem Kaczyńským, který vznesl požadavek změny systému vážení hlasů dvojí většiny (států a obyvatel), který upřednostňuje velké země, na systém druhé odmocniny. Německé předsednictví označil za pokus diktovat celou EU. Německo již bylo připraveno požádat o mandát pro konferenci⁶² o Lisabonské smlouvě bez Polska. Nakonec vyjednávání od Merkelové převzal lucemburský premiér Juncker, který navrhl dvojí většinu s přechodným obdobím do roku 2017. Po telefonické přímluvě Blaira, Sarkozyho, Junckera, Adamkuse a Zapatera u Jaroslawa Kaczyńského Lech Kaczyński návrh akceptoval.

Během blokování summitu Polskem došlo v Německu k další debatě o více-rychlostní integraci, jejíž jistá varianta již existuje, např. v podobě Schengenské dohody, či smlouvy z Prüm. Již kancléř Schröder s francouzským prezidentem Chiracem prosazovali dvourychlostní Evropu, která by odpovídala koncept silněji a rychleji se integrujícího „evropského jádra“ Německa, Francie a zemí Beneluxu, na které by se nabalovaly ostatní země. Tento koncept představila CDU již v roce 1994 v Schäuble-Lamerově plánu. Německo takovou formu vnímalo jako jediné možné řešení politické koherence a akceschopnosti, nebyla-li by přijata reformní smlouva.

Německo dokázalo vyvinout silný nátlak a sjednotit rozdílné názory v případě nejmedializovanějších bodů programu. Rozruch okolo klimatu, rozvířený katastrofickými scénáři klimatické zprávy OSN, přehlušil vynechání z programu nepopulární diskuse o trhu s elektřinou.

V oblasti zahraniční politiky německá moderace selhala, a to hlavně v důsledku chybějící podpory spojenců kvůli vnitropolitickým změnám ve Francii a Velké Británii a nejspíše většinou Romana Prodiho. V prioritní otázce statutu Kosova nedošlo k žádnému pokroku a ani opatrné vyjednávání na summitu Rusko-EU v Samaře nezměnilo vztahy, poznamenané polským a litevským vetem nové smlouvy o strategickém partnerství.⁶³

ČERNO-ŽLUTÁ KOALICE

Před spolkovými volbami v září 2009 byla jak zahraniční politika, tak i samotná vláda paralyzována profilováním obou kandidátů na kancléře. Naposledy proti sobě kandidoval kancléř a jeho ministr zahraničí v roce 1969 (Kiesinger/Brandt). Steinmeier musel balancovat mezi přispěním k fungování vlády, ve které byl vicekancléř a mezi vymezením se vůči Merkelové a CDU. V zahraniční politice do-

62 Podle čl. 48 Smlouvy o EU, který řídí svolávání konferencí při změně smluv a svolání nevyžaduje jednohlasné.

63 Prášil, Jan: Bilance německé eu-forie, 29.6.2007, in: <http://zahranicni.ihned.cz/c6-10032600-21514760-003000_d-jan-prasil-bilance-nemecke-eu-forie> (poslední přístup 10. září 2010).

šlo v kampani k jednomu vymezení, a to, když v den jediného televizního duelu s kancléřkou dva týdny před volbami Steinmeier představil plán „Deset kroků pro Afghánistán“. V něm udává ministerstvo zahraničí ukončení působení 500 vojáků ve Feizabadu do roku 2011.

CDU, CSU a FDP dosáhly dostatečné většiny k sestavení černo-žluté koalice. Dosavadní koaliční strany přitom docílily historické minimum, zatímco opoziční strany FDP, Zelení a Levice značně posílily. Koalice má ztíženou práci kvůli porážce CDU a FDP ve volbách v Severním Porýní-Vestfálsku v květnu 2010. Ta má za následek ztrátu většiny černo-žluté koalice ve Spolkové radě.⁶⁴

V koaliční smlouvě⁶⁵ CDU/CSU a FDP deklarovaly snahu přebírat stále více mezinárodní odpovědnosti a zlepšovat vztahy se sousedy, jmenovitě s Polskem. Jako základ zahraniční politiky uvedly atlantickou spolupráci a EU. Rusko koalice chápe jako důležitého partnera při řešení regionálních a globálních problémů, čímž nahradila pojem „strategické partnerství“. S cílem přistoupení započatá vyjednávání Turecka chápe jako proces s otevřeným koncem, který se nezakládá na automatismu a jehož výsledek se nedá předem garantovat. Smlouva se nehlásí k členství Chorvatska v EU. Koalice počítá v zahraniční a vnější hospodářské politice s posílením spolupráce mezi politickými nadacemi, neziskovými organizacemi, církvemi a soukromou sférou.

SPD požaduje od koalice příslib zmenšit německou jednotku v rámci mise ISAF v Afghánistánu, jinak nehodlá podpořit další mandát v lednu 2011, který počítá se stejnou možností nasazení až 5000 vojáků. Ministr zahraničí Westerwelle chce začít stahovat vojáky v roce 2012 s tím, že v roce 2014 by Afghánci měli být s to převzít odpovědnost za bezpečnost sami. V prosinci 2010 Spolkovému sněmu představil zprávu,⁶⁶ ve které konstatuje nespokojenost s vládou Hamída Karzáiho a soudí, že konflikt se nedá vyřešit vojenskou cestou. Kancléřka ale jakékoli jmenování termínu odmítá s tím, že kdo si nedává vyzývavé cíle, ničeho nedosáhne.

Levicové strany nesouhlasí s cílem koalice harmonizovat uvnitř EU směrnice na zbrojní export, který by snížil přísné podmínky pro zbrojní export zavedené červeno-zelenou koalicí v roce 2000. Vývoz do celkově 55 států se během období velké koalice více než dvojnásobil a Německo obsadilo po USA a Rusku 3. místo

64 Tím získává opozice možnost zablokovat reformní zákony, které si vyžadují souhlas Spolkové rady. Poměr hlasů se opět může změnit při dalších zemských volbách v roce 2011 (v Sasku-Anhaltsku, Bádensku-Württenbemsku, Porýní-Falcku, Brémách, v Berlíně a Meklenburksu-Předním Pomořansku).

65 Wachstum. Bildung. Zusammenhalt. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP.17. Legislaturperiode, in: <<http://www.cdu.de/doc/pdfc/091026-koalitionsvertrag-cducus-fdp.pdf>> (poslední přístup 12. září 2010).

66 Fortschrittsbericht Afghanistan, in: <<http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/556428/publicationFile/131791/101213-AFG-Fortschrittsbericht.pdf>> (poslední přístup 9. září 2010).

v objemu zakázek, především díky výrobě ponorek a tanků⁶⁷. Hlavním odběratelem je Turecko, následované Řeckem, Jihoafrickou republikou, Pákistánem, Izraelem, Jižní Koreou, Indií a Spojenými arabskými emiráty. V roce 2008 vydala vláda povolení k vývozu za 5,78 miliard eur. Zelení⁶⁸ kritizují vládu za porušování pravidel při vydávání těchto povolenek, Levice požaduje zastavení exportu zbraní. Hesenská Nadace pro výzkum míru a konfliktů konstatuje tendenci vlády vývozy štedře podporovat. S tím souvisí také umístění zbrojního vývozu v části o vnější hospodářské politice v koaliční smlouvě a ne v části o mírové zahraniční politice, jak tomu bylo zvykem.

V rozpočtu na rok 2011 počítá černo-žlutá koalice s úsporami v zahraniční politice, a to nejvíce v oblastech humanitární pomoci, civilní krizové prevenci a podpoře lidských práv.⁶⁹ Škrty ucítí převážně neziskové organizace působící v rámci Akčního plánu Civilní krizová prevence, řešení konfliktů a mírová konsolidace.⁷⁰ Debata o rozpočtu ve Spolkovém sněmu se v listopadu 2010 zvrtila v kritickou debatu o zahraniční politice.

ANGELA MERKELOVÁ

V pátém funkčním roce se kancléřka dvakrát po sobě v krátké době sešla s ruským prezidentem Medvěděvem. Dala opakovaně najevo, že s hodlá s Ruskem a Čínou prohlubovat vztahy. Při setkání ve vládní rezidenci v Mesebergu v červnu 2010 došlo k překvapení členských států mezi Merkelovou a Medvěděvem k podpisu usnesení o bližší spolupráci mezi Ruskem a EU a založení společné rady za předsednictví vysoké představitelky pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Catherine Ashtonovou a ruského ministra zahraničí Sergeje Lavrova. Takovéto fórum pro výměnu stanovisek k otázkám bezpečnosti by mělo určovat podmínky pro společný civilní a vojenský krizový management. Konkrétně v usnesení uvádějí spolupráci v otázce Podněstří v rámci formátu 5+2⁷¹. Merkelová se vyslovila pro urychlení zrušení vízové povinnosti pro Rusy za předpokladu, že Rusko stáh-

67 SIPRI Fact Sheet, March 2010. Trends in International Arms Transfers, 2009, in: <<http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1003.pdf>> (poslední přístup 10. září 2010).

68 Roth sieht Verstoß gegen Rüstungsexport-Regeln, 16.3.2010, in: <<http://www.welt.de/politik/deutschland/article6795960/Roth-sieht-Verstoß-gegen-Ruestungsexport-Regeln.html>> (poslední přístup 13. září 2010).

69 Škrty v %: Krizová prevence 30, demokratizace a lidská práva 50, odzbrojování a kontrola zbrojení 30, pomoc Africe 22, humanitární pomoc v zahraničí 20.

70 Aktionsplan Zivile Krisenprävention, Konfliktlösung und Friedenskonsolidierung 2004, in: <<http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/384230/publicationFile/4345/Aktionsplan-De.pdf>> (poslední přístup 13. září 2010).

71 Rusko, Ukrajina, Moldávie, Podněstří, OBSE, EU, USA.

ne své vojáky z moldavského Podněstří. Vztahy Německa s Ruskem jsou intenzivní jako naposledy za Schröderovy éry, dokázaly to jak německo-ruské konzultace v Jekatěrinburgu, tak přivznání Ruska k zasedání Výmarského trojúhelníku. Při setkání Merkelové, Sarkozyho a Medvěděva v Deauville v říjnu 2010 došlo k dalšímu přiblížení Ruska k NATO, když Medvěděv přislíbil účast na summitu NATO v Lisabonu.

Při návštěvě Číny v červenci 2010 mluvila Merkelová spolu se svým protějškem Wenem Jiabao o nové etapě ve vzájemných vztazích a na uspořádaném hospodářském fóru o nových šancích pro obchodní vztahy, o německé vízové politice a o možnosti prohloubit Labe před Hamburkem pro průplav velkých kontejnerů. Ve společném prohlášení, dalším vydaném po čtyřiceti letech, se Merkelová zavázala k podpoře politiky jedné Číny a ke strategickému partnerství, ve kterém se počítá s minimálně jedním setkáním kancléřky s premiérem ročně. Merkelová se setkala s vůči režimu kritickými intelektuály a zeptala se na stav politických vězňů.

GUIDO WESTERWELLE

Zatímco si kancléřka z velké koalice přinesla do nové vlády zahraničně politické zkušenosti, její ministr zahraničí Guido Westerwelle, který se doposavad zajímal o ekonomická téma, se první rok ve funkci potýkal s „absurdně špatným hodnocením“⁷² a mediálními debatami, zda je způsobilý pro úřad ministra zahraničí.⁷³ V Genscherově tradici bylo již před volbami jasné, že bude o post ministra zahraničí usilovat a jako vicekancléř jej získal. Před volbami v roce 2005 obsadil ve stínové vládě FDP funkci ministra zahraničí Wolfgangem Gerhardtem. Po nástupu velké koalice se jeho zájem o zahraničně politické otázky zvýšil, přinejmenším tím, že se obklopil poradci se zahraničním a bezpečnostně politickým zaměřením jako je Rainer Stinner, Elke Hoff, Birgit Homburger, Jörg van Essen nebo Margarita Mathiopoulos. Po roce koalice FDP propadla na čtyřprocentní preferenční hranici. Westerwelle jako předseda FDP ztratil přízeň nejbližších ve vedení strany, je však přesvědčen, že stranu sjednocuje právě jen on. Předsedkyně frakce FDP Birgit Homburger a generální tajemník FDP Christian Lindner na něj apelovali, ať se drží zahraniční politiky a do vnitřní politiky nezasahuje. Podle SPD Westerwelle nevyužívá Ministerstva zahraničí a jeho potenciálu, v jeho politice nevidí plánovitost, ani koncepčnost.

Vztahy Westerwelleho s kancléřkou jsou korektní, Merkelová se ale snaží jeho viditelnost minimalizovat. Summit EU v září 2010 demonstroval Westerwelleho

72 Deckstein, Dinah: Minister für Freundschaft, Der Spiegel 11/2009, str. 21.

73 Brandt, Andrea: Herr Schrill gegen Frau Schrill, in: Der Spiegel 8/2010, str. 18.

postavení, když kancléřka přerušila jeho vyjádření pro tisk a dokončila jej za něj. Pokud se nepustí do kontroverze vůči kancléřce, neprosadí se FDP vůči CDU/CSU. Po roce koalice tomu tak není ani ve vládním kabinetu, ani v koaličním výboru.

Síla Německa podle Westerwelleho spočívá na „diplomatické chytrosti, na spoluprádní odpovědnosti a hospodářské síle Německa“.⁷⁴ Před volbami shrnul představy o hlavních liniích své zahraniční politiky v projevu před Německou společností pro zahraniční politiku (DGAP)⁷⁵, ve kterém se přihlásil k modelu spolupráce, který již dávno představuje evropský model. Jako nutné vidí přizpůsobení multilaterálních organizací k aktuální podobě světa, na mysli tím má posílení G20 a reformu NATO. Komplexní vidění zahraniční politiky FDP ale nepředstavil.

Za hlavní pilíř diplomacie považuje vnější hospodářskou politiku a podporu německých podniků sítí zahraničních zastoupení. Deklarovanou prioritou Westerwelleho je zaměření se na malé a střední podniky. Jejich podpora spadá pod Ministerstvo hospodářství a technologií, které koordinuje jednotlivé aktéry spolku a zemí. Spolupracuje s regionálními iniciativami německého hospodářství, s Asijsko-Pacifickým výborem německého hospodářství, Latinskoamerickou iniciativou, Blízkovýchodní a středovýchodní iniciativou, iniciativou pro jižní Afriku a Východním výborem německého hospodářství. Podpůrnou funkcí má Společnost pro vnější hospodářskou politiku a lokální marketing (Germany Trade and Invest mbH, GTaI). Poradní funkci mají zahraniční hospodářské komory. Za vnější hospodářskou politiku a rozvojovou politiku je na Ministerstvu zahraničí zodpovědná zmocněnkyně Ursula Müllerová. Německo podporuje vývoz kreditními garancemi (Hermes), investičními garancemi Spolku a bilaterálními smlouvami podporujícími investice a ochranu.

Liberální ministr hospodářství Rainer Brüderle představil v březnu 2010 strategii ofenzívy vnějšího obchodu⁷⁶, která do centra politického doprovázení klade malé a střední podniky, soustředí se na impulsy vycházející z velkých sportovních událostí a podporuje oblasti elektromobility, zdravotnictví, energetiky, bezpečnostních technologií, obranného průmyslu, leteckého a vesmírného průmyslu a technologie oblasti životního prostředí. Síť zahraničních obchodních komor bude rozšířena o země, které se stávají pro Německo atraktivními, Libye, Irák, Ázerbajdžán, Ghana a Keňa. V koaliční smlouvě se koaliční strany hlásí k tomu, aby rozvojo-

74 Rede von Bundesminister Guido Westerwelle zur Eröffnung des Wirtschaftstages im Rahmen der Botschafterkonferenz, in: <<http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Infoservice/Presse/Reden/2010/100907-BM-BoKo-Wirtschaftstag.html>> (poslední přístup 10. září 2010).

75 Rede von Bundesminister Guido Westerwelle am 4.5.2009 bei der DGAP, in: <http://www.youtube.com/watch?v=Js_Xj0qMnkM> (poslední přístup 10. září 2010).

76 Die Außenwirtschaftsoffensive Chancen nutzen – weltweit, Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie (BMWi), Berlin 2010.

vě politická rozhodnutí zohledňovala zájmy hospodářství, a aby obchodní komory v zahraničí informovaly organizace rozvojové spolupráce. Připravují posílení investičního marketingu, zjednodušení zahraničně obchodního práva⁷⁷ a při jejím uplatňování očekávají „level-playing-field“. Kromě toho se koalice zasazuje o bilaterální dohody o volném obchodu.

Westerwelle propojuje agendy liberálních ministrů, tedy zahraničí, hospodářství a technologie a hospodářskou spolupráci a rozvoj. Za účelem úspěšné koordinace pěti liberálních ministerstev Westerwelle zřídil funkci třetího státního tajemníka na Ministerstvu zahraničí, kterou obsadil svým bývalým vedoucím kanceláře Martin Bieselem. Westerwelle se přitom ve frakci FDP zasazoval o šetření a snížení počtu státních tajemníků. Koordinaci napomáhá také jeho bývalý asistent a jednatel Mountain Partners Jörg Arntz, vedoucí oddělení 6 na Ministerstvu zahraničí, který má mimo to na starosti podporu zahraničního obchodu a rozvojové spolupráce. Tam, kde dříve docházelo ke kompetenčním a komunikačním rozporům je možné konstatovat jasný a smluvený postup.

Za své poslání označil Westerwelle dosáhnout renesance politiky jaderného odzbrojení. Tuto představu formuloval bez dohody se spojenci na Mnichovské bezpečnostní konferenci v únoru 2010. Od té doby obhajuje Berlínskou výzvu⁷⁸, která má být v této věci leitmotivem německé zahraniční politiky, a to přestože Německo ve své Bílé knize německé bezpečnostní politiky a budoucnosti Bundeswehru deklaruje jadernou účast⁷⁹ a jako nutný doplněk ke konvenčním prostředkům v systému vzájemného odstrašování. V OSN Westerwelle tyto představy představil osobně, generálnímu sekretáři NATO Andreasu Foghovi zaslal spolu s ministry zahraničí zemí Beneluxu a Norska dopis, kde požaduje nastolení této agendy na neformálním setkání ministrů v březnu 2010 v Tallinnu. USA jakož i bývalý sekretář NATO George Robertson kritizovali postup Německa. Německo chce zůstat pod ochranou USA, přičemž se nechce účastnit svého závazku, navíc nevyzývá k protislužbám Rusko. Westerwelle za jaderné odzbrojení loboval při návštěvě USA, Japonska, které v této věci považuje za největšího spojence a které usiluje spolu s Austrálií a dalšími státy⁸⁰ o založení skupiny podporujících odzbrojení. Také v Indii, která se neúčastní smluv o kontrole jaderných zbraní, loboval při své návštěvě v říjnu 2010

77 Zákon o vnějším hospodářství (AWG) a Nařízení o vnějším hospodářství (AWV).

78 Výzva k mezinárodnímu odzbrojení autorů Richarda von Weizsäckera, Helmuta Schmidta, Hans-Dietricha Genschera a Egona Bahra z 9.1.2009 v FAZ, která požaduje, aby Německo sondovalo šanci, prosazovalo vlastní institucionální formy a vyjednávalo se státy, které drží jaderné zbraně, aby tyto zbraně nepoužívaly proti státům, které jimi nedisponují.

79 Weißbuch zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr, Berlin 2006, str. 33.

80 Celkem Německo, Nizozemsko, Polsko, Austrálie, Japonsko, Spojené arabské emiráty, Turecko, Kanada, Chile, Mexiko.

za svou vizi. Současně vyjádřil zájem Německa na vývozu zbraní do Indie a ochotu vlády německé vývozce podpořit. Westerwelle zároveň požaduje odsunutí amerických jaderných zbraní z německého území, a to přestože se Německo v Bílé knize hlásí k jaderné účasti a jaderné plánovací skupině NATO. Bývalý ministr vnitra Wolfgang Schäuble na uchování jaderných zbraní na německém území trvá. Americký úřad pro jadernou bezpečnost navíc zkoumá možnost prodloužení životnosti jaderných a nejaderných částí bomb typu B-61 v Büchelu, kterých může být 20 až 30.⁸¹

První cesta Westerwelleho vedla do Varšavy. Vylepšení vztahu s Polskem leží německé zahraniční politice na srdci, odráží se to i v koaliční smlouvě, která indikuje snahu postavit německo-polské vztahy na roveň vztahů s Francií a oživit Výmarský trojúhelník. Za tímto účelem byla zřízena funkce státní tajemnice pro německo-polské vztahy, ve které se Cornelia Pieperová již stačila zasadit o skandál, když před prezidentskými volbami doporučila Polákům rozhodnout se pro euro-zónu, tj. pro kandidáta Bronislawa Komorowského. Westerwelle se hodlá zasadit o rovnocenný dialog s malými a středně velkými státy v EU. Osobně docílit toho, aby Erika Steinbachová, předsedkyně Svazu vyhnanců, oprávněného jmenovat do Rady Nadace *Útěk vyhnání smíření* své členy, do Rady nezasedla kvůli kontroverzním sporům s polským zmocněncem pro Německo Wladyslawem Bartoszewskim.

Polsko je pro Německo důležité také vzhledem ke vztahům s Ruskem. Trilaterálně se setkávají plánovací štáby ministerstev zahraničí a diskutují také bezpečnostní otázky, včetně otázek NATO a OBSE. Za Rusko se ale v černo-žluté koalici nikdo otevřeně nestaví. Zatímco byl Steinmeier v Rusku třikrát během prvních devíti měsíců v úřadě, Westerwelle jednou. Po poslední oficiální návštěvě Steinmeiera z roku 2006 navštívil Westerwelle Turecko, kde pogrataloval k vývoji reform a podpořil další sblížení Turecka s EU s cílem plného členství. Kancléřka se přitom před svou návštěvou Turecka vyslovila pro privilegované partnerství, konceptu CDU, který nepodporuje plné členství. Koaliční smlouva o privilegovaném partnerství nemluví a nechává interpretaci vztahu vůči Turecku širší prostor. FDP nadále stojí za plným členstvím a ústy ministra zahraničí tuto vizi nahlas akcentuje.⁸²

Před spolkovými volbami Westerwelle kritizoval velkou koalici za nedostatečnou pozornost policejní výstavbě v krizových oblastech. Černo-žlutá koalice hodlá posílit účast na mezinárodních policejních misích spolku a zemí a upravit rámcové podmínky pro nasazení spolkové police jako nástroje civilní prevence. Zároveň ale oznámil zkrácení rozpočtu na zajištění mezinárodní bezpečnosti a stability o 88 milionů eur,

81 V případě potřeby by měly být piloty Jagdbombengeschwader 33 naloženy, dopraveny letouny typu Tornado a shozeny na místě zásahu.

82 Westerwelle in der Türkei, in: < <http://www.faz.net/s/Rub7FC5BF30C45B402F96E964EF8CE790E1/Doc--E41283BD87D874B08BFC94355F14C3992~ATpl~Ecommon~SMed.html> > (poslední přístup 10. prosince 2010).

tedy o necelých 20 procent. Jen na prevenci krizí má být poskytnuto o 39 milionů eur méně, tedy 30 procent.

V létě 2010 vydala vláda strategii vůči Latinské Americe a Karibiku⁸³, která vstříádá původní strategii z roku 1995. Kritici německého angažmá v tomto regionu zazlívají agresivní politiku německých politických nadací proti zdejšímu antineoliberalnímu vývoji a pouhou hospodářskou zaměřenost strategie, ústící v posílení neoliberální politiky. Signálem pro nový začátek se stala cesta Westerwelleho spolu s ministrem hospodářství Rainerem Brüderlem a ministryní pro výzkum Annette Schavanovou (CDU), která vedla do Chile, Argentiny, Uruguaye a Brazílie. Westerwelle se nečekaně dočkal také přijetí brazilským prezidentem Lulou. Podle pozičního dokumentu německého průmyslu je zintenzivnění politických vztahů nadmíru žádoucí z důvodu konkurence Španělska a Francie v zakázkách na opravy silnic a železnic. Merkelová region navštívila zatím jen jednou. Při návštěvě prezidenta Luly v Berlíně bylo jeho přijetí spíše chladné. Brazílie je pro Německo důležitá také kvůli reformě Rady bezpečnosti OSN, kde obě země usilují o stálé členství. Zatímco Německo Brazílii dodává mírové jaderné technologie, udržuje Brazílie vstřícné vztahy s Íránem.

V říjnu 2010 získalo Německo na dva roky křeslo v Radě bezpečnosti OSN 128 hlasy proti Kanadě a Portugalsku, první viditelný úspěch Westerwelleho. SPD postrádala při přihlášce předložení jakéhokoli konceptu a členství bez něj považuje za nesmyslné. Německo spolu s Brazílií, Japonskem a Indií usiluje o reformu Rady bezpečnosti, po které by disponovalo stálým křeslem.

DIRK NIEBEL

V černo-žluté koalici došlo poprvé ke společné zahraniční cestě ministrů zahraničí a hospodářské spolupráce. Vedla do Jižní Afriky, Tanzánie a Džibutska. Ministr pro rozvojovou pomoc a hospodářskou spolupráci Dirk Niebel, bývalý generální tajemník FDP, plánuje spolu s Westerwellem společný koncept pro Afriku, založený na Africké unii a její vlastní zodpovědnosti. Regionální koncepty Ministerstva pro hospodářskou spolupráci a rozvoj byly zatím vedeny výhradně cíli ministerstva a nebyly v celkové shodě s politickými prioritami vlády. To si předsevzal Niebel změnit. Reforma ale probíhá již od roku 2003, kdy Ministerstvo zadalo Německému institutu pro rozvojovou politiku (DIE) vypracovat doporučení pro zahraničněpolitický a zahraničněobchodní rámec vztahů s rozvojovými zeměmi. Došlo již k snížení počtu partnerských zemí na 58 v roce 2009, v roce 1998 to bylo ještě 119. Během černo-

83 Jedná se především o Venezuelu, Ekvádor a Bolívii, které strategie označuje za „populistické demokracie“.

žluté koalice má počet dále klesat až na 50. Od ledna 2011 se mění struktura agentur pro rozvojovou pomoc. Vzniká Německá společnost pro mezinárodní spolupráci (GIZ), která sdružuje Německou rozvojovou službu (DED), Německou společnost pro technickou spolupráci (GTZ) a Inwent Mezinárodní vzdělávací a rozvojovou.

Niebelovým hlavním zájmem je Afghánistán a Afrika, posilování vlastní zodpovědnosti a svépomoci. Ukončil pomoc Číně a vyslyšel tak žádost CDU/CSU. Tím končí strategie Wicczorek-Zeulové, která podporu⁸⁴ chápala jako poradenství, snahu o změnu procesů a tím prakticky i lidských práv. Základním kamenem rozvojové politiky mají být podle Niebela férové obchodní vztahy s rozvojovými zeměmi, a to tak, aby si mohly pomoci samy. První pilíř mají tvořit „Private Public Partnerships“, druhý „Good Governance“ a třetí klasická rozvojová pomoc.

V dubnu 2010 představil Niebel novou strategii německé rozvojové politiky, jejíž roční rozpočet překročil hranici 6 miliard eur a počítá se s nárůstem na 0,7% HDP do roku 2015. Současný nárůst 0,4% a omezení rozpočtu od roku 2012, zastavení financování globálního fondu k boji proti HIV, tuberkulóze a malárii, ale nenaznačují možnost splnění rozvojových cílů tisíciletí. Niebel mění současně poměr multilaterálních projektů a prosazuje projekty bilaterální, kterých mají být dvě třetiny a mají obsahovat více bezpečnostních prvků. Tento trend považuje za slučitelný s Pařížskou deklarací a Akční agendou z Akkry. Bilaterální angažmá Německa je podle Niebela více viditelné a je možné je lépe řídit. Niebel se plánuje více soustředit na země, kde má Německo nasazené své vojenské jednotky. V jeho zájmu je také spolupráce s Izraelem na projektech v Africe a Asii. V roce 2010 došlo k navýšení prostředku na program Rozvojová partnerství s hospodářským odvětvím o 25% na 60 mil. eur. SPD kritizuje černo-žlutou koalici za nedostatečnou vedoucí roli během konference OSN k rozvojovým cílům tisíciletí v září 2010 a vyjádřila obavu z degradace rozvojové politiky na politiku podpory exportu. Také neziskové organizace jako Deutsche Welthungerhilfe e.V upozorňují na fakt, že hospodářské projekty nemohou nahradit rozvojovou pomoc např. pro podporu státních vzdělávacích, či zdravotnických zařízení nebo podporu veřejných systémů sociálního zabezpečení.⁸⁵

EVROPSKÁ POLITIKA

Debata o evropské politice nehrála v předvolebním boji ani v povolebních vyjednáváních žádnou roli, přestože Lisabonská smlouva otevírá novou éru. Na roz-

84 V roce 2007 se jednalo o 67 milionů eur rozvojové pomoci a 45 milionů eur v kreditech.

85 Achtzehnter Bericht 2010, in: <http://www.welthungerhilfe.de/fileadmin/media/pdf/Wirklichkeit_Entwicklungshilfe/WdEH_18_2010_internet.pdf> (poslední přístup 10. září 2010).

díl od minulých sestavování koalic se v případě černo-žluté koalice jednání neúčastnil žádný politik zabývající se evropskou politikou. Kancléřka v projevu na Humboldtově univerzitě zdůraznila, že německé zájmy a pohled na celek jsou dvě strany jedné mince.⁸⁶

V evropské politice černo-žlutá koalice nevede. Při finanční krizi v Řecku vyčkávala kancléřka s pomocí co nejdéle⁸⁷, při krizi eura si vysloužila kritiku od předsedy eurozóny Jean-Claude Junkera, který označil její odmítnutí společných státních půjček eurozóny za „jednoduché myšlení“. Při summitu eurozóny v květnu 2010 Merkelová nepřesvědčila o své pozici a vedení se ujal Sarkozy. Kancléřčiným receptem na krizi jsou úspory, zpřísnění pravidel pro hospodářsky slabší členské státy a podpora politiky připomínající renacionalizaci EU. Při setkání v Deauville v říjnu 2010 se Merkelová a Sarkozy dohodli na pověření předsedy Evropské rady van Rompuye k vypracování konkrétních návrhů na změnu základních smluv EU. Merkelová sleduje dosáhnout především stálého záchranného systému pro bankrotující země. V jejím podání by zemím s velkým deficitem mělo být odebráno právo hlasovat, s tím ale zásadně nesouhlasí Komise a značná část členských států. Merkelová dosáhla na říjnovém summitu konsensu na podobě krizového mechanismu, který nahradí garanční fond Evropského nástroje finanční stability a měl by fungovat od roku 2013. Dohoda reflektuje výnos Spolkového ústavního soudu, který konstatoval rozpor v Lisabonské smlouvě.⁸⁸ Westerwelle kritizoval kancléřku za její dohodu s prezidentem Sarkozym o oslabení stabilizačního paktu a varoval jí před renacionalizací Evropy, za kterou se FDP nestaví. SPD kritizuje koalici za zcela pomýlenou evropskou politiku, která škodí Německu. Steinmeier navrhl proti devítibodovému plánu Merkelové vlastní třibodový program restrukturalizace dluhů a záchranného mechanismu.⁸⁹ Jednání kancléřky v evropské politice kritizuje i CSU, a to zejména v oblasti hospodářské politiky. Zelení považují aktivní, strategickou německou evropskou politiku za prakticky neexistující a obviňují Merkelovou z dezorientace. Podle spolupředsedy Trittina vede kancléřku strach z veřejného mínění. Žádná strana ale nekritizuje Merkelovou, že nejedná dostatečně v německém zájmu.

86 Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel, Humboldt-Rede, in: <http://www.bundesregierung.de/nn_1514/Content/DE/Bulletin/2009/05/63-1-bk-humboldt.html> (poslední přístup 10. září 2010).

87 Stabilizační balíček eurozóny přijal v červnu 2010 Spolkový sněm hlasy CDU/CSU a FDP. SPD a Zelení se zdrželi hlasování, Levice hlasovala proti.

88 Čl. 125 definuje, že členské státy neodpovídají za závazky jiných členských států. Čl. 122 definuje pomoc jinému státu. Žádný článek ale nemluví o pomoci za účelem stabilizace eurozóny.

89 Steinbrück und Steinmeier plädieren für Eurobonds, in: <<http://www.welt.de/politik/deutschland/article11637559/Steinbrueck-und-Steinmeier-plaedieren-fuer-Eurobonds.html>> (poslední přístup 20. prosince 2010).

ZÁVĚR

Německá zahraniční politika se dále vyvíjí směrem k sebevědomé, na vlastní prospěch orientované politice, která je striktně vázaná na Základní zákon (Ústavu). Nejedná se již o pouhou politiku spolupráce s ostatními, ale o cílevědomou politiku, která má ambice vést v oblastech, které jsou pro Německo výhodné. Příkladem může být klimatická a energetická politika. Snaha o stálé křeslo v Radě bezpečnosti OSN je patrná od červeno-zelené, přes velkou až po černo-žlutou koalici. Tě poslední se podařilo vyjednat nestálé místo, aniž by však představila, jak s ním hodlá programově naložit. Získání stálého křesla se jeví kvůli rozložení sil ve Valném shromáždění jako vysoce nepravděpodobné.

Výhodná je pro Německo efektivizace EU jako světového aktéra a vytváření evropských synergií. V evropské politice dochází v černo-žluté koalici k taktizování a argumentování německými finančními příspěvky na rozdíl od velké koalice, ve které se kancléřka profilovala jako lídr EU a snažila se dosáhnout co největšího konsensu. Dochází k upřednostňování národních zájmů před evropskými, což je novinka černo-žluté koalice. Německo jako exportní země profitovalo ze zavedení eura jako málo která země eurozóny a taktizování v evropské politice má kancléřce pomoci hlavně vnitropoliticky.

Dohody z Deauville a Mesebergu dokazují, že Německo je připraveno jednat bez konzultací s partnery a maximalizovat vlastní zájmy. Na rozdíl od velké koalice se černo-žlutá koalice neangažuje zesíleně multilaterálně, ať už v klimatické politice nebo v mírové politice. Důraz na bilaterální rozměr je patrný jak v oblasti dohod o volném obchodu, tak rozvojové politiky. Hlavní rámec zůstává multilaterální, Německo však pro prosazování svých zájmů musí intenzivněji dbát na to, zda multilaterální kontexty půjde zorganizovat a zda odpovídají mezinárodně právním mandátům. V obou koalicích dochází k dalšímu posilování vztahů s Ruskem a Čínou. Vznikly nové strategie vůči Africe a Jižní Americe. V nich se dá konstatovat zesílený zájem o energie a suroviny vůbec.

Finanční krize slouží jako katalyzátor k reformě struktury armády. Úspory jsou také argumentem k plánovanému sloučení Vojenské kontrarozvědky, Spolkové zpravodajské služby a Úřadu pro ochranu Základního zákona (Ústavu), které má zajistit co největší zefektivnění a odlehčení spolkového rozpočtu. Slučování by mohlo být krokem k uskutečnění konceptu „propojené bezpečnosti“, se kterým počítá Bílá kniha z roku 2006, a který znamená propojení politických, vojenských, bezpečnostních, policejních, hospodářských, rozvojových a humanitárních nástrojů. Transformace bezpečnostní politiky probíhá zatím velice pomalu.

Během černo-žluté koalice dochází k přesunu koncentrace moci směrem do kancléřství, a to jak v zahraniční, tak i evropské politice. Kancléřka se díky summitům již za velké koalice vyprofilovala jako tvář zahraniční politiky, ale za černo-žluté koalice díky slabému výkonu ministra Westerwelleho, kromě reprezentační části kancléřství prakticky přebírá i část obsahovou a v případě evropské politiky část koordinační. Dochází tak k oslabení resortního principu ministrů s trendem „prezidencializace“.

ZDROJE

Aktionsplan Zivile Krisenprävention, Konfliktlösung und Friedenskonsolidierung 2004

Bericht der Strukturkommission der Bundeswehr: Vom Einsatz her denken, Konzentration, Flexibilität, Effizienz, Oktober 2010

Beschluss der Parteitage von WASG und Linkspartei.PDS, Dortmund, 25.3.2007.

Beschluss des Bundesfachausschusses "Internationale Politik" der FDP vom 30.10.2010

Beschluss des Präsidiums der FDP, Berlin, 6.9.2005.

Die Außenwirtschaftsoffensive Chancen nutzen – weltweit, Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie (BMWi), Berlin 2010.

Freiheit und Sicherheit, Grundsätze für Deutschland, Hannover, 4.12.2007.

Grundsatzprogramm von BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN „Die Zukunft ist grün“, Berlin, 15.3.2002.

Hamburger Programm: Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands,

Ústava (Základní zákon)

Wachstum. Bildung. Zusammenhalt. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP.17. Legislaturperiode

Weißbuch zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr, Berlin 2006.

Bunde, Tobias/Schöberl, Katja: Mehr Demokratieförderung wagen!, in: Brand, Alexander/Niemann Arne: Interessen und Handlungsspielräume in der deutschen und europäischen Außenpolitik. TUD Press, Dresden 2007, str.75.

CDU/CSU: Sicherheitsstrategie für Deutschland 2008,in: <http://www.cducus.de/Title_sicherheitsstrategie_fuer_deutschland/TabID__1/SubTabID__5/InhaltTypID__4/InhaltID__9735/Inhalte.aspx> (poslední přístup 12. září 2010).

Die Welt, Roth sieht Verstoß gegen Rüstungsexport-Regeln, 16.3.2010, in: <<http://www.welt.de/politik/deutschland/article6795960/Roth-sieht-Verstoss-gegen-Ruestungsexport-Regeln.html>> (poslední přístup 13. září 2010).

Die Welt: Steinbrück und Steinmeier plädieren für Eurobonds, in: <<http://www.welt.de/politik/deutschland/article11637559/Steinbrueck-und-Steinmeier-plaedieren-fuer-Eurobonds.html>> (poslední přístup 20. prosince 2010).

FAZ: Annäherung an China, in: FAZ, 21.1.2008, str. 8.

FAZ: Berlin wartet auf eine Anforderung der Vereinten Nationen, in: FAZ, 6.9.2006, str. 2.

FAZ: Hoffnung, Vorbild, Signale, in: FAZ, 18.1.2006, str. 4.

FAZ: Merkel beruhigt Balten und Polen, in: FAZ, 21.9.2006, str. 3.

GSG-9-Einsatz scheitert an Kompetenz-Gerangel, 10.4.2009, in: <http://www.focus.de/politik/deutschland/schiffahrt-gsg-9-einsatz-scheitert-an-kompetenz-gerangel_aid_389090.html> (poslední přístup 10. listopadu 2010)

Jung und Steinmeier werben für Truppeneinsatz im Kongo; in: Die Welt, 17.03.2006, str. 3.

Klose, Hans-Ulrich: Geteilte Verantwortung. In: Internationale Politik Jg. 62, Heft 5/2007, str. 22–27.

Knut, Kirste/Maull, Hans W.: Zivilmacht und Rollentheorie, in: Zeitschrift für internationale Beziehungen 2/1996, str. 298.

Kurz, Julie: Durchgezappt, in: <<http://www.ndr.de/fernsehen/sendungen/zapp/durchgezappt/durchgezappt385.html>> (poslední přístup 10. prosince 2010).

Lau, Mariam: SPD fürchtet Militarisierung der Außenpolitik, Die Welt 5.5.2008, in: <http://www.welt.de/politik/article1967524/SPD_fuerchtet_Militarisierung_der_Aussenpolitik.html> (poslední přístup 12. září 2010).

Letztes Geleit für getötete Soldaten. FAZ 10. 4. 2010, in: <<http://www.faz.net/s/Rub594835B672714A1DB1A121534F010EE1/Doc~E4284C4F5AA504FE38D45C25FDA083BBB~ATpl~Ecommon~Scontent.html>> (poslední přístup 10. září 2010).

Lohse, Eckhart: Lieber nicht schießen, in: FAZ, 18.11.2007, str. 6.

Löwenstein, Stephan: Anruf nach Kinshasa, in: FAZ, 27.7.2006, str. 2.

Maull, Hans: Für eine Reform der deutschen Außenpolitik: Zustandsbeschreibung und Handlungsempfehlungen, in: <<http://www.deutsche-aussenpolitik.de/resources/dossiers/handlungsempfehlungen.pdf>>, str. 5 (poslední přístup 3. září 2010).

Merkel, Angela: Humboldt-Rede, in: <http://www.bundesregierung.de/nn_1514/Content/DE/Bulletin/2009/05/63-1-bk-humboldt.html> (poslední přístup 10. září 2010).

Pinzler, Petra: Wo geht es hier zum Europaminister?, in: DIE ZEIT, 23.07.2009 Nr. 31, k dispozici na <<http://www.zeit.de/2009/31/Bundestag-EU>> (poslední přístup 3. září 2010).

Poguntke, Thomas/Webb, Paul: The presidentialization of politics: a comparative study of modern democracies, Oxford 2005.

Prášil, Jan: Balance německé eu-forie, 29.6.2007, in: <http://zahranicni.ihned.cz/c6-10032600-21514760-003000_d-jan-prasil-balance-nemecke-eu-forie> (poslední přístup 10. září 2010).

Prášil, Jan: Nemluvíme s vámi, vzkazují Číňané Němcům, 24.9.2007, in: <<http://zahranicni.ihned.cz/c1-22097270-jan-prasil-nemluvime-s-vami-vzkazuji-cinane-nemcum>> (poslední přístup 10. září 2010).

Rühle, Michael: Afghanistan, Deutschland und die NATO, in: Sicherheit und Frieden 1/2009, str. 4.

SIPRI Fact Sheet, March 2010. Trends in International Arms Transfers, 2009, in: <<http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1003.pdf>> (poslední přístup 10. září 2010).

Steinmeier, Frank-Walter: Rede bei der 45. Münchener Sicherheitskonferenz am 6. Februar 2009, in: <<http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Reden/2009/090206-BM-Sicherheitskonferenz.html>> (poslední přístup 10. září 2010)

Stelzenmüller, Constanze: Die selbstgefesselte Republik, in: Internationale Politik I-II/2010, str. 80.

Stelzenmüller, Constanze: Die selbstgefesselte Republik, in: Internationale Politik I-II/2010, str.78.

Sueddeutsche, Kundus: Kanzleramt hatte BND-Informationen über Opfer, in: <<http://www.sueddeutsche.de/politik/der-luftangriff-in-afghanistan-und-die-folgen-merkel-jung-und-das-absolute-versagen-1.48792>> (poslední přístup 12. září 2010).

POLITIKA VŮČI NATO

Jakub Eberle

Německá politika vůči Severoatlantické alianci vyvolává u vnějšího pozorovatele rozporuplný dojem. Německo je druhým největším přispěvatelem do aliančního rozpočtu a do misí vysílá třetí nejvyšší počet vojáků.¹ Jeho chování zároveň v posledních letech bývalo častým zdrojem frustrace především pro Washington a střední a východní Evropu, a to zejména vzhledem k intenzitě a kvalitě vztahů s Ruskem, nesouhlasu s řadou amerických iniciativ (původní Bushův plán protiraketové obrany, podpora členství Ukrajiny a Gruzie před bukureštským summitem v roce 2008) a skepsi vůči odvážnějším představám o budoucnosti organizace (větší globální role NATO, rozšíření článku 5 Washingtonské smlouvy).

Oproti devadesátým letům, kdy bylo jedním z tahounů projektů východního rozšíření a budování institucionalizovaných partnerství, působí Německo poněkud bez vize. V pozadí jeho vystupování je patrná nejistota,² pramenící z reaktivní povahy německé zahraniční a bezpečnostní politiky. Německá strategická kultura byla totiž utvářena pod obzvlášť silným tlakem studené války, kdy byla vojenská role Aliance i *Bundeswehru* omezena na principy teritoriální obrany a jaderného odstrašení, které měly pro Němce silnější význam než pro kterýkoliv jiný členský stát. Zatímco bezpečnostní prostředí se mění, historicky a kulturně podmíněné faktory limitující německou reakci jsou relativně stabilní. Vzhledem k důrazu na mezinárodní spolupráci, široké chápání bezpečnostních hrozeb a civilní dimenzi jejich řešení není pro Spolkovou republiku jednoduché odpovědět si na otázku, jaký *konkrétní* význam pro ni má členství v Alianci, přestože na normativní a obecné úrovni zůstává role NATO nezpochybněna.³

Německá úloha v NATO a s ní související celkové pojetí bezpečnostní politiky prošlo od konce studené války složitou adaptací pod vlivem změněného vnějšího prostředí, kdy se z konzumenta bezpečnosti Německo stalo jejím poskytovatelem.⁴ Vliv zde mělo také očekávání spojenců, kteří tlačili na větší podíl SRN při zajišťování společné obrany, včetně účasti ve vojenských operacích. Angažmá při řešení konfliktů v Africe, Bosně a Hercegovině, Kosovu a Afghánistánu provázela (či provází) zdoluhavá a bolestná debata. Napětí mezi externím očekáváním a omezeními pramenícími ze strategické kultury a veřejného mínění tvoří i dnes významný faktor, který přímo ovlivňuje německé vystupování.⁵ Např. veřejná podpora nasazení

1 Jung, Franz Josef: Grundlage deutscher Sicherheit – 60 Jahre Nordatlantische Allianz, in: Die Politische Meinung 474, 4/2009, str. 16.

2 Patrick Keller používá termín underlying uncertainty. Rozhovor s Patrickem Kellerem, Konrad-Adenauer-Stiftung, Berlín (28.9.2010).

3 Potvrzuje Keller (28.9.2010).

4 Koschut, Simon: Die Bedeutung der NATO für Deutschland im 21. Jahrhundert, in: IMS 5 (2008) <<http://www.ims-magazin.de/index.php?p=artikel&id=1255406400,1,gastautor>> (poslední přístup 12. prosince 2010).

5 Meiers, Franz-Josef: The German Predicament: The Red Lines of the Security and Defence Policy of the Berlin Republic, in: International Politics 44 (2007), str. 638; Theiler, Olaf: Deutschland und die NATO,

Bundeswehru v misi ISAF je nejnižší ze všech „starých“ členských států⁶ a v červenci 2010 by se pro okamžitý odchod německého kontingentu z Afghánistánu v případě referenda vyslovilo 72 % občanů.⁷

Určujícím momentem pro další vývoj německé zahraniční a bezpečnostní politiky byla Schröderova roztržka s americkou administrativou ohledně války v Iráku. Původně pragmatické rozhodnutí motivované mj. také volebním ziskem totiž kancléř přetavil v hledání nezávislého bezpečnostního aranžmá na společném evropském základě.⁸ Na Mnichovské bezpečnostní konferenci v roce 2005 Schröder dospěl k tvrzení, že „NATO již není hlavním místem, kde transatlantičtí partneři diskutují a koordinují své strategie,“ a navrhoval ustanovení jiné platformy po ose USA-EU.⁹

S nástupem Angely Merkelové došlo k rychlému uklidnění německo-amerických vztahů a s tím související normalizaci politiky Německa vůči Alianci. Německo je nadále často nečitelným partnerem, ale již nepochybně je primát atlantického svazku pro svou bezpečnost. Složitým obdobím let 2007 a 2008, které bylo zatíženo celou řadou problematických otázek (plány Bushovy administrativy na umístění komponentů systému protiraketové obrany v České republice a Polsku, rozpory okolo přístupové perspektivy Ukrajiny a Gruzie) a nepříznivých okolností, zejména co se vztahů s Ruskem týče (ruské vystoupení z režimu Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, rusko-gruzínský konflikt, plynové krize, kybernetické útoky na Estonsko a Gruzii), tak Aliance i německo-americké vztahy dokázaly projít bez závažnější krize. Od té doby naopak dochází ke zlepšování vnějšího rámce pro uskutečňování německé zahraniční politiky, především v důsledku nástupu Obamovy administrativy, následného *détente* mezi Spojenými státy a Ruskem a návratu Francie do vojenských struktur NATO. Tyto události Německu značně ulehčily v jeho snahách o současné budování dobrých vztahů s Washingtonem, Moskvou i Paříží, které v předchozím období připomínaly úsilí o kvadraturu kruhu.

in: Böckenförde, Stephan und Sven Bernhard Gareis (eds.), *Deutsche Sicherheitspolitik* (Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2009), str. 315.

6 Kaim, Markus: Germany, Afghanistan, and the future of NATO, in: *International Journal* (Summer 2008), str. 613–4.

7 Infratest dimap, „Volksentscheide würden Rente mit 65 und Afghanistan-Abzug erwirken,“ (August 2010) <<http://www.infratest-dimap.de/de/umfragen-analysen/bundesweit/umfragen/aktuell/volksentscheide-wuerden-rente-mit-65-und-afghanistan-abzug-erwirken/>> (poslední přístup 12. prosince 2010).

8 Rozhovor s Henningem Riecke, Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, Berlín (29.9.2010).

9 Schröder, Gerhard: Speech on the 41th Munich Conference on Security Policy (2.12.2005), in: <http://www.securityconference.de/archive/konferenzen/rede.php?menu_2005=&menu_konferenzen=&sprache=en&id=143&> (poslední přístup 12. prosince 2010). Schröder se konference z důvodu nemoci nezúčastnil osobně, jeho projevy četl ministr obrany Peter Struck.

Vystřídání sociálních demokratů (SPD) liberály (FDP) v pozici koaličního partnera bloku CDU/CSU neprovázela prakticky žádná změna politiky vůči Alianci. To je evidentní z vládních programů a potvrzují to rozhovory s experty¹⁰ i zástupci opozice.¹¹ Jedinou – i když spíše zdánlivou – výjimku tvoří postoj k jaderné doktríně NATO a umístění amerických taktických jaderných zbraní na území SRN.

Rozhodující fáze debaty o směřování Aliance v podobě přípravy nové Strategické koncepce připadla na druhý, černo-žlutý kabinet kancléřky Merkelové, který měl ovšem k jejímu vedení horší předpoklady než velká koalice. Význam a budoucnost NATO není pro tvůrce zahraniční politiky dlouhodobě příliš velkým tématem nad rámec obecného normativního závazku, o čemž svědčí např. výsledky studie zahraničně politických elit od DGAP.¹² Zde tedy změnu nehledejme. Zásadní rozdíl spočívá v kvalifikaci členů vlády, kdy uznávaného Franka-Waltera Steinmeiera vystřídal na pozici šéfa diplomacie Guido Westerwelle, který se dříve zahraniční politikou nezabýval. Iniciativu tak v době svého působení ve vládě (do března 2011) nezřídka přebíral ministr obrany Karl-Theodor zu Guttenberg, který Westerwelleho vytlačil např. z debaty o Afghánistánu¹³ a zahraničních misích obecně. Ministr zahraničí dlouhodobě nepřichází s vlastními podněty a zdá se, že spíše tlumočí rozhodnutí kabinetu. Musí se spoléhat na postoje aparátu ministerstva zahraničí, který má k FDP tradičně blízko a kde se značnému vlivu těší státní tajemník Werner Hoyer, který v této pozici působil již v letech 1994–98.¹⁴ Druhým problémem je skutečnost, že většinu zahraničně politické energie kancléřky Merkelové pohlcovalo řešení vleklé krize společné měny a v samotné debatě se tak nijak výrazně neangažovala, přestože patřila k jejím iniciátorům a po nutnosti revize Strategické koncepce volala již v roce 2006.¹⁵ Německý vliv byl tedy zřejmě zajištěn především skrze účast Hanse-Friedricha von Plötze ve skupině expertů (Německo se zasadilo

10 Keller (28.9.2010); Riecke (29.9.2010).

11 „Co se cílů týče, nejsou rozdíly velké. [...] Mezi SPD a CDU/CSU panuje základní konsenzus v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky.“ Rozhovor s Rainerem Arnoldem, mluvčím frakce SPD ve Spolkovém sněmu pro bezpečnostní politiku, Berlín (30.9.2010).

12 Mezi významnými tématy německé zahraniční politiky jmenují stav NATO jen 3 % respondentů. DGAP, Trends der deutschen Außenpolitik: Erste außenpolitische Elitestudie (Kurzversion), in: <http://www.aussenpolitikstudie.de/download/Elitenstudie-Aussenpolitik_2009.pdf> (12.12.2010); DGAP pro účely této studie získala data od 240 „předních zástupců politiky, hospodářství, médií, expertní komunity a státní správy“ (www.aussenpolitikstudie.de). Nezájem a nedostatek debaty potvrzuje také Keller (28.9.2010).

13 Což také uznává a kritizuje opozice. Jürgen Trittin ve Spolkovém sněmu. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll der 71. Sitzung von Donnerstag, dem 11. November 2010, in: <<http://www.bundestag.de/dokumente/protokolle/plenarprotokolle/plenarprotokolle/17071.txt>> (poslední přístup 2. prosince 2010).

14 Tento závěr sdílí Keller (28.9.2010).

15 Wehner, Markus: Frau Merkel und die NATO, in: Frankfurter Allgemeine Zeitung (5.2.2006).

o to, aby nová strategie vznikala právě tímto způsobem)¹⁶ a byrokratických konzultací v následující fázi.

S výsledným zněním Strategické koncepce je nakonec Spolková vláda ústy Merkelové i Westerwelleho spokojená.¹⁷ Přes určité výhrady, motivované spíše politickým bojem, by totéž mělo platit rovněž pro opoziční SPD a Zelené – aspoň porovnáme-li text s programy a předchozími výroky představitelů obou stran. Německo se ztotožňuje s vymezením hlavních úloh Aliance v podobě kolektivní obrany, krizového managementu a kooperativní bezpečnosti, s důrazem na budování partnerství např. s EU a Ruskem a začleněním pasáže o dlouhodobém cíli úplného jaderného odzbrojení. Nelze si však odpustit kritickou připomínku, že to může být právě ono velice vágní a obecné vyznění, které Spolkové republice na nové koncepci vyhovuje především.

VLÁDNÍ PROGRAMOVÉ DOKUMENTY

Základní mantinely postoje k NATO jsou vymezeny ve třech hlavních programových dokumentech kabinetů velké a černo-žluté koalice, jimiž jsou příslušné kapitoly koaličních smluv z let 2005¹⁸ (kap. IX: „Německo jako sebevědomý partner v Evropě a ve světě,“ část 2: „Transatlantická spolupráce a evropská bezpečnostní politika“) a 2009¹⁹ (kap. V: „Bezpečnější mír: Prostřednictvím partnerství a zodpovědnosti v Evropě a ve světě,“ část 2: „V hodnotách zakotvená a zájmy řízená zahraniční politika“), které doplňuje *Bílá kniha o německé bezpečnostní politice a budoucnosti Bundeswehru*²⁰ z roku 2006. Koaliční smlouvy nastavují základ-

16 Kesselring, Agilolf: NATO – Towards a new Strategic Concept, in: Working Paper 33 (2009), National Defence University Helsinki, in: <http://www.mpkk.fi/attachment/ad9d29e3539815313b364464a41b98a9/8df3d767ec11951a7019d10006747b55/STRATL4_33.pdf> (poslední přístup 12. prosince 2010).

17 Hannoversche Allgemeine Zeitung, “Merkel begrüßt Einigung auf neue Nato-Strategie,” (19.11.2010), in: <<http://www.haz.de/Nachrichten/Politik/Deutschland-Welt/Merkel-begruesst-Einigung-auf-neue-Nato-Strategie>> (12.12.2010); Financial Times, “Transcript of interview with Guido Westerwelle” (18.11.2010), in: <<http://www.ft.com/cms/s/0/33f652ca-f186-11df-8609-00144feab49a.html#axzz17vrV3rgB>> (12.12.2010); Deutschlandfunk, “Ein historischer Schritt,” (Gespräch mit Guido Westerwelle) (19.11.2010) <http://www.dradio.de/dlf/sendungen/interview_dlf/1322611/> (poslední přístup 4. listopadu 2010).

18 Gemeinsam für Deutschland. Mit Mut und Menschlichkeit. Koalitionsvertrag von CDU, CSU und SPD (2005) <<http://www.cdusu.de/upload/koavertrag0509.pdf>> (4.11.2010).

19 Wachstum. Bildung. Zusammenhalt. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP (2009), in: <http://www.fdp-bundespartei.de/files/363/091024-koalitionsvertrag-cdusu-fdp.pdf> poslední přístup 4. listopadu 2010).

20 Weißbuch zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr (2006) <http://www.bmvg.de/fileserving/PortalFiles/C1256EF40036B05B/W26UYEPT431INFODE/WB_2006_dt_mB.pdf> (poslední přístup 4. listopadu 2010).

ní směřování zahraniční politiky. *Bílá kniha* kterou vydává ministerstvo obrany, detailněji rozpracovává tyto kontury v oblasti vnější bezpečnosti. Vláda blíže neformuluje svou zahraničně politickou strategii v podobě uceleného koncepčního dokumentu.

Po obsahové stránce je v textech patrná silná linie kontinuity v pojetí NATO, jeho hlavních úkolů i role Německa v Alianci. Nedá se tedy říci, že by v této rovině byl velký rozdíl mezi oběma kabinetami kancléřky Merkelové. Posuny v akcentech jsou způsobené vnějšími okolnostmi, např. normalizací transatlantických vztahů po roce 2005 či poklesem významu Balkánu a souběžným vzestupem Afghánistánu jakožto bezpečnostního problému. Výjimku představuje zdánlivě zásadní přehodnocení postoje vůči umístění amerických taktických jaderných hlavic na území SRN a s tím souvisejícího významu nukleárních zbraní v alianční doktríně.

Odlišnosti můžeme pozorovat v jazyku a stylistice, především ve srovnání obou koaličních smluv. Starší z nich je psána ve vzletném tónu, který nešetří výroky o „nedocenitelném významu“ atlantického partnerství²¹ a „úzkém důvěrném svazku“ mezi oběma břehy oceánu.²² Tuto skutečnost si můžeme vysvětlit snadnou o uvolnění vztahů ke Spojeným státům a potvrzení významu Aliance pro Spolkovou republiku po skončení Schröderovy éry. Vlastní program je ovšem formulován velmi obecně, konkrétnější rozpracování jsou přenechána až *Bílé knize*, která na smlouvu přímo navazuje a bez níž dokument působí v určitých částech poněkud nekompletně. Prohlášení černo-žluté koalice se naopak drží více při zemi a je psáno spíše v úřednickém stylu, zato nabízí jasnější a ucelenější představu o vládních prioritách. Přihlášení se k hodnotové dimenzi Aliance se v něm sice neopakují tak často, jejich vyjádření však není o nic slabší. O kontinuitě svědčí rovněž skutečnost, že program z roku 2009 přebírá řadu formulací *Bílé knihy* téměř doslovně.

NATO je ve všech dokumentech prezentováno jako „nejsilnější kotva“ a centrální nástroj německé bezpečnostní a obranné politiky,²³ *Bílá kniha* pak tuto roli Aliance rozšiřuje i na bezpečnost evropskou²⁴ a implicitně tak popírá Schröderovy výroky z roku 2005. Atlantický svazek je chápán jako „společenství hodnot“,²⁵ které se opírá o sdílené kulturní kořeny a je „mnohokrát ozkoušené.“²⁶ Normativní báze je jedním dechem vázána na zájmy, alianční partneři totiž mají nejen „spo-

21 Koalitionsvertrag (2005), str. 146.

22 Koalitionsvertrag (2005), str. 152.

23 Koalitionsvertrag (2005), str. 152; Koalitionsvertrag (2009), str. 119.

24 Weißbuch, str. 9.

25 Koalitionsvertrag (2009), str. 118; Weißbuch, str. 29.

26 Weißbuch, str. 29.

lečný hodnotový základ,“ ale také „mnohé společné zájmy,“²⁷ které by měli prosazovat a hájit ruku v ruce.²⁸

Spolková vláda pochopitelně zdůrazňuje posilování bezpečnostní dimenze evropské integrace, která je spolu s transatlantickou vazbou zobrazována jako hlavní „pilíř“²⁹ stojící přímo „v jádru naší politiky.“³⁰ Velký důraz je kladen na chápání obou elementů jako komplementárních, vzájemně se posilujících a v žádném případě ne konkurenčních.³¹ Jde o klasické pokračování Kohlovy *sowohl-als-auch* politiky z devadesátých let založené na současném zapojení do co nejvíce multilaterálních struktur.³² Německo usiluje o „úzký, důvěrný svazek mezi USA a sebevědomou Evropou, která se nechápe jako protiváha, ale jako partner.“³³ Deklarovanou prioritou je proto odstranění blokády ve spolupráci obou organizací a odstranění zdvojení.³⁴ Konkrétní návrhy ovšem dokumenty nenabízí.

Nejde však pouze o vztahy s Evropskou unií, Spolková republika na Alianci obecně pohlíží jako na součást sítě spolupracujících mezinárodních organizací. Požaduje proto blízkou součinnost především s OSN a OBSE.³⁵ Role Spojených národů spočívá ve vztahu k NATO především v legitimaci a legalizaci případných operací prostřednictvím Rady bezpečnosti.³⁶ V případě OBSE v dokumentech stále rezonují ideje bývalého ministra zahraničí Hanse-Dietricha Genschera z počátku devadesátých let o úloze Organizace jakožto svorníku celoevropské kolektivní bezpečnosti.³⁷

Základním paradigmatem, prostupujícím všechny dokumenty německé vnější bezpečnostní politiky, je tzv. komplexní přístup (*comprehensive approach umfassender Sicherheitsbegriff*, alternativně *Vernetzte Sicherheit*),³⁸ chápající bezpečnostní otázky v těsné souvislosti s problematikou ekonomického rozvoje, existen-

27 Koalitionsvertrag (2005), 152; podobně Weißbuch, 29.

28 Koalitionsvertrag (2009), str. 118.

29 Koalitionsvertrag (2005), str. 146.

30 Koalitionsvertrag (2009), str. 113.

31 Koalitionsvertrag (2005), str. 152; Koalitionsvertrag (2009), str. 113; Weißbuch, 10. Toho si všimá také Karásek, Tomáš, „Německo,“ in: Komparace bezpečnostních strategií Británie, Francie, Německa, Itálie, Polska a Turecka, výstup vědeckého grantu Ministerstva zahraničních věcí ČR (2009), nepublikováno, str. 89.

32 Maull, Hanns W: Außenpolitische Kultur,“ in: K.-R. Korte und W. Weidenfeld (eds.) Deutschland-TrendBuch: Fakten und Orientierungen (Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 2001), str. 652; Theiler, Deutschland und die NATO, str. 309.

33 Koalitionsvertrag (2005), str. 152.

34 Koalitionsvertrag (2009), str. 119; Weißbuch, str. 10.

35 Koalitionsvertrag (2009), str. 113, 119, 123; Weißbuch, str. 10–11.

36 Koalitionsvertrag (2009), str. 123; Weißbuch, str. 51.

37 Koalitionsvertrag (2009), str. 119; Weißbuch, str. 50.

38 Toho si všimají také Meiers a Theiler. Meiers: The German Predicament, str. 639; Theiler: Deutschland und die NATO, str. 316.

ce právního státu, dodržování lidských práv a humanitární a rozvojové pomoci. Koaliční smlouvy i *Bílá kniha* se k němu hlásí explicitně.³⁹

Tradičním tématem je rozvoj vztahů Aliance s vnějšími partnery. Privilegovanou pozici zaujímá Rusko, jemuž je zejména v prohlášení černo-žluté koalice věnován značný prostor. Smlouva se drží pojmu „strategické partnerství,“ odkazuje k Zakládacímu aktu z roku 1997 a usiluje o posílení Rady NATO-Rusko. „Naším cílem je nová euroatlantická bezpečnostní architektura, která na základě osvědčených institucí, především OBSE a Rady Evropy, v sobě zahrne partnerství s Ruskem.“⁴⁰ V této jediné větě vystupuje na povrch dvojakost, se kterou Německo čelí dilematům své zahraniční a bezpečnostní politiky: přívětivý postoj k Moskvě a snaha o její maximální integraci jsou spojeny s upřednostněním stávajících struktur a z toho vyplývajícím tichým odmítnutím tzv. Medveděvova plánu na založení nové organizace kolektivní bezpečnosti.

Ohled na vztahy s Ruskem se odráží v otázce dalšího rozšiřování. Na základě chápání Aliance optikou sdílených hodnot Německo obezřetně zdůrazňuje, že „[č]lánek 10 Washingtonské smlouvy z roku 1949 zůstává nezměněn v platnosti“⁴¹ a „Spolková vláda chce, aby Aliance zachovala principiálně otevřené dveře pro nové členy [...]“⁴² Nicméně *Bílá kniha* v pasáži o Ukrajině – zdůrazníme, že psané v době, kdy byla perspektiva členství země v Alianci zřejmě nejlepší v historii – odbývá téma vágní zmínkou o zahájení dialogu o přístupových otázkách.⁴³ Program z roku 2009 pak výše citovanou větu o principiální otevřenosti zařazuje – velmi symptomaticky – na konec odstavce o vztazích NATO a Moskvy.

Jediným bodem, ve kterém došlo k zásadnímu posunu, je problematika jaderného odzbrojení a nukleární strategie Aliance. Mezinárodní odzbrojovací iniciativy a boj proti šíření zbraní hromadného ničení jsou sice bytostně německými tématy již po několik desetiletí, černo-žlutá vláda však nově přichází s požadavkem na stažení amerických taktických jaderných zbraní ze svého území a váže toto na novou strategii Aliance.⁴⁴ Atomovou problematiku německá diplomacie přitom tradičně chápala spíše v rámci OSN a režimů Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT) a Smlouvy pro všeobecný zákaz jaderných zkoušek (CTBT). Koaliční program přichází s pozoruhodným odůvodněním, kdy odzbrojování a kontrolu zbrojení označuje za „centrální stavební kámen budoucí globální bezpečnostní architektury.“⁴⁵

39 Koalitionsvertrag (2005), str. 159; Koalitionsvertrag (2009), str. 122; Weißbuch, str. 9.

40 Koalitionsvertrag (2009), str. 119.

41 Weißbuch, str. 30.

42 Koalitionsvertrag (2009), str. 119.

43 Weißbuch, str. 31.

44 Koalitionsvertrag (2009), str. 120.

45 Koalitionsvertrag (2009), str. 119.

Vize světa bez atomových zbraní v dlouhodobé perspektivě není žádnou novinkou, jde opět o velké téma bývalého šéfa diplomacie a doyena FDP Genschera a najdeme ji i v *Bílé knize*, která dále formuluje německé chápání role jaderných zbraní jako bytostně politické, nezbytné pro „[o]branu míru, zabránění nátlaku a jakéhokoliv druhu války.“⁴⁶ Proto také konstatuje, že Aliance se o jaderné zbraně musí opírat i v budoucnosti a Německo je odhodláno plnit své závazky vyplývající z jaderného sdílení. Substrategické zbraně v Evropě budou „drženy na minimálním počtu, který postačí k obraně míru a stability,“⁴⁷ o stahování není zmínka. Oba současně platné dokumenty jsou v tomto bodě v jasném rozporu.

Konkrétnější vyjádření k reformě Aliance a její nové strategii najdeme opět především v *Bílé knize*, velká koalice ji nezmiňuje ve svém prohlášení vůbec, současná vláda pak jen okrajově. Z *Bílé knihy* je patrná defenzivní a na status quo orientovaná pozice spolkové vlády. Inovace ohledně budoucí role NATO bychom hledali marně. Co je ovšem velice zajímavé, je fakt, že německé chápání klíčových *stávajících* úkolů Aliance je již v roce 2006 de facto shodné s *do budoucnosti* zaměřenou formulací Strategické koncepce z listopadu 2010: jako triáda složená z kolektivní obrany, managementu globálních krizí a budování partnerství coby základu pro kooperativní bezpečnost.⁴⁸

AKTÉŘI A KOORDINACE

Formování pozic vůči Alianci probíhá v trojúhelníku mezi kancléřkou (a jejím úřadem, *Kanzleramt*) a ministerstvy obrany a zahraničí. Podle článku 65 (a částečně též 64 a 67) *Základního zákona* (Ústavy) je uplatňován tzv. *Kanzlerprinzip*, tedy zásada, že šéfka vlády určuje hlavní politické linie, kterých se pak ministerstva musí držet při tvorbě konkrétních opatření.⁴⁹ Tento primát zůstává neohrožen a oficiální vládní pozice se výrazně neodchylují od postojů kancléřky a jejího úřadu.⁵⁰

Další spolupráce mezi zodpovědnými složkami – tedy zejména oběma ministerstvy – příliš dobře nefunguje.⁵¹ Na vině je především její slabé institucionální zakotvení. Ideálním nástrojem by měla být Spolková bezpečnostní rada

46 Weißbuch, str. 32.

47 Weißbuch, str. 32.

48 Weißbuch, str. 31–33.

49 Gareis, Sven Bernhard, Die Organisation deutscher Sicherheitspolitik, in: Böckenförde, Stephan und Sven Bernhard Gareis (eds.): *Deutsche Sicherheitspolitik* (Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2009), str. 83.

50 Keller (28.9.2010).

51 Varwick, Johannes, Verantwortung, nicht Denkmalpflege! Sicherheitspolitik muss Notwendigkeiten definieren statt Ressorts reklamieren, n: *Internationale Politik*, Juni 2008, str. 80.

(*Bundessicherheitsrat*), jejímž úkolem je „koordinace německé bezpečnostní politiky stejně jako diskutování a určování jejího strategického směřování.“⁵² V tomto vládním výboru společně zasedají všichni klíčoví aktéři, kromě výše zmíněného trojlístku kancléřka – ministr zahraničí – ministr obrany je to mj. také šéf *Kanzleramt* či generální inspektor *Bundeswehr*. Rada se však schází jen velmi sporadicky a faktická rozhodnutí vznikají mimo její rámec, na neformálních schůzkách mezi kancléřkou a ministry, případně koaličními partnery.⁵³ Rada navíc nemá vlastní administrativní aparát.⁵⁴ Musí proto spoléhat na zázemí *Kanzleramt*, především tzv. Skupin 21 a 22, spadajících pod tzv. Oddělení 2 (*Abteilung 2*), do nichž jsou delegováni zástupci ministerstev zahraničí a obrany a kde probíhá koordinace na byrokratické úrovni.⁵⁵ Pokus o zřízení Národní bezpečnostní rady po americkém vzoru, s nímž v roce 2008 přišla frakce CDU/CSU, narazil na odpor tehdejšího koaličního partnera SPD.⁵⁶

Při absenci zahraničně politické koncepce, která by mj. definovala kompetence rezortů, se tak otevírá prostor pro individuální aktivitu jednotlivých aktérů.⁵⁷ Jak již bylo uvedeno, vzhledem k slabé Westerwelleho pozici můžeme pozorovat posun rozhodování směrem ke *Kanzleramt*, a dříve také ministru zu Guttenbergovi (spíše k jeho osobě, než ministerstvu jako instituci⁵⁸). Ministerstvo zahraničí je tak často „přehráváno“ jinými aktéry při určování směru (nejen) alianční politiky.⁵⁹ K tomu přispívá také skutečnost, že armádní rezort je již od první vlády Merkelové v rukou CDU/CSU, a fakt, že německá delegace při NATO patří k těm, které přijímají instrukce převážně právě od ministerstva obrany.⁶⁰ K velkým střetům, jako v případě otevřené roztržky mezi ministry Klausem Kinkellem (FDP) a Volkerem Rühem (CDU) v polovině 90. let v otázce rozšíření NATO, však zřejmě nedojde, protože v současnosti neexistuje dostatečně explozivní téma.⁶¹ S odchodem ambiciózního Guttenberga navíc výrazně oslabila osobní rovina soupeření mezi šéfy obrany a diplomacie.

52 Behme, Christian, „Aktueller Begriff: Der Bundessicherheitsrat,“ Deutscher Bundestag, Wirtschaftliche Dienste, 2008, in: <<http://www.bundestag.de/dokumente/analysen/2008/bundessicherheitsrat.pdf>> (poslední přístup 23. prosince 2010), str. 1.

53 Gareis: *Die Organisation*, str. 86. Jedná se také o trend sahající do doby Schröderova kancléřství.

54 Varwick: *Verantwortung*, str. 80.

55 Behme: *Aktueller Begriff*, str. 2; Gareis: *Die Organisation*, str. 83–84.

56 Varwick: *Verantwortung*, str. 80.

57 Gareis: *Die Organisation*, str. 93.

58 Jakým protihráčem bude nový ministr Thomas de Maizière (CDU) můžeme zatím jen odhadovat, nicméně přílišnou poddajnost od tohoto blízkého spojence kancléřky (za velké koalice řídil její úřad) nejspíše nečekáme.

59 Keller (28.9.2010).

60 Rozhovor s českým přidělcem v mezinárodním sekretariátu NATO, Brusel (28.6.2010).

61 Keller (28.9.2010).

HLAVNÍ TÉMATA VLÁDNÍ POLITIKY VŮČI NATO

Německá vláda se staví proti posilování globální role NATO, vize jeho transformace v celosvětovou alianci demokracií jsou jí cizí. V tomto ohledu je explicitní především kancléřka,⁶² ale také atlantista zu Guttenberg, který na Mnichovské bezpečnostní konferenci v únoru 2010 prohlásil, že Německo „[n]echce z Aliance vytvářet globální bezpečnostní architekturu.“⁶³ Zatímco Spolková vláda chápe a uznává nutnost účasti v případných dalších aliančních misích (i když ne s příliš velkým nadšením a do budoucna bude jistě patřit k nejopatrnějším členům), navazování úzkých spojeneckých vazeb se státy jako Austrálie, Nový Zéland nebo Japonsko nevíτά.⁶⁴ Rezervovanost k roli Aliance jakožto „světového policisty“ se významně podílí na vytváření celkového dojmu, že Německo je vůči ní uzavřené a chybí mu jasná vize a agenda.⁶⁵

Klíčový význam má ohled na dobré vztahy s Ruskem, a to na bilaterální i alianční úrovni. Toto partnerství je pro Němce zásadní hned z několika důvodů. Vedle ekonomické spolupráce, kterou kritické hlasy možná poněkud přeceňují, jde také o kulturně podmíněný důraz na multilateralismus a mezinárodní spolupráci, odrážející se v přesvědčení, že bez zapojení Moskvy nelze dosáhnout trvalé bezpečnosti v Evropě. Němci se tedy jistě výrazně zasadili o vůči Rusku velmi otevřený průběh lisabonského summitu, stejně jako o pasáže nové Strategické koncepce volající po posílení Rady NATO-Rusko, intenzivnějších konzultacích a spolupráci v celé řadě otázek na cestě ke „skutečnému strategickému partnerství.“⁶⁶ Přizvání Ruska k zapojení do projektu protiraketové obrany hodnotí Westerwelle jako „historický krok“ a příklad „konce studenoválečného myšlení.“⁶⁷

Německý kabinet „patrně nejvíce proruská vláda [v NATO], přinejmenším z velkých členských států.“⁶⁸ Berlín si Moskvu nijak neidealizuje a je si vědom jeho často nezodpovědného a nespolehlivého chování. Spíše než aby bylo „advokátem ruských zájmů“ v NATO a EU,⁶⁹ se Německo raději drží své tradiční role „makléře“ a mediátora, využívajícího dobrých konexí na všech stranách. Spolková vláda

62 Der Spiegel: Merkel fordert neuen Nato-Kurs (26.3.2009), in: <<http://www.spiegel.de/politik/debatte/0,1518,615573,00.html>> (23.12.2010).

63 zu Guttenberg, Karl-Theodor: Speech at the 46th Munich Security Conference (7.2.2010). <<http://www.securityconference.de/zu-Guttenberg-Theodor.577.0.html?&L=1>> (27.12.2010).

64 Riecke (30.9.2010).

65 Keller (28.9.2010).

66 Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation, Adopted by Heads of State and Government in Lisbon (2010), in: <<http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>> (27.12.2010).

67 Westerwelle pro Deutschlandfunk: Ein historischer Schritt.

68 Keller (28.9.2010).

69 Theiler: Deutschland und die NATO, str. 317.

tudíž usiluje především o pragmatické vyhýbání se konfliktům s Moskvou, zvláště pokud se jedná o problémy, které nepovažuje za klíčové pro evropskou bezpečnost. Touto optikou je třeba pohlížet na odpor vůči Bushovým plánům protiraketové obrany a rozšíření NATO o Ukrajinu a Gruzii.⁷⁰ Co se pohledu na spolupráci mezi Aliancí a Ruskem týče, Němci jsou toho názoru, že na nižších, byrokratických a technických úrovních probíhá dobře. Partnerství by se tak mělo rozvíjet odspodu, z praktické stránky, na základě „společných zájmů, nikoliv společných hodnot.“⁷¹ Za slibný projekt považuje právě možné zapojení Ruska do protiraketové obrany.⁷²

Velkým dilematem je pro Spolkovou vládu otázka dalšího rozšiřování Aliance, právě se zřetelem na vztahy s Ruskem. Zatímco v polovině devadesátých let si ji dokázala zodpovědět pomocí „historického závazku“ vůči střední a východní Evropě a snahy o vtažení těchto zemí do euroatlantických struktur, dnes rozhodně mezi tahouny procesu nepatří. Dvojnásobnou pozici vůči možnosti udělení Akčního plánu členství Ukrajině a Gruzii v roce 2008 tehdejší vláda opustila jen několik měsíců či dokonce týdnů před bukureštským summitem. Kancléřka formulovala dvě základní podmínky pro přijetí nových členů: většinovou společenskou podporu členství a absenci teritoriálních konfliktů. Je příznačné, že tak učinila v Moskvě při rozlučkové návštěvě s Vladimírem Putinem v úřadu prezidenta.⁷³ Na druhou stranu nemělo Německo problém podpořit členství Chorvatska, Albánie a podmíněčně také Makedonie/FYROM. Ruská karta tedy hraje rozhodující roli. Co se postsovětského prostoru týče, „Rusko má de facto veto, protože může způsobovat problémy,“ jakoliv vláda toto oficiálně odmítá.⁷⁴

Spolková republika nadále prosazuje politiku otevřených dveří ve smyslu článku 10 Washingtonské smlouvy.⁷⁵ Klade si ovšem mnohem silnější podmínky, které jsou motivovány jak ohledem na Rusko, tak zkušeností z předchozích vln rozšíření. Obává se především nepřipravenosti kandidátů a oslabení koherence a akceschopnosti Aliance. Tuto pozici nejlépe formuloval Westerwelle v projevu před Spolkovým sněmem v předvečer výročního summitu ve Štrasburku, Kehl u Baden-Badenu v březnu 2009: „Rozšíření není pro NATO účel sám o sobě“ [*Selbstzweck*]. Je třeba se ptát, jestli přinese více bezpečnosti Alianci a zda je naopak Aliance ve stavu, aby mohla důvěryhodným způsobem rozšířit vlastní závazky na další země.⁷⁶

70 Riecke (29.9.2010).

71 Rozhovor se zaměstnancem Spolkového ministerstva obrany, Berlín (29.9.2010).

72 Rozhovor se zaměstnancem Spolkového ministerstva obrany, Berlín (29.9.2010).

73 Bannas, Günther: Festlegung nach einem Besuch nach Moskau. Die Wandlung in Berlins Haltung zu Georgien und der Ukraine, in: Frankfurter Allgemeine Zeitung (4.4. 2008).

74 Riecke (29.9.2010).

75 Např. Jung, Franz-Josef, Speech at the 45th Munich Security Conference (8.2.2009), in: <<http://www.securityconference.de/Dr-Franz-Josef-Jung.222.0.html?&L=1>> (27.12.2010).

76 Westerwelle, Guido, Rede zur Regierungserklärung der Bundeskanzlerin zum NATO-Gipfel am 3./ 4.

Pro Německo je ulehčením, že brzké přijetí žádné další postsovětské republiky není reálné. Na Balkáně má mnohem volnější ruce a dá se očekávat, že v případě naplnění přístupových kritérií nebude členství dalších států brzdit. Spolková republika pečlivě rozlišuje a nemá univerzální politiku pro všechny zájemce. Jak trefně poznamenává Riecke, „kdyby zažádalo Švédsko či Finsko, Německo by je zcela jistě podpořilo.“⁷⁷

Poněkud schizofrenní je přístup Spolkové vlády k odblokování a posílení spolupráce mezi NATO a EU. V deklaratorní rovině jde o jedno z prioritních témat, vedle programových prohlášení zmiňme např. mnichovský projev tehdejšího ministra obrany Junga v roce 2009, který harmonizaci obranného plánování obou institucí zařadil mezi německé priority pro novou Strategickou koncepci.⁷⁸ Spolková republika by na zlepšení tohoto stavu skutečně měla mít eminentní zájem, a to jak vzhledem ke své vizi sítě úzce propojených bezpečnostních organizací coby základu evropské bezpečnosti, tak i největším úsporám plynoucím z odstranění dublování. Německo je však v tomto bodě nečekaně pasivní a artikulovaný zájem dosud nepřetavilo v konkrétní iniciativy, přestože k tomu mělo celou řadu příležitostí. Německá vláda nevyužila návratu Francie do vojenských struktur NATO, ani nevyvíjela nátlak na Řecko v souvislosti se sanací jeho veřejných rozpočtů, kterým by ho přinutila povolit ve sporech s Tureckem. V Ankaře mohl Berlín naopak získat vliv po její roztržce s Washingtonem.⁷⁹ Německo sice situaci považuje za škodlivou, nicméně zřejmě nepředpokládá její brzké vyřešení.⁸⁰

Největší pozornosti, a to především v zahraničí, se v poslední době dostávalo zdánlivému německému obratu v otázce jaderné doktríny Aliance, kdy do vládního prohlášení z roku 2009 pronikl požadavek na stažení amerických taktických jaderných zbraní ze Spolkové republiky. Důvody hledejme ve vnitropolitickém boji – jedná se o ústupek CDU/CSU a odraz povolební síly FDP a jejího předsedy Westerwelleho, který ze stažení udělal velké téma své kampaně.⁸¹ Westerwelle se

April 2009,” Deutscher Bundestag (26.3.2009), in: <<http://www.guido-westerwelle.de/Reden/909c81135/index.html>> (27.12.2010).

77 Riecke (29.9.2010).

78 Jung: Speech at Munich; Frank Kupferschmied a Patrick Rothehüser v analýze pro Stiftung Wissenschaft und Politik dokonce zařadil vztahy NATO-EU jako první ze tří hlavních německých témat pro Strategickou koncepci. Kupferschmied, Frank und Patrick Rothehüser, “Über ein neues strategisches Konzept zur Einigkeit finden. Die NATO vor dem Jubiläumsgipfel in Straßburg und Kehl/Baden-Baden, in: SWP Aktuell 15 (2009), in: <http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2009A15_kpm_rot_ks.pdf> (27.12.2010).

79 Riecke (29.9.2010).

80 Zaměstnanec ministerstva obrany (29.9.2010).

81 Miller, Franklin, George Robertson and Kori Achaje: “Germany Opens Pandora’s Box,” Centre for European Reform Briefing Note (February 2010), in: <http://www.cer.org.uk/pdf/bn_pandora_final_8feb10.pdf> (27.12.2010), 2; Riecke (29.9.2010); Keller (28.9.2010).

začal na této otázce profilovat již v opozici,⁸² jako ministr zahraničí ji pak přednesl hned při prvním setkání s Hillary Clintonovou v listopadu 2009.⁸³ Našel si tak osobitě zahraničně politické téma, jehož prostřednictvím mohl hledat podporu v pacifisticky a protijaderně naladěné německé veřejnosti, ale také na mezinárodní scéně – připomeňme Obamův pražský projev z dubna 2009, jednání START či v té době probíhající přípravy na konferenci signatářů Smlouvy o nešíření jaderných zbraní.

Jádro argumentace pro odstranění posledních zhruba dvaceti amerických zbraní, umístěných pravděpodobně na základně v Büchelu v Porýní-Falci,⁸⁴ je logické a racionální: zbraně jsou technicky zastaralé a jejich údržba finančně náročná.⁸⁵ Stávající aranžmá jaderného sdílení v rámci NATO navíc ohrožuje důvěryhodnost německého boje proti šíření zbraní hromadného ničení.⁸⁶ Westerwelle na Mnichovské bezpečnostní konferenci 2010 použil metaforu o dvou stranách jedné mince, kterými jsou antiproliferační politika a odzbrojování.⁸⁷

Přes výše zmíněnou logiku šlo do velké míry o populistické gesto. Jak konstatují autoři studie britského think tanku *Centre for European Reform*, mezi nimiž je i bývalý generální tajemník NATO George Robertson, nezodpovědnost Westerwelleho přístupu spočívá v tom, že Německo nemá v úmyslu rezignovat na princip odstranění jako takový, ale chce se zbavit svého podílu na jeho uskutečňování. Náklady by tedy nejraději přenechalo na ostatních, aby je nemuselo vysvětlovat domácímu publiku.⁸⁸ Ministr také přehlíží politický a symbolický význam zbraní pro alianční solidaritu stejně jako postoje střední Evropy a Turecka. Otevírá veřejně otázku stažení amerických zbraní navíc nebylo moudré proto, že to vyvolalo zbytečné napětí ve vztazích s jadernými mocnostmi, zejména pak Francií.⁸⁹

Politika denuklearizace však nebyla přijata ministerstvem obrany, které Westerwelleho tiše ignoruje a poukazuje na platnost formulací *Bílé knihy*.⁹⁰ K jadernému odstrašení se hlásili oba nedávní ministři, Franz-Josef Jung⁹¹ i Karl-Theodor zu

82 Newdick, Thomas: Germany Debates Nuclear Future, *Defense News* (14.6.2008), in: <<http://www.defensenews.com/story.php?i=3637173&c=FEA&s=SPE>> (27.12.2010).

83 Borger, Julian: Germans press for removal of US nuclear weapons in Europe, in: *Guardian* (6.11.2009) <<http://www.guardian.co.uk/world/2009/nov/06/germany-removal-us-nuclear-weapons>> (27.12.2010).

84 Newdick: Germany.

85 Keller (28.9.2010); Westerwelle, Guido: Speech at the 46th Munich Security Conference (6.2.2010), in: <<http://www.securityconference.de/Westerwelle-Guido.568.0.html?&L=1>> (27.12.2010).

86 Theiler: Deutschland und die NATO, str. 321.

87 Westerwelle, Speech at Munich.

88 Miller, Robertson, Achaje: Germany, str. 3.

89 Deutschlandfunk, Es wird Milliarden kosten (Gespräch mit Christian Hacke) (19.11.2010), in: <http://www.dradio.de/dlf/sendungen/interview_dlf/1323059/> (21.11.2010).

90 Zaměstaneček Spolkového ministerstva obrany (29.9.2010); Keller (28.9.2010).

91 Jung: Grundlage, str.18.

Guttenberg, který se od Westerwelleho jemně distancoval odmítáním unilaterálních rozhodnutí na cestě ke „globální nule.“⁹² Na druhou stranu je třeba říci, že letouny *Eurofighter*, na které země pod vedením ministerstva obrany přezbrojuje ze staršího modelu *Tornado*, nejsou k nesení jaderných zbraní uzpůsobeny.⁹³ Udržitelnost a důvěryhodnost postoje armádního rezortu proto také není bez pochybností.

Na Mnichovské konferenci 2010 však Westerwelle prohlásil, že „[...] prostřednictvím rozhovorů s našimi partnery a spojenci [...] [se] snažíme vytvořit *podmínky* pro [...] odstranění“ jaderných zbraní.⁹⁴ Jak si můžeme všimnout, v kontextu zasazení původní představy do domácí i mezinárodní politické reality zde dochází k rozostření požadavku a odložení jeho realizace do neurčité budoucnosti. Westerwelle později ustupuje až k výroku fakticky kopírujícímu znění Strategické koncepce i *Bílé knihy*, že „[p]rincipiálně je správné, že dokud na světě jsou atomové zbraně, tak i NATO má tento potenciál k odstrašení. Současně je ale nutné, abychom spustili odzbrojovací proces.“⁹⁵ Přes odlišné výchozí představy tedy panuje tichý vládní kompromis i v tomto bodě.

Bolestným tématem je pro Spolkovou republiku angažmá v rámci mise ISAF v Afghánistánu, a to zvláště v důsledku prudkého zhoršení situace v zemi v posledních několika letech. Kancléřka Merkelová označila Afghánistán za hlavní výzvu pro Alianci již v roce 2008.⁹⁶ Němci jsou v zemi od samého začátku operace a ke konci roku 2010 disponovali třetím největším kontingentem o síle 4900 vojáků.⁹⁷ Zároveň je ale jejich účast problematická v důsledku celé řady omezení, z nichž nejvýznamnějším je odmítání zapojit se do bojových operací na jihu země. Účast v misi ISAF se pro Spolkovou vládu stala ještě citlivější po incidentu v Kunduzu v září 2009, kdy při německém náletu zemřeli civilisté a v jehož důsledku musel rezignovat ministr Jung.⁹⁸

Německá vláda ústy kancléřky odmítá debatu redukovat pouze na počty vojáků a v rámci svého konceptu komplexního přístupu spojuje vojenské prostředky s civilní pomocí a rekonstrukcí.⁹⁹ Zde se nejvýrazněji projevuje zmiňovaný rozpor mezi očekáváním spojenců a německou strategickou kulturou. Vyslání více vojáků totiž považovalo v roce 2009 za smysluplné jen 23 % respondentů studie

92 zu Guttenberg, Speech at Munich.

93 Newdick: Germany.

94 Westerwelle: Speech at Munich (zvýraznil J.E.).

95 Westerwelle pro Deutschlandfunk: Ein historischer Schritt.

96 FAZ: Merkel für neues Konzept der NATO (12.11.2008).

97 Internetové stránky ISAF, in: <<http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/germany/index.php>> (27.12.2010).

98 Jung však rezignoval z pozice ministra práce a sociálních věcí, kterým se na několik týdnů stal v druhé vládě Merkelové. Ministrem obrany byl v době odhalení incidentu již zu Guttenberg.

99 FAZ, Merkel für neues Konzept.

DGAP, nasazení vojáků na jihu pak pouze 10 % z nich.¹⁰⁰ Součástí *comprehensive approach* je ovšem z definice i vojenská síla. Odpor k jejímu použití proto Německu přináší ztrátu důvěry spojenců, a to především těch, kteří na jihu bojují.¹⁰¹

Nejdůležitější otázkou je samozřejmě stahování *Bundeswehru* z mise a postupné opouštění afghánského území. Vládě ulehčilo lisabonské rozhodnutí NATO o stanovení perspektivy ukončení vojenských operací ke konci roku 2014, se kterým se může ztotožnit. *Bundeswehr* neplánuje opustit misi předčasně.¹⁰² Ani stažení však nebude znamenat konečný odchod Němců ze země. Jak prohlásila kancléřka, „[n] aše angažmá rokem 2014 nekončí, jedná se o dlouhodobé angažmá, které se samozřejmě proměňuje, nicméně se cítíme zodpovědní za budoucnost Afghánistánu.“¹⁰³ Předávání zodpovědnosti nad jednou z Němci spravovaných provincií by mělo proběhnout již v průběhu roku 2011,¹⁰⁴ vlastní stahování vojáků pak na jeho konci.¹⁰⁵ Zde ministr zahraničí zajímavým způsobem změnil názor během několika málo dní v prosinci 2010, když původně ohlašoval začátek stahování až na rok 2012,¹⁰⁶ a ke kosmetické změně se odhodlal až pod tlakem opozice. Můžeme to považovat za další ukázkou absence jeho vlastních představ a využití zahraničního tématu k vnitropolitickému boji.

Dá se očekávat, že afghánská otázka bude německou politikou hýbat i v příštích měsících, také díky očekávané konferenci o budoucnosti Afghánistánu, kterou Německo na žádost prezidenta Karzáiho uspořádá na počátku prosince 2011 v Bonnu. Zkušenosti z ISAF také pravděpodobně ovlivní německý postoj k dalším misím, kdy lze předvídat daleko větší opatrnost ohledně stanovování cílů a časových plánů.¹⁰⁷

100 DGAP, Trends der deutschen Außenpolitik, str. 20–1.

101 Kaim, “Germany,” str. 617.

102 “Pressekonferenz der Bundeskanzlerin, des Bundesaußenministers und des Bundesverteidigungsministers beim Nato-Rat” (20.11.2010) <<http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Mitschrift/Pressekonferenzen/2010/11/2010-11-20-pk-nato-gipfel-bk-aa-bmvg.html>> (27.12.2010)

103 Merkelová, “Pressekonferenz”; Shodně argumentuje také Westerwelle; Deutschlandfunk, “Ein historischer Schritt.”

104 Westerwelle pro Deutschlandfunk, “Ein historischer Schritt.” Konkrétní provincie zatím není veřejně zmiňována.

105 “Regierungserklärung von Bundesaußenminister Guido Westerwelle: Fortschritte und Herausforderungen in Afghanistan,” (16.12.2010) <http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Reden/2010/101216-BM_Reg_Erkl_AFG.html> (27.12.2010).

106 “Foreign Minister Westerwelle on Afghanistan and the euro/Ireland,” (22.11.2010) <<http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Infoservice/Presse/Meldungen/2010/101122-BM-AFG-Irland.html>> (27.12.2010).

107 Keller (28.9.2010).

POLITICKÉ STRANY

Jak již bylo konstatováno, politika vůči NATO je v Německu charakteristická především tím, že nejde o velké a zásadně rozporuplné téma. Bez výjimky to platí také pro její parlamentní dimenzi. Aliance nebudí velký zájem ani u stran, ani u jednotlivých poslanců. Diskuzi o Strategické koncepci bylo týden před lisabonským summitem věnováno pouze několik desítek minut z plenárního jednání, přitom šlo o první debatu o aliančních otázkách po několika měsících.

Prvním z důvodů tohoto nezájmu je široký konsenzus politických stran. Od něj se s požadavkem vystoupení z Aliance výrazně odlišují pouze postkomunisté z Levice (*Die Linke*), kteří ovšem nedisponují žádným vlivem na zahraniční a bezpečnostní politiku země, a proto jim dále nevěnujeme pozornost. U ostatních stran nalezneme spíše rozdíly v akcentech. To neznamená, že by celá německá politická elita měla stejný názor, ale spíše fakt, že relevantní debaty probíhají napříč všemi stranami a nejsou obvykle ventilovány na parlamentní půdě. „Je velice těžké odlišit tábory, ale můžeme rozpoznat jednotlivé pozice.“¹⁰⁸ Výjimky, kdy jsou rozdíly lokalizovány alespoň částečně podél stranických linií, představují otázky jaderných zbraní a zahraničních misí.

Dalším problémem je absence zahraničně a bezpečnostně politických expertů v parlamentních frakcích, kteří by byli kvalifikované debaty schopní a jeví o ni patřičný zájem. Vnější politiku proto neurčují poslanci, ale straničtí lídři a byrokraté z příslušných vládních úřadů.¹⁰⁹ Role Spolkového sněmu klesá také v důsledku toho, že vládní koalice mívají poměrně silné většiny, které jsou ještě podpořeny zžitou praxí konzultování opozice. Při dosažení dohody špiček tak není třeba brát ohled na několik rebelujících poslanců.

Přestože nejsou pozice stran zásadně odlišné a vzájemně se překrývají, můžeme je alespoň přibližně zařadit mezi dva póly, které lze uvnitř rámcové shody vypořadovat. První z nich, pracovníě jej nazývejme jako „atlantický“, se vyznačuje chápáním NATO jako primární bezpečnostní organizace, větší otevřeností vůči misím a vojenským angažmá Aliance, trváním na principu jaderného odstrašení a poněkud opatrnějším přístupem vůči Rusku. Druhý, „evropský“ pól chápe NATO zejména v širším kontextu spolupráce s dalšími mezinárodními organizacemi, účast v misích přijímá jen s nechtutí, usiluje o stažení amerických jaderných zbraní a oslabení jaderného prvku v alianční doktríně a vůči Rusku je otevřenější. K prvním z nich má nejbliže CDU/CSU, směrem do středu následují liberálové a sociální demokraté, nejvíce „evropští“ jsou pak Zelení.

108 Keller (28.9.2010).

109 Keller (28.9.2010).

Jádro zahraničně politického konsenzu bylo rozebráno v analýze vládního postoje. Pojdme se ve stručnosti zaměřit na to, čím se od něj jednotlivé strany (či spíše jejich reprezentace v parlamentu) odlišují.

CDU/CSU

Politika křesťanského bloku se s vládní linií přirozeně v zásadě shoduje, CDU a CSU se přímo podílí na jejím utváření už šestým rokem. Specifické postavení v tomto ohledu zaujímá konzervativní křídlo, k němuž patří nejvýraznější zahraničně a bezpečnostně politické osobnosti frakce (a možná i parlamentu napříč stranami), jako např. její místopředseda Andreas Schockenhoff, bádenský poslanec Roderich Kiesewetter, mluvčí frakce pro zahraniční politiku Philipp Mißfelder či exministr Karl-Theodor zu Guttenberg. Postoje této „atlantické“ skupiny se v některých otázkách liší od oficiálních prohlášení celého zbytku politického spektra. CDU a CSU ji pak obvykle následují, odklon probíhá pouze na intervenci kancléřky v rámci koalického či mezinárodního kompromisu. V rezoluci o bezpečnostní strategii z roku 2008, jejímž autorem je právě Schockenhoff, se frakce otevřeně hlásí k jadernému odstrašení a chválí stávající podobu jaderného sdílení,¹¹⁰ v čemž dnes zůstává na politické scéně prakticky osamocena. Právě „atlantisté“ z CDU/CSU stojí za otupením protijaderných požadavků FDP.

Křesťanský blok je otevřenější představám o větší globální roli NATO a aktivnějšímu přístupu ke krizovému managementu. Nasazení jednotek v rámci Aliance by ideálně mělo probíhat pod mandátem Rady bezpečnosti OSN, ale křesťanští demokraté si ponechávají otevřené dveře pro ozbrojený zásah i bez něj v případě humanitární intervence,¹¹¹ což ostatní strany rovněž odmítají. Podporu našla také pro opozici nepřijatelná zu Guttenbergova slova o ochraně obchodních cest jako zájmu německé bezpečnostní politiky.¹¹² Při hlasování o prodloužení mandátu *Bundeswehru* v rámci mise ISAF v únoru 2010 byli poslanci CDU/CSU zdaleka nejdisciplinovanější, když z 228 přítomných hlasovalo 226 pro návrh.¹¹³

110 A Security Strategy for Germany. Resolution of the CDU/CSU Parliamentary Group from May 6, 2008 <www.cdcsu.de/GetMedium.aspx?mid=1317> (27.12.2010), str. 5.

111 A Security Strategy for Germany, str. 10–11.

112 Philipp Mißfelder ve Spolkovém sněmu. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll der 71. Sitzung .

113 Deutscher Bundestag, Endgültiges Ergebnis der Namentlichen Abstimmung Nr. 1 (25. Sitzung des Deutschen Bundestages am Freitag, 26. Februar 2010), in: <http://www.bundestag.de/bundestag/plenum/abstimmung/20100226_17_816.pdf> (27.12.2010), str. 5. Další hlasování v lednu 2011 dopadlo u všech stran prakticky totožně, viz Deutscher Bundestag, Endgültiges Ergebnis der Namentlichen Abstimmung Nr. 1 (88. Sitzung des Deutschen Bundestages am Freitag, 28. Januar 2011), in: <http://www.bundestag.de/bundestag/plenum/abstimmung/20110128_isaf.pdf> (01.04.2011).

Liberálové jsou v otázkách zahraniční politiky poměrně tichou stranou, která nechává prostor svému předsedovi, aby se vyjadřoval z pozice ministra zahraničí. Mezi poslanci FDP platí za největšího experta Werner Hoyer, který se ovšem v současné době věnuje své práci na ministerstvu zahraničí. Mluvčí frakce Rainer Stinner (zahraničí) a Elke Hoff (bezpečnost) se mu v expertíze nemohou rovnat, poslanci mají při utváření stranické linie vůči NATO relativně malý vliv.

V celkovém pojetí NATO patří FDP spíše k „atlantickému“ proudu, Alianci připisuje centrální roli.¹¹⁴ Nezávislá evropská bezpečnostní architektura znamená přínos, avšak v žádném případě není „realistická, ale ani žádoucí alternativa k zakotvení Německa do transatlantického svazku.“¹¹⁵ Hlavní téma liberálů představoval v posledních dvou letech výše diskutovaný požadavek stažení amerických jaderných zbraní ze Spolkové republiky. Zde je třeba zmínit, že FDP se ve svých dokumentech omezuje na Německo, do otázek setrvání jaderných zbraní v ostatních evropských zemích se otevřeně nepouští.¹¹⁶ Navzdory kritice poukazující na populismus a nezodpovědnost tohoto postoje jej strana podle všeho považuje za realistický a vážně míněný, ne pouze jako vějičku na voliče.¹¹⁷ Politický význam jaderného sdílení liberálům neuniká, ale za dostačující považují spolurozhodování ve Skupině jaderného plánování.¹¹⁸

Podobně jako opozice, i FDP žádá, aby se Spolková republika podílela na multilaterálních zásadách výhradně pod mandátem OSN, „sebebověření“ (*Selbstmandatierung*) NATO či EU frakce odmítá.¹¹⁹ Rozpačitý je také její přístup k misi v Afghánistánu – připomeňme, že liberálové jsou součástí vládní koalice teprve rok, po jedenácti letech v opozici. Za předchozí rozhodnutí v této věci nesou ze zde rozebíraných stran nejmenší zodpovědnost. Její poslanci sice hlasují poměrně velmi spolehlivě pro prodloužení mise, ale začíná se prosazovat názor, že angažmá v Afghánistánu ukazuje, jakým směrem by se NATO ubírat nemělo a příštím nasazením musí předcházet jasné určení cílů, reálnosti jejich dosažení a časového rámce.¹²⁰ V dílčích tématech tedy nalezneme značnou míru shody s opozicí.

114 Die Mitte stärken. Deutschlandprogramm 2009. Programm der Freien Demokratischen Partei zur Bundestagswahl 2009 <http://www.koch-mehrin.de/uploads/2009/09/Deutschlandprogramm09_Endfassung.PDF> (27.12.2010), str. 72.

115 Handlungsfähig für gemeinsame Werte. Positionspapier der FDP-Bundestagsfraktion zur Zukunft der NATO (2008) <http://www.rainer-stinner.de/files/14632/110307_Positionspapier_NATO.pdf> (27.12.2010), str. 2.

116 Die Mitte stärken., str. 67.

117 Rozhovor s poradcem frakce FDP ve Spolkovém sněmu, Berlín (30.9.2010).

118 Poradce frakce FDP ve Spolkovém sněmu (30.9.2010).

119 Handlungsfähig, str. 2.

120 Poradce frakce FDP ve Spolkovém sněmu (30.9.2010).

Politika sociální demokracie je rozhodujícím způsobem poznamenána účastí ve velké a jí předcházejících rudo-zelených koalicích. Vůči linii, kterou sama spoluutvářela, se jí vymezuje jen velmi těžko. Stanoviska frakce i strany rozhodujícím způsobem určuje bývalý ministr zahraničí Frank-Walter Steinmeier, který navíc patří ke stranické pravici a má tedy k CDU/CSU a FDP blíže, než většina jeho kolegů. Dalšími výraznými osobnostmi jsou místopředseda zahraničně politického výboru *Bundestagu* Hans-Ulrich Klose a mluvčí frakce pro zahraniční, resp. bezpečnostní politiku Rolf Mützenich a Rainer Arnold.

Stejně jako vládní FDP usilují i sociální demokraté o stažení amerických jaderných zbraní z Německa. V tomto bodě však zacházejí dál, když jejich odstranění ze Spolkové republiky považují pouze za první krok ke stažení zbylých hlavic z území ostatních evropských států a přidávají požadavek, aby se Aliance vzdala možnosti prvního jaderného úderu.¹²¹ Strana dále trvá na pravidlu, aby další účast v misích probíhala „výhradně na základě mandátu Rady bezpečnosti OSN.“¹²² Opoziční postoje SPD narážejí na dvojí problém, kterým je jejich nedůvěryhodnost vzhledem k tomu, že strana měla dost možností je prosazovat během vládního angažmá (a také to byla např. právě Schröderova vláda, která rozhodla o účasti na zásahu v Kosovu i bez mandátu OSN) a také skutečnost, že se pokouší profilovat na stejných tématech jako liberálové, Zelení a koneckonců i *Die Linke*. SPD si rovněž uvědomuje, že některé ze zmíněných cílů, např. přihlášení k mandátu OSN jako zásadní podmínce pro účast v misích, není realistické prosadit,¹²³ a proto na ně příliš netlačí.

Složité dědictví z vládního období se odráží i v otázce Afghánistánu. Sociální demokraté se stále hlásí k odpovědnosti za budoucnost země, ale prodloužení mise naposledy nepodpořila pětina jejich poslanců. Další politizaci účasti *Bundeswehru* v ISAF s největší pravděpodobností zabránilo rozhodnutí Aliance o ukončení vojenských operací do konce roku 2014, tedy v rozmezí Steinmeierova požadavku kalkulujícího s „koridorem“ mezi lety 2013 a 2015.¹²⁴ Je zde však jasně patrná zvýšená ostražitost SPD vůči zahraničním misím, kterou dokládá např. přestřelka o zahájení stahování z Afghánistánu, kdy sociální demokraté volali již po roku 2011,

121 “SPD fordert Abzug der Atomwaffen aus Europa. Antrag zum neuen Strategischen Konzept der NATO” <http://www.spdfraktion.de/cnt/rs/rs_dok/0,,54216,00.html> (27.12.2010).

122 “SPD fordert Abzug.”

123 Potvrzuje Arnold (30.9.2010).

124 Die Zeit, “Steinmeier verlangt Afghanistan-Abzug bis 2015” <<http://www.zeit.de/politik/deutschland/2010-01/steinmeier-afghanistan>> (27.12.2010).

oproti původnímu vládnímu termínu o rok později.¹²⁵ Strana také v prosinci 2010 odmítla prodloužit mandát středomořské mise *Active Endeavour* (na rozdíl od souhlasu s účastí na Balkáně a u somálského pobřeží), který tak prošel jen hlasy koalice.¹²⁶ Skepse vůči aktivnímu vojenskému přístupu v rámci NATO tak může být do budoucna jedním z velkých témat SPD.

ZELENÍ

Rozporuplný dojem vyvolává politika Spojenectví 90/Zelených, kteří sice deklarují osobité postoje, ale jsou rozštěpeni v jejich prosazování – vůči Alianci to platí dvojnásob. Strana se s NATO musela dlouho sžívat, pacifistické křídlo k němu má dodnes velmi rezervovaný postoj. Vedle něj zde existují realisté, kteří se pokouší prosazovat umírněně alternativní politiku a být seriózním partnerem pro ostatní strany. Mezi oběma proudy panuje stále napětí.¹²⁷ Po odchodu Joschky Fischera je hlavním expertem na zahraniční a bezpečnostní politiku Omid Nouripour, který patří k umírněným.

Zelení Alianci samozřejmě již neodmítají jako takovou, ale přisuzují jí mnohem menší význam, než koaliční strany i sociální demokraté. NATO je relevantní jako „svorník [*Klammer*] transatlantické bezpečnosti“ a mělo by být přeměněno na „kooperativní bezpečnostní architekturu.“¹²⁸ Nesmí se stát „nástrojem americké hegemoniální politiky,“ ale organizací, kde budou Spojené státy a Evropská unie, která stojí spolu s OSN v centru úvah Zelených o bezpečnostní architektuře, rovnocennými partnery.¹²⁹ Příznačné je vyjádření, že NATO je „důležité, protože *v tuto chvíli* neexistuje žádný jiný aktér, který by mohl garantovat společnou evropskou bezpečnost.“¹³⁰ Zelení jsou proti rozšiřování působnosti Aliance a odmítají, aby se zabývala nový-

125 Wiemken, Jochen, „Abzug muss 2011 beginnen“ <http://www.spd.de/aktuelles/News/6814/20101211_abzug_afghanistan.html> (27.12.2010).

126 „Breite Unterstützung des Bundestages für EU-Missionen auf dem Balkan und vor Somalia. NATO-Mandat im Mittelmeer von der Opposition abgelehnt“ <http://www.spdfraktion.de/cnt/rs/rs_dok/0,,54730,00.html> (27.12.2010).

127 Rozštěpení v otázkách zahraničních misí přiznává dokonce i volební program z roku 2009. Der Grüne Neue Gesellschaftsvertrag. Klima, Arbeit, Gerechtigkeit, Freiheit. Bundeswahlprogramm 2009, in: <http://www.gruene-partei.de/cms/files/dokbin/295/295495.wahlprogramm_komplett_2009.pdf> (27.12.2010), str. 214.

128 Grüne Neue, str. 211.

129 Aktiv für Frieden und Sicherheit, Flyer 16–157 (2008), in: <http://www.gruene-bundestag.de/cms/publikationen/dokbin/256/256042.flyer_frieden_und_sicherheit.pdf> (27.12.2010), str. 2.

130 Frieden bewegen – Grüne Friedens- und Sicherheitspolitik. Antrag der 28. Ordentlichen Bundesdelegiertenkonferenz von BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN, 14.–16. November 2008, Erfurt, Messe Erfurt, in: <http://www.gruene-partei.de/cms/partei/dok/254/254367.frieden_bewegen_gruene_friedens_und_sich.htm> (27.12.2010), str. 3 (podtrhl J.E.).

mi tématy, jakým je např. kybernetická bezpečnost. Důraz by měl být naopak kladen na posílení spolupráce s dalšími partnery, včetně perspektivy členství pro Rusko.¹³¹

Zelení se také nejsilněji staví proti jadernému elementu alianční doktríny i zahraničním misím. V otázce stažení jaderných zbraní jsou zajedno s SPD, přicházejí však se silnější rétorikou: „Chceme, aby zbývající jaderné zbraně byly staženy z Německa a Evropy a došlo k ukončení jaderného sdílení. Naším cílem je denuklearizace strategie NATO.“¹³² Strana je také největším kritikem ministra Westerwelleho, kterému vyčítá laxnost v prosazování ideje bezjaderného světa, přílišnou závislost na vůli CDU/CSU a podporu exportu jaderných technologií.¹³³ Pacifistické tóny poznamenávají také pozici k německé účasti v Afghánistánu a misím obecně. Mantrou programových dokumentů je věta, že „[n]asazení vojenské síly je bez ohledu na cíl vždy velkým zlem,“ mandát OSN představuje nezbytnou podmínku.¹³⁴ Zelení volají po přehodnocení strategie ISAF, ukončení bojových operací a důrazu na ochranu obyvatel a civilní výstavbu země.¹³⁵ Stranický sjezd již v roce 2007 vydal nezávaznou rezoluci proti prodloužení účasti *Bundeswehru*,¹³⁶ nicméně frakce je v tomto ohledu značně rozštěpená – připomeňme si výraznou roli Joschky Fischera při obhajobě afghánské operace. V několika posledních hlasováních se její většina zdržela, nechyběly zde však hlasy pro, ani proti.¹³⁷ Ačkoliv Zelení neodmítají alianční mise *per se*, dá se očekávat, že do budoucna mezi příznivce dalšího angažmá *Bundeswehru* patřit nebudou.

ZÁVĚR

Politika Spolkové republiky vůči Severoatlantické alianci je charakteristická vysokou mírou konsenzu zahraničně politické elity země a z toho vyplývající kontinuitou německé pozice. Mezi oběma vládami kancléřky Merkelové zásadní změny nenajdeme. Odvrácenou stránkou rámcové shody je široce panující nezájem o Alianci, která pro Němce nepředstavuje významné téma. Na obecné a normativní úrovni je sice nadále zdůrazňován centrální význam NATO pro zajištění národní i evropské bezpečnosti, nicméně v přetavování tohoto východiska do konkrétních postojů je Spolková republika nejistá, místy dokonce bezradná.

131 Jürgen Trittin ve Spolkovém sněmu. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll der 71. Sitzung.

132 Grüne Neue, str. 218.

133 Jürgen Trittin ve Spolkovém sněmu. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll der 71. Sitzung.

134 Např. Grüne Neue, str. 214.

135 Grüne Neue, str. 215–6.

136 Kaim: Germany, str. 612.

137 V roce 2010 šlo o 8 hlasů pro prodloužení, 21 proti a 35 zdržení se, o rok později byl tento poměr 9:22:34.

Formování vládního postroje probíhá v trojúhelníku mezi kancléřkou a ministry zahraničních věcí a obrany. Premiérka je zodpovědná za určování hlavních linií, které by ministerstva měla následně rozpracovávat do konkrétních postojů. Koordinace mezi jednotlivými složkami však příliš nefunguje, na vině je slabý institucionální mechanismus a nejasné rozdělení kompetencí. Do procesu se tak výrazně promítají osobní charakteristiky, především slabost ministra zahraničí Westerwelleho a s ní související pokles významu jeho úřadu.

Spolková vláda se staví proti posilování globální role NATO. Za určitých podmínek přijímá nutnost expedičních misí, ale vize budování světové organizace demokracií na aliančním základě jí jsou cizí. Zásadní význam má pro Berlín partnerství s Moskvou, které chápe jako nezbytný předpoklad trvalé bezpečnosti v euroatlantickém prostoru. Německo zohledňuje ruské pozice především v těch otázkách, které nepovažuje za klíčové pro evropskou bezpečnost a kde má samo pochybnosti – např. co se dalšího rozšiřování NATO do post-sovětského prostoru týče. Vazba na Moskvu však zdaleka nedosahuje takového významu a intenzity jako evropský a atlantický závazek, Německo není ruským trojským koněm v NATO.

Chápání Aliance jako součásti sítě vzájemně se podporujících mezinárodních organizací se odráží také v deklarovaném požadavku na odblokování spolupráce NATO-EU. V tomto ohledu ale Spolková vláda zůstává u slov a na vlastní iniciativy rezignuje, přestože k nim měla řadu příležitostí.

Požadavek stažení amerických taktických jaderných zbraní z území SRN, který pronikl do vládního prohlášení a vzbudil značnou pozornost na mezinárodní scéně, není třeba přeceňovat. V jeho pozadí stojí volební boj a osobní zájem ministra zahraničí Westerwelleho, který jej protlačil do koaliční smlouvy i přes trvalý odpor CDU/CSU a jimi ovládaného ministerstva obrany. V konfrontaci s koaliční a mezinárodní realitou došlo k oslabení oficiální vládní pozice na úroveň kompromisních formulací nové Strategické koncepce, v krátkodobém horizontu tedy vztahy uvnitř Aliance touto otázkou pravděpodobně zatíženy nebudou. Oslabení jaderného elementu strategie NATO a denuklearizace Spolkové republiky (a případně i dalších evropských zemí) ale bude hrát roli v delším výhledu, zvláště v případě odchodu CDU/CSU do opozice.

Bolestné téma představuje účast *Bundeswehru* v misi ISAF a německý podíl na rekonstrukci Afghánistánu. Spolková republika akcentuje především civilní výstavbu a má značný problém s bojovými operacemi. Velké ulehčení pro znamená lisabonská perspektiva ukončení mise ISAF do konce roku 2014, díky které si vláda pravděpodobně udrží domácí politickou podporu pro setrvání až do konce mise. Afghánské angažmá výrazně ovlivní postoj Němců k budoucím nasazením, kdy lze očekávat, že země bude patřit k nejopatrnějším členským státům a bude požadovat jasné stanovení cílů a časových rámců pro jejich naplnění.

Konsenzus panuje také mezi politickými stranami, kdy jedinou výjimku představuje Levice s radikálním požadavkem na vystoupení Německa z NATO. Tato rámcová shoda je, spolu s absencí expertů v parlamentních frakcích, pohodlnými vládními většinami a zažitou praxí konzultování opozice, jednou z příčin nezájmu Spolkového sněmu o Alianci, kdy je NATO jen velmi zřídka předmětem jednání. Podél stranických linií bychom našli dílčí rozpory pouze v jaderných otázkách, kdy CDU/CSU jako poslední trvá na jaderném odstrašení a přítomnosti taktických zbraní v SRN. Liší se také ochota nasazovat *Bundeswehr* do zahraničních misí, kde je patrný rozdíl mezi vládními (opět především CDU/CSU) a opozičními stranami. Jedním pomyslným pólem politického spektra je „atlantická“ skupina v CDU/CSU, druhým pak pacifistické křídlo Zelených, mezi nimiž oscilují poslanci všech relevantních stran.

Aktualizace (po uzavření projektu koncem roku 2010)

Význam dalších událostí, především odstoupení ministra obrany Guttenberga a libyjské krize (oboje v březnu 2011), byl při dubnové aktualizaci jen hrubě načrtnut.

ZDROJE

Bannas, Günther: Festlegung nach einem Besuch nach Moskau. Die Wandlung in Berlins Haltung zu Georgien und der Ukraine, in: Frankfurter Allgemeine Zeitung (4.4. 2008).

Behme, Christian, "Aktueller Begriff: Der Bundessicherheitsrat," Deutscher Bundestag, Wirtschaftliche Dienste, 2008, in: <<http://www.bundestag.de/dokumente/analysen/2008/bundessicherheitsrat.pdf>> (poslední přístup 23. prosince 2010), str. 1.

Borger, Julian: Germans press for removal of US nuclear weapons in Europe, in: Guardian (6.11.2009) <<http://www.guardian.co.uk/world/2009/nov/06/germany-removal-us-nuclear-weapons>> (27.12.2010).

CDU/CSU, A Security Strategy for Germany. Resolution of the CDU/CSU Parliamentary Group from May 6

Der Spiegel: Merkel fordert neuen Nato-Kurs (26.3.2009), in: <<http://www.spiegel.de/politik/debatte/0,1518,615573,00.html>> (23.12.2010).

Der Standard: Guttenberg will Wirtschaftsinteressen militärisch absichern (9.11.2010), in: <<http://derstandard.at/1288659978227/Guttenberg-will-Wirtschaftsinteressen-militaerisch-absichern>> (20.12.2010).

Deutscher Bundestag, Endgültiges Ergebnis der Namentlichen Abstimmung Nr. 1 (25. Sitzung des Deutschen Bundestages am Freitag, 26. Februar 2010), in: <http://www.bundestag.de/bundestag/plenum/abstimmung/20100226_17_816.pdf> (27.12.2010), str. 5.

Deutschlandfunk, "Ein historischer Schritt," (Gespräch mit Guido Westerwelle) (19.11.2010) <http://www.dradio.de/dlf/sendungen/interview_dlf/1322611/> (poslední přístup 4. listopadu 2010).

Deutschlandfunk, Es wird Milliarden kosten (Gespräch mit Christian Hacke) (19.11.2010), in: <http://www.dradio.de/dlf/sendungen/interview_dlf/1323059/> (21.11.2010).

Die Mitte stärken. Deutschlandprogramm 2009. Programm der Freien Demokratischen Partei zur Bundestagswahl 2009 <http://www.koch-mehrin.de/uploads/2009/09/Deutschlandprogramm09_Endfassung.PDF> (27.12.2010), str. 72.

Die Zeit, "Steinmeier verlangt Afghanistan-Abzug bis 2015" <<http://www.zeit.de/politik/deutschland/2010-01/steinmeier-afghanistan>> (27.12.2010).

Financial Times, "Transcript of interview with Guido Westerwelle" (18.11.2010), in: <<http://www.ft.com/cms/s/0/33f652ca-f186-11df-8609-00144feab49a.html#axzz17vrV3rgB>> (12.12.2010);

Gareis, Sven Bernhard, Die Organisation deutscher Sicherheitspolitik, in: Böckenförde, Stephan und Sven Bernhard Gareis (eds.): Deutsche Sicherheitspolitik (Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2009), str. 83.

Gemeinsam für Deutschland. Mit Mut und Menschlichkeit. Koalitionsvertrag von CDU, CSU und SPD (2005) <<http://www.cducusu.de/upload/koavertrag0509.pdf>> (4.11.2010).

Handlungsfähig für gemeinsame Werte. Positionspapier der FDP-Bundestagsfraktion zur Zukunft der NATO (2008) <http://www.rainer-stinner.de/files/14632/110307_Positionspapier_NATO.pdf> (27.12.2010), str. 2.

Hannoversche Allgemeine Zeitung, "Merkel begrüßt Einigung auf neue Nato-Strategie," (19.11.2010), in: <<http://www.haz.de/Nachrichten/Politik/Deutschland-Welt/Merkel-begruesst-Einigung-auf-neue-Nato-Strategie>> (12.12.2010);

Infratest dimap, "Volksentscheide würden Rente mit 65 und Afghanistan-Abzug erwirken," (August 2010) <<http://www.infratest-dimap.de/de/umfragen-analysen/bundesweit/umfragen/aktuell/volksentscheide-wuerden-rente-mit-65-und-afghanistan-abzug-erwirken/>> (poslední přístup 12. prosince 2010).

ISAF, in: <<http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/germany/index.php>> (27.12.2010).

Jung, Franz Josef: Grundlage deutscher Sicherheit – 60 Jahre Nordatlantische Allianz, in: Die Politische Meinung 474, 4/2009, str. 16.

Kaim, Markus: Germany, Afghanistan, and the future of NATO, in: International Journal (Summer 2008), str. 613–4.

Kesselring, Agilolf: NATO – Towards a new Strategic Concept, in: Working Paper 33 (2009), National Defence University Helsinki, in: <<http://www.mpkk.fi/attachment/ad9d29e3539815313b364464a41b98a9>>

Koschut, Simon: Die Bedeutung der NATO für Deutschland im 21. Jahrhundert, in: IMS 5 (2008) <<http://www.ims-magazin.de/index.php?p=artikel&id=1255406400,1,gastautor>> (poslední přístup 12. prosince 2010).

Mauß, Hanns W: Außenpolitische Kultur,“ in: K.-R. Korte und W. Weidenfeld (eds.) Deutschland-TrendBuch: Fakten und Orientierungen (Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 2001), str. 652; Theiler, Deutschland und die NATO, str. 309.

Meiers, Franz-Josef: The German Predicament: The Red Lines of the Security and Defence Policy of the Berlin Republic, in: International Politics 44 (2007), 638; Theiler, Olaf: Deutschland und die NATO, in: Böckenförde, Stephan und Sven Bernhard Gareis (eds.), Deutsche Sicherheitspolitik (Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2009), str. 315.

Miller, Franklin, George Robertson and Kori Achaje: "Germany Opens Pandora's Box," Centre for European Reform Briefing Note (February 2010), in: <http://www.cer.org.uk/pdf/bn_pandora_final_8feb10.pdf> (27.12.2010), 2; Riecke (29.9.2010); Keller (28.9.2010).

Newdick, Thomas: Germany Debates Nuclear Future, Defense News (14.6.2008), in: <<http://www.defenseneews.com/story.php?i=3637173&c=FEA&s=SPE>> (27.12.2010).

Schröder, Gerhard: Speech on the 41th Munich Conference on Security Policy (2.12.2005), in: <http://www.securityconference.de/archive/konferenzen/rede.php?menu_2005=&menu_konferenzen=&sprache=en&id=143&> (poslední přístup 12. prosince 2010). Schröder se konference z důvodu nemoci nezúčastnil osobně, jeho projev četl ministr obrany Peter Struck.

SPD, "SPD fordert Abzug der Atomwaffen aus Europa. Antrag zum neuen Strategischen Konzept der NATO" <http://www.spdfraktion.de/cnt/rs/rs_dok/0,,54216,00.html> (27.12.2010).

Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation, Adopted by Heads of State and Government in Lisbon (2010), in: <<http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>> (27.12.2010).

Varwick, Johannes, Verantwortung, nicht Denkmalpflege! Sicherheitspolitik muss Notwendigkeiten definieren statt Ressorts reklamieren, n: Internationale Politik, Juni 2008, str. 80.

Wachstum. Bildung. Zusammenhalt. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP (2009), in: <http://www.fdp-bundespartei.de/files/363/091024-koalitionsvertrag-cducusu-fdp.pdf> poslední přístup 4. listopadu 2010).

Wehner, Markus: Frau Merkel und die NATO, in: Frankfurter Allgemeine Zeitung (5.2.2006).

Weißbuch zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr (2006) <http://www.bmvg.de/fileserving/PortalFiles/C1256EF40036B05B/W26UYEPT431INFODE/WB_2006_dt_mB.pdf> (poslední přístup 4. listopadu 2010).

Westerwelle Guido: Regierungserklärung von Bundesaußenminister Fortschritte und Herausforderungen in Afghanistan, (16.12.2010) <http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Reden/2010/101216-BM_Reg_Erkl_AFG.html> (27.12.2010).

Westerwelle, Guido, Rede zur Regierungserklärung der Bundeskanzlerin zum NATO-Gipfel am 3./ 4. April 2009," Deutscher Bundestag (26.3.2009), in: <<http://www.guido-westerwelle.de/Reden/909c81135/index.html>> (27.12.2010).

Westerwelle, Guido: Speech at the 46th Munich Security Conference (6.2.2010), in: <<http://www.securityconference.de/Westerwelle-Guido.568.0.html?&L=1>> (27.12.2010).

Wiemken, Jochen, "Abzug muss 2011 beginnen" <http://www.spd.de/aktuelles/News/6814/20101211_abzug_afghanistan.html> (27.12.2010).

zu Guttenberg, Karl-Theodor: Speech at the 46th Munich Security Conference (7.2.2010). <<http://www.securityconference.de/zu-Guttenberg-Theodor.577.0.html?&L=1>> (27.12.2010).

KLIMATICKÁ POLITIKA

Maria Staszekwicz

Německá klimatická politika (dále jen KP) je součástí politiky životního prostředí, jejíž počátky sahají do roku 1970. Napříč politickými stranami nachází konsensuální podporu, stejně tak jako v německé společnosti. Rozdíly jsou patrné v debatě o účinné cestě k dosažení cílů. Téměř každý dokument, politická proklamace, či odborný článek informují o tom, že spolková vláda je hnací silou v mezinárodních procesech ochrany klimatu. Se zhruba 2,8 % podílem¹ na globálních emisích oxidu uhličitého, souvisejících s energetikou, Německo samotné nedokáže změnit trend zvyšujících se emisí všech skleníkových plynů (dále jen ESP). Může však převzít roli jako lídr v oblasti energetických technologií a při nastolování klimatické agendy.

Německo je schopné podstatně ovlivňovat celosvětovou spotřebu energie a emisí CO₂ vývozem (1) vysoce efektivních energetických a environmentálních technologií a (2) energeticky účinných investic a spotřebního zboží. Vizí Ministerstva hospodářství a technologie (dále BMWi) je restrukturalizace hospodářství způsobem šetrným k životnímu prostředí a klimatu, a to za podmínek, které neohrozí blahobyt. Technologický, průmyslový a legislativní vývoj v posledních desetiletích má být důkazem uskutečnitelnosti tohoto cíle. Všichni němečtí političtí aktéři se shodují, že v otázkách ochrany životního prostředí trh potřebuje jasné politické cíle, kterých ale lze dosáhnout jen ve spolupráci s průmyslem. Úlohou vlády je tedy zaručit existenci spolehlivého a předvídatelného podnikatelského prostředí.

Změny klimatu jsou, konsensuálně napříč politickým spektrem, chápány jako hrozba pro globální a lokální bezpečnost. Na 43. Mnichovské bezpečnostní konferenci v únoru 2007 glosoval spolkový ministr zahraničí Frank-Walter Steinmeier: „*Když vezmeme v potaz extrémní následky globálního oteplování – nedostatek vody rozšiřování pouští zvyšování hladiny moře – pak je jasné že ochrana klimatu je rovněž věcí národní a mezinárodní bezpečnosti.*“³ Změnu klimatu považoval Steinmeier za závažnou výzvu pro mezinárodní politiku, jejíž následky mohou vyústit v destabilizaci a násilí ohrožující národní i mezinárodní bezpečnost. Hlubší analýzu možných scénářů poskytla⁴ v roce 2007 Vědecká rada pro globální změnu (*Wissenschaftlicher Beirat der Bundesregierung Globale Umweltveränderungen*,

1 Germanwatch, <http://www.germanwatch.org/klima/ksi2011.pdf>, International Energy Agency <http://www.iea.org/co2highlights/co2highlights.pdf>

2 VDI Klimaschutz und Energiepolitik, in: <http://www.vdi.de/fileadmin/vdi_de/redakteur_dateien/sk_dateien/10-03%20Klima%20und%20Energie.pdf> (poslední přístup 15. listopadu 2010).

3 Auswärtiges Amt: 17th Forum Global Issues: Climate Change as a Security Risk, in: <http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/ForumGF/17GF-Klimawandel_node.html> (poslední přístup 10. listopadu 2010).

4 Sicherheitsrisiko Klimawandel, in: <http://www.wbgu.de/wbgu_jg2007.pdf>, 2007 (poslední přístup 15. listopadu 2010).

dále jen WBGU), zřízená spolkovou vládou v roce 1992 jako nezávislý vědecký poradní orgán. Mezi nové výzvy bezpečnostní politiky způsobené změnou klimatu WBGU počítá: politickou nestabilitu, slabé vládní instituce, ekonomický výkon, konflikty a tendence k násilí. Z pohledu WBGU, který následně pronikl do německého a evropského politického diskurzu,⁵ se tak klimatická politika stává preventivní bezpečnostní politikou, protože má šanci odvrátit hrozby mezinárodní bezpečnosti vyplývající ze změn klimatu.

Steinmeierův nástupce Guido Westerwelle ve svých vystoupeních také zdůrazňuje význam klimatické politiky pro zahraniční, bezpečnostní a obrannou politiku.⁶ Klimatická politika pronikla do veřejného diskursu již natolik, že v roce 2007 německá pobočka Greenpeace, pod vedením Stefana Kruga, shromáždila více než 360 tisíc podpisů od občanů a 27. října 2010 předala Spolkovému sněmu petici za uznání ochrany klimatu jako státního cíle a za jeho důsledné začlenění do Základního zákona (Ústavy). Trend akcentovat otázky klimatických změn v politice může v budoucnu stejně jako otázka energetického mixu ovlivňovat volební chování voličů⁷, přestože charakteristický „volič klimatické politiky“ ještě neexistuje.

TEORETICKÉ PŘEDPOKLADY A PRINCIPY

Po dlouhou dobu, od prvního vládního dokumentu k ochraně životního prostředí,⁸ byly obě politiky – životního prostředí a hospodářská – vnímány jako vzájemně nezávislé, a až vzájemně se vylučující oblasti⁹. Politika životního prostředí, jejíž součástí je KP, stanovila regulační rámec založený na vědeckých a etických motivech, a jejím hlavním aktérem byl stát vydávající příkazy a zákazy. Hospodářská politika pak byla primárně založená na decentralizovaných tržních silách a inter-

5 Climate change and international security, Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council (14.3.2008), in: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EN_clim_change_low.pdf> (poslední přístup 18. prosince 2010).

6 Auswärtiges Amt: Der „Petersberger Klimadialog“ hat die in ihn gesetzten Erwartungen erfüllt, in: <http://www.islamabad.diplo.de/_Zentrale_20Komponenten/Ganze_Seiten/de/Wissenschaft_Klima_Umwelt/Klimakonferenz_Petersberg_2010,SpCtx=2495384.html> (poslední přístup 18. prosince 2010).

7 Reimer Nick: Klimapolitik wird wahlentscheidend, in: <<http://www.taz.de/1/politik/deutschland/artikel/1/klimapolitik-wird-wahlentscheidend/>>, Mrusek, Konrad: War da was mit Klima?, in: <<http://www.faz.net/s/Rub4D8A76D29ABA43699D9E59C0413A582C/Doc~EAA5B2B7B114A46E6AA2ED667B4F4D1CD~ATpl~Ecomon~Scontent.html>>, Umweltschutz gewinnt weiter an Bedeutung, in: <http://www.bundesregierung.de/nn_1272/Content/DE/Artikel/2010/12/2010-12-16-studie-umweltbewusstsein.html> (poslední přístup 18. prosince 2010).

8 Sofortprogramm zum Umweltschutz, 1971.

9 Bardt, Hubertus: Grundzüge einer effizienten Klimapolitik, Institut der deutschen Wirtschaft, Köln 2009, str. 8.

akci soukromých subjektů. V průběhu vývoje politiky životního prostředí a jejího vnímání společností, se německý průmysl chopil potenciálu politiky životního prostředí a legislativa v této oblasti získala silnější ekonomické zázemí.

V roce 2006 zavedlo Ministerstvo životního prostředí (*Bundesumweltministerium*, dále jen BMU) do debaty o životním prostředí, a nyní již i o klimatické politice, pojem ekologické průmyslové politiky (*ökologische Industriepolitik*¹⁰). Při zahájení Kongresu inovací Sigmar Gabriel, tehdejší ministr životního prostředí, představil dokument „*Ökologische Industriepolitik. Memorandum für einen „New Deal“ von Wirtschaft Umwelt und Beschäftigung*“. Základním sdělením dokumentu je, že odpovědi na novodobé výzvy jsou otázkou nejenom ekonomického rozumu, ale nedílně také ekologické zodpovědnosti. Podle Gabriela jsou trhy budoucnosti „zelené“. V Německu vyrobené ekologické technologie otevírají nové trhy, přinášejí nové produkty, nová pracovní místa. Podle ministra je tak jen díky aktivní ekologické a průmyslově-politické strategii možné čelit klimaticko-politickým a environmentálním výzvám 21. století. Myšlenka ekologické průmyslové politiky byla následně rozvinuta v dalším dokumentu BMU ze srpna 2008.¹¹ Ekologie je v něm uvedena jako „ekonomika 21. století“ a ekologická průmyslová politika je spatřována jako strategie modernizace a specializace německého hospodářství. Jako cíle ekologické průmyslové politiky dokument jmenuje: (1) ochranu životního prostředí, zachování přírody a omezených zdrojů v celosvětovém měřítku; (2) udržitelný růst a nová pracovní místa; (3) internalizaci externích nákladů; (4) snížení závislosti na dovozu energie a surovin; (5) vytvoření nezbytných podmínek pro podněty k technologickému pokroku v oblasti technologií životního prostředí a energetické účinnosti; (6) převzetí mezinárodní odpovědnosti a spolupráce s rozvojovými zeměmi založené na solidaritě. Cílem ekologické průmyslové politiky je podporovat taková pro budoucnost významná odvětví průmyslu, která by zajistila ekologickou proměnu struktury průmyslu.

Německo se v rámci „třetí průmyslové revoluce“ má stát globálním poskytovatelem služeb environmentálních technologií.¹² Žluto-černá koalice přinesla ideologickou změnu v přístupu ke klimatické politice. V dokumentu „*Zpráva o stavu politiky životního prostředí. Politika životního prostředí je politika budouc-*

10 Machnig, Matthias: Vier Nachfragen, viermal keine Antwort, in: <<http://www.taz.de/1/zukunft/umwelt/artikel/1/vier-nachfragen-viermal-keine-antwort/>> (poslední přístup 18. prosince 2010).

11 Ökologische Industriepolitik. Nachhaltige Politik für Innovation, Wachstum und Beschäftigung (BMU, srpen 2008), in: <http://www.bmu.de/files/pdfs/allgemein/application/pdf/oeip_themenpapier.pdf> (poslední přístup 18. prosince 2010).

12 DIHK: Grundzüge einer effizienten Klimapolitik, in: <http://www.muenchen.ihk.de/mike/ihk_geschaeftsfelder/innovation/Anhaenge/Klimapolitik_Gutachten_092.pdf> (poslední přístup 1. prosince 2010).

nosti¹³, vydaném BMU dne 30. listopadu 2010, se pojem ekologické průmyslové politiky nevyskytuje. Je to proto, že se ministr Norbert Röttgen (CDU) s tímto konceptem neztotožňuje,¹⁴ a to kvůli tomu, že podle něj primárním úkolem politiky životního prostředí je pořizovat regulační rámec pro vývoj hospodářství a konkurenceschopnosti.

Základní fakta a předpoklady německé klimatické politiky

- V Německu je cca 90% emisí CO₂ spojených se spotřebou energie. Energetický sektor způsobuje cca 50% emisí souvisejících s využitím energií; silniční doprava téměř 20%, průmysl cca 12%. KP tedy znamená především reorientaci budoucí energetické politiky.
- Přechod na obnovitelné zdroje energie a zvyšování energetické účinnosti hrají klíčovou roli.
- Cílem klimatické politiky je hranice 2 stupňů Celsia.
- Změna klimatu je antropogenní.
- Boj proti změnám klimatu je jedním z nejdůležitějších úkolů naší doby.
- Německá KP má dva pilíře: přizpůsobení se následkům změny klimatu a prevence ESP.
- Základním dokumentem politického diskurzu je Sternova zpráva o globálním oteplování (Stern Review on the Economics of Climate Change, 2006).
- S globálním tržním podílem, který je přibližně 16%, patří německé firmy mezi světové špičky v environmentálních technologiích.
- Politika změny klimatu může účinně přispět k udržitelnému hospodářskému růstu, rozšíření postavení německé ekonomiky na mezinárodních trzích a zachování a vytváření pracovních míst v Německu (*Klimaschutzprogramm* 2005).

NÁSTROJE KLIMATICKÉ POLITIKY

Nástroje politiky životního prostředí lze rozdělit do dvou kategorií: (1) politické zadání: zákazy, technologické předpisy atd.; (2) tržní nástroje: ekologická daň, finanční pobídky, certifikáty apod. Německo využívá oba druhy.

13 BMU: Umweltbericht 2010. Umweltpolitik ist Zukunftspolitik, in: <http://www.erneuerbare-energien.de/files/pdfs/allgemein/application/pdf/umweltbericht_2010.pdf> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

14 Röttgen, Norbert: „Ich spare durch Wachstum“, in: <<http://www.faz.net/s/Rub0E9EEF84AC1E4A389A8DC6C23161FE44/Doc~E9AC785C2FEEE4575AD0F4B889C2E1F83~ATpl~Ecommon~Scontent.html>> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

(1) Národní nástroje s mezinárodním přesahem – zavedené či reformované od roku 2005

■ Integrovaný energetický a klimatický program (*Integriertes Klima- und Energieprogramm, IEKP*) byl přijat spolkovou vládou ve dvou částech, a to v prosinci 2007 a v červnu 2008. Celkem 21 návrhů zákonů a nařízení a celá řada programů činí z IEKP největší energetický a klimatický balíček v historii Německa. Stěžejním cílem je zavést nástroje pro splnění evropských cílů snížení emisí CO₂ o 20%, zvýšení podílu energií z obnovitelných zdrojů na celkové konečné spotřebě energie o 20%, a zvýšení energetické účinnosti o 20% do roku 2020. Energetický koncept pro k životnímu prostředí šetrné, spolehlivé a cenově dostupné zásobování energií (*Energiekonzept für eine umweltschonende zuverlässige und bezahlbare Energieversorgung*) byl přijat spolkovou vládou dne 28. září 2010. Bez vyjmenování konkrétních cílů se v něm vláda zavazuje k sjednání závazných cílů snížení emisí skleníkových plynů a k podpoře ostatních zemí, a to jak v přizpůsobení se změnám klimatu, tak při modernizaci jejích energetických systémů.

■ Klimatické fondy (*Klimafonds*).

Pro implementaci dlouhodobých cílů klimatické politiky zřizuje „Energetický koncept“ Energetický a klimatický fond (*Energie- und Klimafonds*). Podle prvotních plánů měl být fond od roku 2011 tvořen finančními prostředky od provozovatelů jaderných elektráren a od roku 2013 také z dodatečných příjmů z dražeb povolenek na emise skleníkových plynů. V letech 2011 a 2012 určila vláda příspěvky provozovatelů jaderných elektráren na 300 mil. eur za rok. V následujících letech by se příjmy mohly zvýšit na více než 2,5 mld. eur. Prostředky akumulované ve fondech jsou určené mimo jiné na realizaci národních a mezinárodních iniciativ v oblasti ochrany klimatu a životního prostředí, financování klimaticky šetrné mobility a mezinárodních komoditních a energetických partnerství.

(2) Evropské nástroje

■ Sdílení břemene

V Kjótském protokolu k „Rámcové úmluvě Organizace spojených národů o změně klimatu“ (*United Nations Framework Convention on Climate Change UNFCCC*), který byl podepsán v roce 1997, se Evropské společenství zavázalo v období 2008–2012 dosáhnout celkového snížení emisí CO₂ o 8 % oproti úrovni v roce 1990. V rámci „Dohody o sdílení břemene“ (příloha II rozhodnutí Rady 2002/358/ES) realokovaly členské státy tehdejší E15 své jednotky přiděleného množství v rámci „bubliny EU“ jinak než to definuje Kjótský protokol a Německo se zavázalo k omezení ESP v tomto období o celkem 21 %. Podle posledních předpovědí Spolkové agentury pro životní prostředí, dosáhlo Německo snížení 23,3 % ze svých závazků

již v roce 2008.¹⁵ Neopomenutelným faktorem, který dopomohl ke snížení emisí o tak vysoké číslo, je kolaps neefektivního průmyslu v bývalé Německé demokratické republice po pádu komunismu (9%).¹⁶

■ Systém EU pro obchodování s emisemi (EU-ETS)

Emise oxidu uhličitého v Německu pro velké emitenty, které jsou předmětem obchodování s emisemi (energetického průmyslu a části průmyslu), byly pro první fáze ETS, tj. do roku 2007 omezené na 503 mil. tun/rok; pro druhou fázi (léta 2008–2012) na 453 mil. tun/rok. Při výrobě elektřiny je obchodování s emisemi hlavním nástrojem k dosažení klimatických cílů. Od roku 2013 hodlá Německo investovat čistou polovinu **tržeb** pocházejících z dražeb emisních povolenek do mezinárodních projektů ochrany životního prostředí.

(3) Mezinárodní nástroje

■ Mezinárodní obchod s emisemi

Německo již dlouhodobě usiluje o zřízení mezinárodního systému obchodu s emisemi. Dle kancléřky Merkelové by „bylo žádoucí, aby se emisní povolenky prodávaly po celém světě a byly mezinárodně monitorované, a to proto, aby se CO₂ ušetřil tam, kde je to nejlevnější a nejjednodušší“¹⁷. Spolková vláda avizuje v „Energetickém konceptu“, že prostřednictvím Mezinárodního akčního partnerství pro emise (*Internationale Initiative zur Zusammenarbeit im Emissionshandel ICAP*) bude usilovat o posílení propojení evropského obchodování s emisemi se zeměmi, kde systémy obchodování s emisemi již existují nebo jsou naplánované. Německo argumentuje tím, že díky tomu by se postupně vybudoval globální trh s uhlíkem, což by zabránilo narušení hospodářské soutěže v mezinárodním měřítku.

■ Mechanismus čistého rozvoje (*Mechanismus für umweltverträgliche Entwicklung Clean Development Mechanism*, dále jen CDM) a projekty společné realizace (*gemeinsame Umsetzung Joint Implementation*, dále jen JI).

Politické strany obou analyzovaných koalic a především ekonomické subjekty podporují a využívají těchto nástrojů, protože přispívají ke snižování emisí tam, kde je to nejlevnější a německým firmám umožňují snazší přístup k investicím. Oblasti zájmů německých CDM iniciativ jsou státy jako Brazílie, Čína, Indie a země

15 Umweltbundesamt, Klimaänderungen, in: <<http://www.umweltbundesamt-daten-zur-umwelt.de/umweltdaten/public/theme.do?nodeId=2726>> (poslední přístup 18. prosince 2010).

16 Schwägerl, Christian: Ein baliensisches Märchen, in: <<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-54230887.htm>> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

17 Merkel, Angela: „CO₂-Zertifikate weltweit handeln“, in: <http://www.angela-merkel.de/page/103_308.htm> 13.12.2009 (poslední přístup 12. listopadu 2010).

Blízkého východu a Severní Afriky, jakožto země s obzvlášť vysokým CDM potenciálem. Za tímto účelem pověřila vláda Společnost pro technickou spolupráci (*Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit, GTZ*) vybudováním spolehlivých vztahů s politickými a ekonomickými aktéry těchto zemí. GTZ vytvořilo v těch zemích centra CDM a pro profesionalizaci obchodních styků nabízí německým zájemcům kontaktní centra, informace, semináře a B2B setkání. Německá energetická agentura (*Deutsche Energieagentur, dena*) na zakázku BMU implementuje projekty JI v Rusku, na Ukrajině a v Rumunsku.

Navíc Německo se státy, které realizují nebo hodlají implementovat projekty CDM/ JI, podepsalo memoranda o porozumění. Jedná se o Peru, Egypt, Ázerbajdžán, Izrael, Tunisko, Mexiko, Pákistán, Indonésii, Nigérii. Tyto dokumenty nastavují priority bilaterální spolupráce, oblasti činnosti a interakce při realizaci projektů CDM. Aktivní je Německo v Egyptě, Alžírsku, Maroku, Namibii, Nigérii, Senegal, Jižní Africe, Tunisku, Ázerbajdžánu, Číně, Indii, Indonésii, Malajsii, na Filipínách, v Jižní Koreji, Thajsku, Vietnamu, Rusku, Íránu, Izraeli, Jemenu, Jordánsku, Sýrii, Argentíně, Brazílii, Chile, Kostarice, Dominikánské republice, Ekvádoru, Guatemale, Hondurasu, Kolumbii, Mexiku.

POLITICKÉ STRANY

CDU/CSU

Ikonou klimatické politiky CDU je její předsedkyně, bývalá ministryně životního prostředí, Angela Merkelová, která dlouhodobě – sama a spolu s ministrem životního prostředí – zastupuje Německo na mezinárodní scéně v otázkách klimatických změn. Základní dokument CDU/CSU v oblasti klimatické politiky je „CDU spojuje ekonomii s ekologií“¹⁸, jenž shrnuje oficiální postoj strany:

- změna klimatu je hlavní výzvou pro 21. století a vážně může ohrozit lidstvo a základ života budoucích generací;
- cílem je omezit globální oteplování na 2 oC oproti úrovni před průmyslovou revolucí tak, aby se zabránilo nebezpečným zásahům do klimatického systému;
- kromě prosazování celosvětového systému obchodu s emisemi CDU podporuje tržní nástroje (CDM, JI); část politické základny chce instrumentalizovat změnu klimatu kvůli podpoře jaderných elektráren.

18 CDU: Die CDU verbindet Ökonomie mit Ökologie, in: <<http://www.cdu.de/doc/pdf/091106-politik-az-klima-umweltpolitik.pdf>> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

Názor členské základny není jednotný s hlavní politickou linií, což dokazuje expertka frakce CDU/CSU pro environmentální záležitosti, Marie-Luise Dottová, která nazývá klimatickou politiku kancléřky „náhradou náboženství“ a podotýká, že „už není možné mluvit o nezávislé vědě, Německo jde čím dál více zvláštní cestou“.¹⁹ Dottová vede skupinu poslanců, expertů a zástupců průmyslu, která si vzala za cíl dekonstruovat politiku kancléřky a obrátit jí od ochrany klimatu, která podle Dottové neúnosně zatíží ekonomiku.

SPD

Hlavním cílem SPD v oblasti klimatické politiky je také udržení oteplování pod 2°C. Klimatická politika je často považovaná jako klíčová pro budoucí zaměstnanost, bezpečnost a blahobyt. Hlavními nástroji prosazovanými SPD je vývoj nových „zelených“ technologií, využití energií z obnovitelných zdrojů a energetická účinnost. SPD tradičně stojí po boku energetického a automobilového průmyslu, odborů (Verdi, IG BCE), podporuje využití technologií CCS, aby bylo možné prodloužit životnost uhelných elektráren. Na mezinárodní úrovni zdůrazňuje mezinárodní spravedlnost: snížení emisí skleníkových plynů je úkol hlavně vyvinutých průmyslových zemí, které se nejvíce přičinily o antropogenní změnu klimatu. Prosazuje také zřízení Mezinárodní klimatické banky (návrh poslance Heiko Maase), která by financovala projekty v oblasti ochrany klimatu, podle motta *„Globální obchod by mohl nejdříve zemím poskytnout 100 miliard eur ročně, které by mohly být použity pro místní vzdělávání a ochraně životního prostředí“*²⁰.

FDP

Ochrana klimatu je odpovědností vůči budoucím generacím, je ale také motorem hospodářské soutěže, kterou by neměla přehnaně omezovat regulace, jako v případě nařízení o žárovkách. FDP důvěřuje ekologické odpovědnosti konzumentů, kteří se rozhodují na základě transparentních informací o zboží (viz strategie *top-runner*).

19 Die Klima-Revisionisten, in: <<http://www.ftd.de/politik/deutschland/:umweltpolitik-in-deutschland-die-klima-revisionisten/50170720.html>> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

20 Klimagipfel: Maas fordert Einrichtung einer Weltklimabank, in: <http://www.presseportal.de/pm/57706/1528964/saarbruecker_zeitung> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

ZELENÍ

Současný základní program Zelených pochází z roku 2002. Od března 2007 strana vede kampaň „Klima bez když a ale“ (*Klima ohne Wenn und Aber*), přesvědčující občany ke změně životního způsobu tak, aby byl šetrný ke klimatu. Pilířem kampaně se stal boj proti výstavbě nových uhelných elektráren a zastavení činnosti jaderných. Zelení usilují o smíření ekonomie a ekologie (*Versöhnung von Ökonomie und Ökologie*). „Zelené“ technologie, jako materializace „Nové zelené domluvy“ (*Green New Deal*), vytvářejí nové příležitosti pro vývoz, blahobyt a pracovní místa, a to nejen pro Německo. Podle Zelených je úkolem politiků připravit právně-politický rámec a tím pobídnout soukromý sektor k umožnění rychlého vývoje nových technologií. Investice do „zelených“ energií (tj. v jejich pojetí plynové elektrárny a OZE) je mají učinit konkurenceschopnými. Odmítají nástroje jako CCS, které implikují produkci stejných objemů emisí.

LEVICE (DIE LINKE)

KP není zcela zapracovaná do programu Levice. Strana prosazuje dosažení 100 % podílu OZE do roku 2050, není ale zřejmé, jaké nástroje k tomu dopomohou. Za důležité považuje zdanění letecké dopravy.

VELKÁ KOALICE

Deklarované cíle velké koalice jsou identické s dlouhodobým trendem německé klimatické politiky. Kancléřka Merkelová se na mezinárodní aréně vyprofilovala jako lídr klimatické politiky. V srpnu 2007 navštívila Grónsko, aby přímo na místě poukázala na důsledky klimatických změn. Nemalou roli při vytýčení klimatické politiky na první místo v zahraniční politice Německa sehrálo předsednictví Rady EU a skupiny G8 v roce 2007. Během předsednictví Rady kancléřka znovu potvrdila záměr Německa snížit ESP o 40 %, tentokrát bez navázání tohoto cíle na redukce emisí ostatními státy o 30 % za stejné období, tj. do roku 2020. Na setkání G8 v Heiligendammu přesvědčila amerického prezidenta G. W. Bushe, aby v závěrečné deklaraci souhlasil s formulací, že skupina G8 „vázně zvaží“ redukci ESP o polovinu do roku 2050.

Klimatická politika se postupně stávala mediálním tématem, ale zásadní pro její popularizaci bylo až zveřejnění *Sternovy zprávy* a čtvrté hodnotící zprávy Mezivládního panelu pro změny klimatu OSN, jejíž shrnutí bylo zveřejněno za-

čátkem února 2007. Týden po tom se kancléřka obrátila na Němce v pravidelném projevu²¹, ve kterém naznačila alarmující možnost globální klimatické katastrofy. Rok 2007 byl označen ministrem životního prostředí Gabrielem, alespoň na úrovni politického diskurzu, rokem klimatické politiky.

Za základní prvek klimatické politiky lze považovat udržení růstu teploty zemské atmosféry na max. 2oC. Koaliční smlouva²² načrtla směr pro vládní postup v následujících oblastech:

- na mezinárodní úrovni:
 - do roku 2009 vyjednání nové Smlouvy o ochraně klimatu jako pokračování Kjótského protokolu. Cílům ochrany životního prostředí a klimatu by měla být dána přednost před jiným mezinárodním jednáním, obzvláště vyjednáváním ve WTO;
 - podpora mezinárodních aktivit vedoucích k podpoře OZE a zintenzivnění příležitostí pro vývoz OZE;
 - klimatická diplomacie má získat další průmyslové a nově zprůmyslněné rozvojové státy (NZS) pro podepsání post-kjótské smlouvy;
 - realizace iniciativy G8 o partnerství mezi průmyslovými a rozvojovými státy za účelem modernizace jejich systému zásobování energiemi, energetické šetrnosti a rozvoje OZE (jako doplněk platné mezinárodní smlouvy);
 - mezinárodní program zalesňování pro využití schopnosti lesů vázat CO₂;
 - rozšíření obchodu s emisemi o další průmyslové a velké NZS;
- na evropské úrovni:
 - zavázání EU v nové mezinárodní smlouvě ke snížení emisí skleníkových plynů o 30%;
 - založení mezinárodní Agentury pro energie z obnovitelných zdrojů (IRENA);
 - podpora evropských iniciativ pro zlepšení energetické účinnosti a evropský *top-runner* program;
 - začlenění leteckého průmyslu do obchodu s emisemi.
- v souvislosti s domácí politikou
 - nezvyšovat ekologické daně, což přispěje k udržení levných dodávek energií;
 - realizace cílů zapsaných v Kjótském protokolu na léta 2008–2012;
 - posílení příležitostí pro německý průmysl v zahraničí zjednodušením využití mezinárodních klimatických projektů (projekty JI a CDM);

21 Merkelová, Angela: Klimaschutz, in:

<http://www.bundeskanzlerin.de/nm_707282/Content/DE/Archiv16/Podcasts/2007/2007-02-10-Video-Podcast-klimaschutz/2007-02-10-klimaschutz.html> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

22 Koaliční smlouva 2005 „Gemeinsam für Deutschland. Mit Mut und Menschlichkeit. Koalitionsvertrag von CDU, CSU und SPD“.

- při sestavování nového Národního plánu alokace emisních povolenek na léta 2008–12 avizovala vláda vzít v potaz mezinárodní konkurenceschopnost odvětví průmyslu z velké části závislých na energiích,
- omezení emisí CO₂ z vozidel na 120 g/km.

Velká koalice zahájila své aktivity v rámci klimatické politiky PR akcí. Začátkem roku 2006 došlo k vydání speciální poštovní známky s mottem „Ochrana klimatu se týká každého“. V listopadu 2006 Spolkový sněm přijal usnesení „Utvářet období po Kjótském protokolu – rozhodně se postavit změně klimatu čelem“ (Die Zeit nach dem Kyoto-Protokoll gestalten – entschieden dem Klimawandel entgegentreten)²³, kterým shrnuje postoj Německa v otázkách změn klimatu. Konstatuje v něm, že změnu klimatu způsobují antropogenní faktory a že je nezbytné udržet růst zemské teploty na max. 2°C. Doporučuje spolkové vládě využít příležitost předsednictví Německa v Radě EU a G8 k vyslání nových impulsů k efektivnější ochraně klimatu.

Jako odpověď na závěry klimatického summitu Evropské rady, připravila v dubnu 2007 vláda nový osmibodový plán „Klimatická agenda 2020“ (Klimaagenda 2020), předsevzetí, které mělo být ostatním státům příkladem v prosazování výraznější klimatické politiky. Následně byla rozvinuta v detailním dokumentu „Mantinely integrovaného energetického a klimatického programu“ (Eckpunkte für ein integriertes Energie- und Klimaprogramm) prezentovaného vládou v srpnu 2007. Těsně před zahájením konference na Bali spolková vláda přijala v prosinci 2007 první balíček 14 opatření (Paket zum Integrierten Energie- und Klimaprogramm der Bundesregierung IEKP), známý širší veřejnosti jako „Klimatický balíček“. Po něm přijala vláda druhý balíček v červnu 2008. Legislativní akty a konkrétní vládní nařízení v těchto dokumentech se vztahovaly ke snížení emisí škodlivých plynů v Německu o 40 % a dosažení 30 % redukce na evropské úrovni implementací 8 hlavních bodů prezentovaných v Klimatické agendě 2020: (1) snížení spotřeby elektrické energie o 11 % (-40 mil. t); (2) výměna starých elektráren za nové (přitom výstavba 27 nových uhelných elektráren, -30 mil. t), (3) dosažení 27% podílu ekologického proudu (- 55 mil. t), (4) zdvojení efektivního využívání kombinované výroby tepla a elektřiny (-20 mil. t), (5) nový program norem pro zateplení budov (-41 mil. t), (6) navýšení podílu energií z obnovitelných zdrojů v teplotě na 14% (-14 mil. t), (7) zvýšení efektivity v dopravě a navýšení objemu biologických pohonných hmot na sedmáct procent (-30 mil. t); (8) redukce emisí ostatních skleníkových plynů, např. metanu (-40 mil. t). Do roku 2020 by se podle Agendy měly snížit emise oxidu uhličitého o celých

²³ Drucksache 16/3293, in: <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/032/1603293.pdf>> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

40 %, tj. 270 mil. tun a Německo by se mělo stát energeticky nejefektivnějším hospodářstvím světa. Receptem na realizaci těchto cílů je podle slov bývalého ministra Gabriela „přestavba průmyslu“. Německo svými předsevzetími hodlalo rozvířít evropskou debatu a doufalo v úspěch jednání v rámci G8.

Spolkové ministerstvo životního prostředí mělo od začátku roku 2008 k dispozici finanční prostředky z dražení emisních povolenek ve výši 120 mil. eur ročně, které se vláda rozhodla věnovat na realizaci programu Iniciativa pro ochranu klimatu²⁴. Cílem iniciativy je ekonomicky výhodně využít stávající potenciál pro snížení emisních nákladů a podpořit inovační pilotní projekty na ochranu klimatu. V rámci Iniciativy BMU realizuje projekty nejenom v Německu, ale také v zahraničí především v rámci skupiny G5 (Brazílie, Rusko, Indie, Čína, JAR). Ve stejném roce spolková vláda zintenzivnila úsilí o založení mezinárodní platformy pro energie z obnovitelných zdrojů, které vyústilo v založení Mezinárodní agentury pro obnovitelné energie (IRENA) v lednu 2009.

S příchodem finanční krize se vrcholoví politici včetně kancléřky Merkelové, která se osobně zúčastnila jednání na konferenci v Kodani, a ministra pro životní prostředí, snažili zdůraznit, že krize není důvodem vzdávat úsilí o ochranu klimatu. Podle ministra Gabriela „jsme natolik bohatí, abychom si mohli dovolit chránit klima a příliš chudí na to, abychom se vzdali jeho ochrany.“²⁵ Atmosféra finanční krize ovlivnila politickou debatu o KP a do středu zájmu vyzdvihla OZE a energetickou účinnost jakožto nové možnosti boje proti změnám klimatu při současném oživení nových odvětví průmyslu.

OBCHOD S EMISEMI

Příslušným vnitrostátním orgánem pro implementaci tržních nástrojů Kjótského protokolu, tj. obchodování s emisemi a projekty JI a CDM, je Německý úřad pro obchodování s emisemi (*Deutsche Emissionshandelsstelle*, DEHSt). Na období velké koalice připadla vyjednávání regulací pro druhé a částečně začátek třetího období EU-ETS.

EU-ETS reguluje cca 55% celkových ESP v Německu, zahrnuje také většinu průmyslových zařízení a větší elektrárny. Netýká se dopravy, domácností a služeb. V prvním období fungování systému EU pro obchodování s emisemi byl německý

24 BMU: Nationale Klimaschutzinitiative, in: <<http://www.bmu-klimaschutzinitiative.de/de>> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

25 Klimawandel stärker als gedacht, in: <http://www.focus.de/wissen/wissenschaft/klima/neue-warnungen-klimawandel-staerker-als-gedacht_aid_339322.html> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

alokační plán (2005–2007) vyjednaný červeno-zelenou koalicí (SPD/Zelení) zcela příznivý k uhelným elektrárnám. Přehnaná alokace bezplatných povolenek (cca 20 mil. certifikátů navíc)²⁶ měla za následek to, že německé elektrárny emitovaly méně SP, než jim bylo alokováno certifikátů a nadbytečné povolenky mohly prodávat za tržní ceny, v důsledku čehož cena povolenky spadla z 16 na méně než 1 euro za tunu.²⁷ V dubnu 2006 představilo Německo nový alokační plán, ve kterém počítalo s max. hranicí emisí CO₂ na 495 mil. t/rok. Odvětví německého průmyslu zahrnutá do systému měla původně snížit emise pouze o 1,25 %, aby bylo možné udržet jejich konkurenceschopnost na světových trzích. Teprve nátlak Evropské komise přinutil vládu dražit certifikáty k vylepšení systému obchodování s emisemi.²⁸ Po intervenci komisaře Stavrose Dimase přišel ministr Gabriel se záchraným plánem pro druhé období, který mimo jiné omezuje počet certifikátů ze 499 na 453 mil., z čehož 9 % má být vydraženo. Reforma alokačního plánu zřejmě nepřispěla k opravení chybného fungování systému obchodování. Podle analýzy Ůko-Institutu²⁹ z roku 2008 přesouvají energetické koncerny náklady vyplývající z nákupu emisních povolenek na ceny elektřiny i přesto, že 90 % certifikátů získají zdarma. Během druhého alokačního období tak např. E. ON vydělá 11 mld., RWE 9 mld., Vattenfall 6,6 mld., EnBW 6 mld. a Evonik 2,3 mld. eur³⁰.

Třetí alokační období 2013–2020 s sebou přináší několik důležitých změn, mezi které patří omezení celkových průmyslových emisí EU na 21 % pod úroveň roku 2005 do roku 2020 (max. hranice emisí bude stanovena pro celou EU, ne pro jeden stát), či rozšíření působnosti tohoto systému na nové oblasti jako petrochemický, čpavkový a hliníkový průmysl. V novém období navíc veškeré emisní certifikáty bude vydávat Evropská komise, což podstatně omezí možnost členských států ovlivňovat dopad nového regulačního rámce na jejich průmysl. Vyjít vstříc jednotlivým průmyslovým odvětvím je možné pouze v rámci komitologie. Ve světle těchto změn spustily dotčené německé firmy a průmyslové jednotky silnou lobbistickou kampaň vůči vládě. Kancléřka se v zápětí vyslovila proti jakékoli smlouvě, která by opomíjela zájmy energeticky náročných odvětví průmyslu.³¹

26 Die Luftnummer, in: <<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-52032592.html>>

27 Entwicklung eines nationalen Allokationsplans im Rahmen des EU-Wmissionshandels, in: <<http://www.umweltdaten.de/publikationen/fpdf-l/3254.pdf>> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

28 cf., Rat von Sachverständigen für Umweltfragen [SRU], 2008, str. 149.

29 Die Gewinnmitnahmen deutscher Stromerzeuger in der zweiten Phase des EU-Emissionshandelssystems (2008–2012), in: <<http://www.oeko.de/publikationen/dok/883.php?id=&dokid=756&anzeige=det&ITitel1=&IAutor1=&ISchlagw1=emissionshandel&sortieren=&dokid=756>> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

30 tamtéž

31 Gezerre um Ausnahmeregelungen beim Emissionshandel, in: <<http://www.spiegel.de/wissenschaft/>>

ČERNO-ŽLUTÁ KOALICE

Koaliční dohoda černo-žluté koalici shrnuje v kapitole „Udržitelným hospodařením k prosperitě pro všechny“ řešení otázek životního prostředí, udržitelnosti, energií a změn klimatu na vnitrostátní a evropské úrovni. Podle koaliční smlouvy jsou rozhodující pro ochranu klimatu reformy v oblasti energetické politiky. Žluto-černá koalice ukotvila v koaliční smlouvě stálici německé KP, tj.: vedoucí roli Německa v KP na globální úrovni, snížení emisí CO₂ o 40% do roku 2020, omezení růstu oteplování země na max. 2°C a rozvoj OZE. S příchodem nové vlády jsou nicméně v politickém diskurzu patrné výrazné modifikace v přístupu ke KP. Ochrana klimatu již není pouze nejdůležitější ekologickou výzvou, ale také – tentokrát zcela otevřeně – motorem vývoje nových technologií.

Ve svém prvním proslovu odmítl ministr životního prostředí Norbert Röttgen rozpor mezi ekologií a ekonomikou s tím, že ekologické výzvy znamenají pro Německo hospodářskou modernizaci. Důraz je kladen na použití tržních nástrojů (projekty CDM a JI) a obchodování s emisemi je považováno za primární nástroj ochrany klimatu. Koaliční smlouva slibuje zajištění konkurenceschopnosti jednotlivých technologií novelou zákona o OZE. Vláda CDU/CSU/FDP vnímá klimatické otázky jako podnět ke zkoumání nových technologií pro prvenství německých firem na globální úrovni. Koaliční dohoda podpořila prodloužení činnosti jaderných elektráren, díky kterému „je (Německo) schopné financovat vývoj energií z obnovitelných zdrojů a také splnit cíle klimatické politiky obrovskou redukcí emisí CO₂“³². Na úrovni EU koaliční dohoda prohlašuje boj proti zavedení klimatického cla a zdanění CO₂ (v této souvislosti je v konfliktu s Evropskou komisí a dalšími členskými státy EU) a přezkoumání výše stropu pro nástroje CDM na evropské úrovni a posílení ekologické integrity CDM. Na mezinárodní úrovni se černo-žlutá koalice hodlá zaměřit na propojení regionálních systémů obchodu s emisemi a začlenění dalších oblastí jako jsou letecká a námořní doprava do mezinárodního systému obchodu; závazání nově zprůmyslněných států k příspěvku na ochraně klimatu; spravedlivé sdílení odpovědnosti, které zajistí rovné konkurenční podmínky a zabrání přesunu výroby do zemí bez opatření proti změně klimatu a podporu rozvojových zemí v boji proti změně klimatu a řešení jeho následků.

Jak naznačuje koaliční smlouva černo-žluté koalice, klimatickou politiku vláda hodlá realizovat v podstatné části energetickými nástroji. Dosud nejvýznamnějším dokumentem v oblasti KP se stala v září 2010 přijatá Energetická koncepce (*Energiekonzept für eine umweltschonende zuverlässige und bezahlba-*

mensch/0,1518,579909,00.html> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

32 Rozhovor s Michaelem Fuchsem (CDU).

re Energieversorgung), připravená společně Ministerstvem životního prostředí a Ministerstvem hospodářství a technologií. Oba ministři ji vnímají jako milník aktivní politiky ochrany klimatu a éry energií z obnovitelných zdrojů.

K třem pilířům koncepce patří: (1) snížení ESP o 40 % do roku 2020, o 55 % do roku 2030, o 70 % do 2040, a 80–95 % do roku 2050 (vždy vůči roku 1990); (2) do roku 2050 má podíl elektřiny z OZE činit 80 %, (3) pokles primární spotřeby energie o 50 % do roku 2050 oproti roku 2008. Prvním krokem v implementaci Energetické koncepce je Desetibodový okamžitý program (*10-Punkte- Sofortprogram*), který se má být zrealizován do konce roku 2011. Pro KP mají největší význam opatření, jejichž důsledkem je prodloužení činnosti jaderných elektráren. Část příjmů vygenerovaných prodloužením činnosti, tj. z 1,4 mld. eur, mají energetické koncerny od ledna 2011 převádět do Energetického a klimatického fondu.³³ Od roku 2013 by měly fond posílit také zisky z prodeje emisních povolenek. Z fondu mají být financovány také projekty energetické šetrnosti, OZE, národní a mezinárodní projekty pro ochranu klimatu a životního prostředí. Při zřízení fondu vláda oznámila plány na využití zhruba 1 mld. eur do roku 2017 pro mezinárodní projekty ochrany klimatu a životního prostředí v rozvojových a transformujících se zemích. Na svém zasedání koncem října 2010 ale rozpočtový výbor Spolkového sněmu zamrazil téměř celou částku vyčleněnou pro mezinárodní klimatické projekty.³⁴ Koalice tedy přijala jinou strategii: pouze v případě vyjednání mezinárodní dohody o ochraně klimatu budou finanční prostředky uvolněny.

Druhou významnou proměnou KP za černo-žluté koalice je přenesení těžiště KP na podporu úsilí o ochranu klimatu ostatních států, především předáváním „zeleného“ know-how a německých investic v zahraničí. Spolkový ministr hospodářství a technologií Rainer Brüderle v březnu 2010 představil „Ofenzívu zahraničního obchodu“ (*Die Außenwirtschaftsoffensive Chancen nutzen – weltweit*³⁵), jejíž nedílnou součástí se má stát iniciativa pro vývoz environmentálních technologií a technologií ochrany přírody. Za účelem podpory soukromých investic do OZE, energetické účinnosti a přizpůsobení se změnám klimatu v rozvojových a nově zprůmyslněných státech sjednaly BMU s Německou investiční a rozvojovou

33 Pro léta 2011 a 2012 určila vláda příspěvky provozovatelů jaderných elektráren na 300 mil. eur.

34 Deutscher Bundestag Stenografischer Bericht, 68. Sitzung, in:

<<http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/17/17068.pdf>>; Koalition blockiert Mittel für den Klimaschutz, in: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,726882,00.html>> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

35 BMWi: Die Außenwirtschaftsoffensive Chancen nutzen – weltweit, in:

<http://www.bmw.de/Dateien/BMWi/PDF/aussenwirtschaftsoffensive-2010.property=pdf,bereich=bmw_i,sprache=de,rwb=true.pdf> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

společnosti (*Deutsche Investitions- und Entwicklungsgesellschaft mbH*) začátkem března 2010 o spolupráci. BMU uvolní z prostředků Mezinárodní iniciativy pro ochranu klimatu 2 mil. eur na inovativní projekty s partnery ze soukromého sektoru (Partnerství pro ochranu klimatu s průmyslem)³⁶. V červnu 2010 pak ministr Röttgen podepsal s Kreditním ústavem pro obnovu (*Kreditanstalt für Wiederaufbau KfW*) dohodu o zřízení Globálního fondu pro ochranu klimatu. Posláním fondu je podporovat malé a střední podniky a domácnosti v rozvojových a rozvíjejících se zemích, které investují do energetické účinnosti a OZE. BMU a KfW poskytly 500 milionů dolarů základního kapitálu. Další peníze mají pocházet od mezinárodních veřejných a soukromých investorů.

MINISTERSTVA

KP je klasickým příkladem průřezové politiky, regulační pravomoc náleží (1) Spolkovému ministerstvu pro životní prostředí, ochranu přírody a jadernou bezpečnost (BMU). Může rozhodovat v případech, kdy mají návrhy jiných ministerstev negativní vliv na životní prostředí. Jedná se o (2) Spolkové ministerstvo hospodářství a technologií (BMWi), které je zodpovědné za otázky energetické politiky; (3) Spolkové ministerstvo dopravy, stavebnictví a urbanistiky (BMVBS), regulující energetickou úspornost budov, (4) Spolkové ministerstvo pro vzdělání a výzkum (BMBF), (5) Spolkové ministerstvo výživy, zemědělství a ochrany spotřebitele (BMELV); (7) Spolkové ministerstvo financí (BMF), pod které spadají příslušná fiskální opatření; (8) Spolkové ministerstvo pro rozvojovou pomoc a hospodářskou spolupráci (BMZ), realizující projekty z oblasti KP v rozvojových a nově zprůmyslněných státech (NZS).

PRŮMYSL

Od roku 2000 platí mezi německým průmyslem a vládními orgány shoda na tom, že preventivní ochrana klimatu je hlavním prvkem politiky životního prostředí a nedílnou součástí hospodářské a energetické politiky. V kontextu rostoucí globalizace hospodářských, sociálních a politických procesů je vnitrostátní a mezinárodní ochrana klimatu šancí pro německý průmysl.³⁷ Jen pro rok 2008 vypočetlo BMU potenciál

36 BMU: Kooperieren für den internationalen Klimaschutz, in: <http://www.bmu.de/pressemitteilungen/aktuelle_pressemitteilungen/pm/45839.php> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

37 BMU: Selbstverpflichtungserklärung der deutschen Wirtschaft, in: <http://www.bmu.de/klimaschutz/nationale_klimapolitik/doc/2931.php> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

německé produkce zboží v oblasti životního prostředí a ochrany klimatu na hodnotu 75,9 mld. eur.³⁸ Ve stejném roce podíl těchto výrobků na celkové výrobě průmyslového zboží byl 5,7%. S podílem cca 16% na globálním obchodu se zbožím z oblasti životního prostředí a cca 23% podílu na patentových žádostech v EU patří Německo ke světovým špičkám v této oblasti. Podle optimistických předpokladů³⁹ dosáhne objem zboží z oblasti životního prostředí v roce 2020 na světě cca 3 bilionů eur. Bereme-li tyto údaje za reálné, stanou se „zelené“ technologie hlavním německým odvětvím 21. století, důležitějším než strojírenství nebo automobilový průmysl. Spolkový svaz německého průmyslu v březnu 2007 představil iniciativu „Business for Climate Protection“, která nabízí podporu v zahraničních investicích v oblasti KP.

Na druhou stranu je průmysl závislý na vysoké spotřebě energií i emisí SP, především automobilový průmysl a energetický sektor. Již v roce 1998 se automobilový průmysl dobrovolně zavázal Evropské komisi snížit do roku 2008 průměrnou spotřebu vozidel až na 5,7l nebo omezit emise CO₂ na 140 gramů CO₂/km, což se nepovedlo. Evropská komise sama tedy v roce 2007 přišla s návrhem směrnice, jejíž rigidní nařízení změkčila část členských států, včetně Německa. Značnou roli sehrálo souznění politiky a byznysu. V poslední době dochází ke stále častějšímu sbližování obou stran, čehož příkladem může být Národní plán vývoje elektromobility (*Nationaler Entwicklungsplan Elektromobilität*, NEP) přijatý vládou v srpnu 2009. Plán počítá do roku 2011 se zavedením pilotních elektromobilů na německé silnice. Národní platformy pro elektromobilitu se účastní zástupci největších německých koncernů jako Siemens, RWE, Daimler, Volkswagen, Audi, BMW, Robert Bosch, E.ON. NEP je součástí ekonomického stimulačního balíčku a bude také financován z prostředků BMBF (cca 200 mil. eur).

Koncem roku 2009 před Kodaňskou konferencí, svolal ministr Röttgen „Hospodářsko-politický dialog pro ochranu klimatu“ (*Klimaschutzdialog Wirtschaft und Politik*) a pověřil ho provedením auditu IEKP. Úmyslem ministra je, aby klimatické cíle byly dosažené opatřeními, která zlepšují konkurenceschopnost německých firem⁴⁰. Dialogu se účastní mimo jiné největší koncerny jako Allianz, Viessmann,

38 UIB: Produktionsstruktur und internationale Wettbewerbsposition der deutschen Umweltschutzwirtschaft, in <<http://www.umweltdaten.de/publikationen/fpdf-l/3838.pdf>> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

39 Löscher, Peter: „Die ökologischen Glaubenskriege sind passé“, in: <http://www.faz.net/s/RubC5406E1142284FB6BB79CE581A20766E/Doc-EF1EF060CDB7343A0B747-3EC4F782DA3D~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

40 BMU: Klimaschutzdialog Wirtschaft und Politik, in: <http://www.klimaktiv.de/article99_10109.html> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

Siemens. Účastníci konference se shodli na tom, že je zapotřebí jistota pro plánování investic do technologií šetrných ke klimatu a rovné podmínky na celém světě.

MEZINÁRODNÍ ASPEKTY

Pozice na úrovni Evropské unie

Německo je jedním z hlavních aktérů KP v EU. Studie WBGU sloužila jako podkladový materiál pro základní evropské dokumenty v oblasti KP jako „*Climate change and international security*“⁴¹ připravené Vysokým představitelem a Evropskou komisí (DG RELEX) v březnu 2008. Ministrem životního prostředí Gabrielem v říjnu 2006 představené memorandum „Ekologická průmyslová politika“⁴² bylo následně začleněno do oficiálních dokumentů Rady EU⁴³ a v něm navržená opatření byla diskutována během neformálního setkání ministrů životního prostředí v červnu 2007. Německo zvolilo KP jako jednu z priorit svého předsednictví v Radě EU v prvním pololetí 2007.

Za rozhodující okamžik se dá považovat Klimatický summit z března 2007, kde kancléřka vyjednala formuli 20-20-20 a přispěla k závazku EU ke snížení ESP v EU o 20% a zvýšení podílu OZE na 20% do roku 2020. Součástí závěrů Klimatického summitu je Akční plán Rady EU na období 2007–2009 pro energetickou politiku Evropy, jehož výsledkem byl energeticko-klimatický balíček, přijatý Evropskou radou v prosinci 2008. Závěry Klimatického summitu činí také základní cíle stanovené ve Strategii Evropa 2020. Na summitu v červnu 2008 Německo prosadilo začlenění letecké dopravy do systému EU pro obchodování s emisemi.

Německo se za velké koalice stalo tvůrcem evropské klimatické politiky a prosadilo nastavení ambiciózních cílů. S ohledem na blahobyt německého průmyslu s příchodem finanční krize začínají němečtí politici včetně kancléřky hájit národní zájmy. Po německém předsednictví Rady EU a G8 přišla na řadu realistická implementace ambiciózních plánů. Prvním projevem postoje byl již summit v prosinci 2007, kde se jednalo o komisním návrhu na snižování emisí CO₂ na 130g/km u nových vozidel od roku 2013. Ministr Gabriel kritizoval komisní návrh, který prý nemá nic společného s ochranou klimatu a životního prostředí a požadoval férové

41 Climate Change and International Security, in: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/99387.pdf> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

42 Ökologische Industriepolitik, Memorandum für einen „New Deal“ von Wirtschaft, Umwelt und Beschäftigung, in: <http://www.bmu.de/files/pdfs/allgemein/application/pdf/memorandum_oekol_industriepolitik.pdf> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

43 Climate change and international security, ibis.

sdílení odpovědnosti v rámci celého evropského automobilového průmyslu, které by spočívalo ve snížení emisí CO₂ pro každou automobilovou třídu přiměřeně velikosti auta. „Není čestné, když se v Bruselu pod hlavičkou ochrany klimatu provádí průmyslová politika na úkor Německa,“ konstatoval Gabriel ⁴⁴. Rok poté, po dohodě Německa, Itálie, Velké Británie a Francie, přijala Rada EU návrh, který stanoví limit emisí CO₂ na 120 gramů CO₂/km původně jen pro 65 % nových vozů do roku 2012, pak pro 75 % v roce 2013, pro 80 % do roku 2014 a pro 100 % do roku 2015.

Summit v prosinci 2008 finalizoval komisi návrh energeticko-klimatického balíčku. Kancléřka slibovala, že nedopustí, aby balíček obsahoval jakékoli návrhy ohrožující německá pracovní místa. Prosazovala také bezplatné přidělování emisních povolenek, namísto jejich dražení. Pro ministra hospodářství Michaela Glose (CSU) bylo jasné, že dostanou-li polské uhelné elektrárny zvláštní pravidla pro obchod s emisními povolenkami, pak by se stejná pravidla měla vztahovat i na německé uhelné elektrárny. Podle smlouvy by tak energetické koncerny (jako např. E. ON) v roce 2013 musely v aukcích koupit jen 30 % jim přidělené kvóty na emise CO₂. Podíl se bude postupně zvyšovat na 100 % do roku 2020. V průběhu vyjednávání regulace pro druhou a třetí fázi EU ETS spolková vláda podlehlá a podléhá nátlaku automobilového a elektrárenského průmyslu a navrhovala udržet řadu výjimek pro tyto sektory. Návrh Německa, připravený koncernem RWE, obsahoval nový alternativní systém derogací v sektoru energetiky. Část povolenek pro volnou alokaci v období 2013–2017 měla dosáhnout výše 50 % emisí z roku 2007, teprve v dalším období (2018–2020) by se část volně alokovaných povolenek snížila na 10 %. Tato pozice byla zamítnuta. Podobně se německá vláda zastávala svého průmyslu během vyjednávání nařízení REACH a nařízení o energetické účinnosti osobních vozidel.

Pozice na úrovni G8

Během německého předsednictví G8 v roce 2007 byly ochrana klimatu a zachování biologické rozmanitosti klíčovými otázkami. Účastníci položili základ pro dlouhodobý cíl, kterým je redukce ESP o min. 50 % do roku 2050, zahrnující polovinu celosvětových emisí skleníkových plynů do roku 2050. Dalším významným úspěchem německého předsednictví G8 bylo uznání procesu v rámci OSN ze strany USA. G8 potvrdila ochotu ukončit vyjednávání o nové klimatické dohodě do konce roku 2009 jako klíčové fórum pro klimatické jednání. Německé předsednictví za-

⁴⁴ Vorschlag der EU-Kommission schadet deutscher Autoindustrie, in: <http://www.bundesregierung.de/nn_914476/Content/DE/Archiv16/Artikel/2007/12/2007-12-19-CO2-emissionen-bei-pkw-sollen-auf-120-g-km-gesenkt-werden.html> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

hájiło heiligendamský proces za účelem zapojit velké NZS (Čína, Brazílie, Indie, Mexiko, SAR) do řešení globálních problémů, včetně ochrany klimatu. Setkání G8 v následujících letech byla potvrzením německé KP. Na setkání v L'Aquile G8 uznala za nutné udržet globální oteplování pod 2°C oproti teplotě v předprůmyslové době. V L'Aquile se průmyslové státy zavázaly snížit ESP nejméně o 80 % ve srovnání s rokem 1990.

Rámcová úmluva OSN o změně klimatu / Mezinárodní klimatické konference – conference of parties (COP)

- (1) COP, Montreal 2005. V roce vstupu Kjótského protokolu v platnost Německo prosazuje pokračování klimatického režimu v rámci OSN pro období po roce 2012, jehož úlohou je další závazné snížení závazků pro rozvinuté země včetně USA. Ministr Gabriel zdůraznil nutnost technologické spolupráce se zeměmi jako je Brazílie, Čína a Indie, které musí oddělit ekonomický růst od růstu emisí. Po konferenci Německo podepsalo první memorandum ohledně CDM s Brazílií. Gabriel apeloval na německé firmy, aby se chopily příležitosti pro aktivní politiku ochrany klimatu k modernizaci hospodářství.
- (2) COP, Nairobi 2006. Na podnět ministra Gabriela (SPD) představila Evropská komise návrh nového fondu na podporu investic pro efektivní a obnovitelné zdroje energie (*Global Efficiency and Renewable Energy*, GEREf). Německo slíbilo podporu ve výši 24 mil. eur (2007–2011) pro projekty v rozvojových zemích a zintenzivnění projektů CDM v Africe. Gabriel přislíbil, že Německo sníží své emise o 40%, pokud se EU zaváže ke snížení emisí o stejné procento do roku 2020.
- (3) COP, Bali 2007. Aby posílila svou vyjednávací pozici, přijala spolková vláda před zahájením konference první část opatření v rámci IEKP. Hlavním cílem bylo získat příslib průmyslových států ke snížení ESP o 25–40% do roku 2020. Role vyjednaváče se chopila samotná kancléřka, která jednala s předsedy vlád a prezidenty průmyslových států. Tyto cíle nakonec nebyly uvedeny v závěrech.
- (4) COP, Poznaň 2008. Pověst Německa jako hnací síly v otázkách klimatu byla oslabena jeho jednáním na evropské úrovni, kde kancléřka prosazovala zájmy německého průmyslu. Hájiła pokračování bezplatného rozdávání emisních povolenek
- (5) COP, Kodaň 2009. Německo pokračuje ve změněném trendu v oblasti KP. Ministr Röttgen hájil Čínu před EU tím, že ESP *per capita* jsou nižší než v EU či USA. Ministr pro rozvojovou pomoc Dirk Niebel (FDP) zažádal jako protislužbu za pomoc směřující do NZS konkrétní a ověřitelné projekty redukce SP. Za selhání konference se považuje fakt, že EU neurčila – pod vlivem Německa – rámec po-

moci rozvojovým zemím. Argument Německa byl, že je taktičtější neslibovat přespříliš před samotným setkáním. V rámci Kodaňské dohody (*Copenhagen Accord*) slíbila kancléřka uvolnění nových prostředků ve výši 1,26 mld. eur na finanční podporu pro mitigační a adaptační opatření v rozvojových zemích pro léta 2010–12. Nicméně v roce 2010 poskytla spolková vláda pouze dodatečných 70 mil. eur.⁴⁵ Společná pozice EU pro vyjednávání během Kodaňské konference byla podstatně oslabena, také kvůli neochotě Německa přislíbit konkrétní částku pomoci rozvojovým zemím. Členské státy se shodly jen na sdílení odpovědnosti za náklady vyplývající z implementace klimatické politiky podle hospodářského výkonu a ESP.

- (6) COP, Cancún 2010. Diplomatická změna kurzu strategie Německa podlehla proměně podle vývoje na domácí scéně. Změna klimatu je vnímána jako šance a zelené technologie jsou oslavovány jako ty, které pomohly Německu z krize. Návrhy závazku evropských států ke snížení ESP o více než dosud slíbených 30 %, kterým se ze začátku ministr Röttgen nebránil, kancléřka zkritizovala. Apelovala na ostatní státy EU, aby poskytly férový příspěvek.

NĚMECKÉ INICIATIVY

Petersberský klimatický dialog

Ve dnech 2.–4. května 2010 se v Petersbergu u Bonnu z iniciativy kancléřky konala mezinárodní konference s názvem „Petersberský klimatický dialog“, které předsedalo Německo a Mexiko, které v 2010 bylo hostitelem COP-16. Konference se zúčastnilo 43 ministrů životního prostředí ze čtyř desítek států, mezi nimi 8 členských států EU⁴⁶, USA, Čína, Indie, Brazílie a Rusko a také EK a UNFCCC. Cílem konference bylo pokročit v přípravě na cancúnskou konferenci. Mezi hlavní projednávaná témata patřila mitigační a adaptační opatření včetně reportingu, uhlíkový trh, financování podpory na mitigační a adaptační opatření v rozvojových zemích, přenos technologií, či snižování emisí z odlesňování. Na závěr setkání Německo povolalo partnerství s Jižní Koreou a SAR pro výměnu praxe z oblasti redukce ESP.

Mezinárodní iniciativa pro ochranu klimatu (Internationale Klimaschutzinitiative, IKI)

IKI je iniciativou BMU zřízenou v rámci IEKP, na kterou od roku 2008 poskytuje 120 mil. eur z dražby emisních povolenek pro mezinárodní projekty v oblasti KP

45 Germanwatch e.V.: Regierung verhängt Haushaltssperre, in: <http://www.klimaktiv.de/article99_10892.html> (poslední přístup 12. listopadu 2010).

46 DE, BE, DK, F, R, IT, ES, PL, UK

v rozvojových a rozvíjejících se zemích a transformačních zemích střední a východní Evropy. Významná část prostředků se zaměří na projekty v zemích skupiny G5. Hlavní projektové oblasti jsou:

- mitigační a adaptační opatření,
- hospodaření šetrné ke klimatu, přírodní mechanismy redukce uhlíku/snižování emisí z odlesňování a ničení lesů (REDD)

V zemích střední a východní Evropy realizuje Německo přes 30 projektů za cca 50 mil. eur. V roce 2010 otevřela nadace Alexandra von Humboldta program stipendií pro mladé profesionály z rozvojových zemí a NZS, kteří mají v Německu získat zkušenosti v oblasti vědy, obchodních a administrativních záležitostí týkajících se KP a ochrany zdrojů. Partnery programu, financovaného ze zdrojů IKI, jsou, BDI, Technická univerzita v Drážďanech, Německá akademická výměnná služba (DAAD) a Společnost pro technickou spolupráci (GTZ).

Climate Change Performance Index

Německá nezisková organizace German Watch připravuje za podpory BZM od roku 2005 *Climate Change Performance Index* (CCPI). Ten funguje jako nástroj k posuzování a srovnávání výkonu 57 států po celém světě, které dohromady emitují přes 90% CO₂ spojených s výrobou energií.

BILATERÁLNÍ VZTAHY

(1) Spolková vláda pořádá každý rok fórum životního prostředí (*Umweltforum*) pro představitele politiky a byznysu, aby společně identifikovali možnosti spolupráce v rámci KP. Ta dnes existuje na úrovních Německo-Čína, Německo-Indie, Německo-SAR.

(2) Transatlantický most pro klima

V roce 2008 spolková vláda zahájila s USA a Kanadou spolupráci v oblasti klimatické a energetické politiky. Cílem tohoto úsilí je provázat politické síly v oblasti KP, prezentovat názory a postoje německé i evropské klimatické a energetické politiky.

(3) Francouzsko-německá rada pro životní prostředí

Klíčové oblasti jsou KP a ochrana přírody. Rada vede diskusní fórum, na kterém obě vlády projednávají svá stanoviska na evropské úrovni, jako např. energeticko-klimatický balíček v roce 2008, či agendu Evropa 2020 v roce 2010.

ZÁVĚR

Klimatická politika nachází konsensuální podporu napříč politickými stranami, stejně tak jako v německé společnosti. Rozdíly jsou patrné v debatě o účinné cestě k dosažení cílů. Německou zahraniční politikou se prolínají dva ideologické přístupy k cílům a možnostem klimatické politiky definující chování politických aktérů. Jde o vnímání KP jako (1) zodpovědnosti vůči budoucím generacím a nutnost změny způsobu života a (2) šance pro modernizaci německého hospodářství prostřednictvím zelených technologií a využití špičkové pozice německých výrobců na globálním trhu. Oba přístupy jsou v různé míře přítomné v programech všech politických stran.

Černo-žlutá koalice modifikuje přístup ke klimatické politice. Ochrana klimatu již není pouze nejdůležitější ekologickou výzvou, ale také – tentokrát zcela otevřeně – motorem vývoje nových technologií a nového „zeleného“ průmyslového odvětví. Důraz je kladen na použití tržních nástrojů (projekty CDM a JI) a obchodování s emisemi je považováno za primární nástroj ochrany klimatu. S cca 2,8 % podílem globálních emisí oxidu uhličitého Německo samotné nedokáže změnit trend zvyšujících se emisí skleníkových plynů. Přebírá roli lídra v oblasti energetických technologií a při nastolování klimatické agendy. Je schopné podstatně ovlivňovat celosvětovou spotřebu energie a emisí oxidu uhličitého vývozem vysoce efektivních energetických a environmentálních technologií a energeticky účinných investic a spotřebního zboží.

Spolková vláda v průběhu obou zkoumaných koalicí obhajuje zájmy německého průmyslu (elektrárenského, automobilového, hornictví), především na evropské úrovni. Nastolování klimaticko-politické agendy na evropské a globální úrovni má více či méně otevřeně zlepšit šance německých technologií na trhu.

ZDROJE

Auswärtiges Amt: 17th Forum Global Issues: Climate Change as a Security Risk, in: <http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/ForumGF/17GF-Klimawandel_node.html> (poslední přístup 10. listopadu 2010).

Auswärtiges Amt: Der „Petersberger Klimadialog“ hat die in ihn gesetzten Erwartungen erfüllt, in: <http://www.islamabad.diplo.de/_Zentrale_20Komponenten/Ganze_Seiten/de/Wissenschaft_Klima_Umwelt/Klimakonferenz_Petersberg__2010,SpCtx=2495384.html> (poslední přístup 18.12.2010).

Bardt, Hubertus: Grundzüge einer effizienten Klimapolitik, Institut der deutschen Wirtschaft, Köln 2009, str. 8.

BMU: <http://www.bmu.de/klimaschutz/nationale_klimapolitik/doc/2931.php> (poslední přístup 12.11.2010).

BMU: Klimaschutzdialog Wirtschaft und Politik, in: <http://www.klimaktiv.de/article99_10109.html> (poslední přístup 12.11.2010).

BMU: Kooperieren für den internationalen Klimaschutz, in: <http://www.bmu.de/pressemitteilungen/aktuelle_pressemitteilungen/pm/45839.php> (poslední přístup 12.11.2010).

BMU: Nationale Klimaschutzinitiative, in: <<http://www.bmu-klimaschutzinitiative.de/de>> (poslední přístup 12.11.2010).

BMU: Ökologische Industriepolitik. Nachhaltige Politik für Innovation, Wachstum und Beschäftigung (2008), in: <http://www.bmu.de/files/pdfs/allgemein/application/pdf/oeip_themenpapier.pdf> (poslední přístup 18.12.2010).

BMU: Selbstverpflichtungserklärung der deutschen Wirtschaft, in:

BMU: Umweltbericht 2010. Umweltpolitik ist Zukunftspolitik, in: <http://www.erneuerbare-energien.de/files/pdfs/allgemein/application/pdf/umweltbericht_2010.pdf> (poslední přístup 12.11.2010).

BMWi: <<http://www.bmwi.de/Dateien/BMWi/PDF/aussenwirtschaftsoffensive-2010.property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf>> (poslední přístup 12.11.2010).

BMWi: Die Außenwirtschaftsoffensive Chancen nutzen – weltweit, in:

Bundeskanzlerin: <http://www.bundeskanzlerin.de/nn_707282/Content/DE/Archiv16/Podcasts/2007/2007-02-10-Video-Podcast-klimaschutz/2007-02-10-klimaschutz.html> (poslední přístup 12.11.2010).

Bundesregierung, Drucksache 16/3293, in: <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/032/1603293.pdf>> (poslední přístup 12.11.2010).

Bundesregierung: Vorschlag der EU-Kommission schadet deutscher Autoindustrie, in: <http://www.bundesregierung.de/nn_914476/Content/DE/Archiv16/Artikel/2007/12/2007-12-19-CO2-emissionen-bei-pkw-sollen-auf-120-g-km-gesenkt-werden.html> (poslední přístup 12.11.2010).

Bundesregierung, Energiekonzept, Neun Punkte für eine umweltschonende, zuverlässige und bezahlbare Energieversorgung, str. 3.

Bundestag: <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/17/17068.pdf>>; Koalition blockiert Mittel für den Klimaschutz, in:

CDU: Die CDU verbindet Ökonomie mit Ökologie, in: <<http://www.cdu.de/doc/pdf/091106-politik-az-klima-umweltpolitik.pdf>> (poslední přístup 12.11.2010).

Climate change and international security, Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council (14.3.2008)

Deutscher Bundestag, Stenografischer Bericht, 68. Sitzung, in:
Die Luftnummer, in: <<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-52032592.html>>

Die Grünen, Der Grüne Neue Gesellschaftsvertrag. Klima, Arbeit, Gerechtigkeit, Freiheit. Bundeswahlprogramm 2009,

DIHK: Grundzüge einer effizienten Klimapolitik, in:

Entwicklung eines nationalen Allokationsplans im Rahmen des EU-Emissionshandels, in: <<http://www.umweltdaten.de/publikationen/fpdf-l/3254.pdf>> (poslední přístup 12.11.2010).

Evropská komise a Vysoký Představitel: Climate Change and International Security, in:

FAZ:<http://www.muenchen.ihk.de/mike/ihk_geschaefsfelder/innovation/Anhaenge/Klimapolitik_Gutachten_092.pdf> (poslední přístup 1.12.2010).

FAZ:<<http://www.faz.net/s/Rub0E9EEF84AC1E4A389A8DC6C23161FE44/>

Doc~E9AC785C2FEEE4575AD0F4B889C2E1F83~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (poslední přístup 12.11.2010).

FAZ:<<http://www.faz.net/s/RubC5406E1142284FB6BB79CE581A20766E/>

Doc~EF1EF060CDB7343A0B7473EC4F782DA3D~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (poslední přístup 12.11.2010).

Financial Times Deutschland, Die Klima-Revisionisten, in: <<http://www.ftd.de/politik/deutschland/umweltpolitik-in-deutschland-die-klima-revisionisten/50170720.html>> (poslední přístup

12.11.2010).

Gezerre um Ausnahmeregelungen beim Emissionshandel, in: <<http://www.spiegel.de/wissenschaft/mensch/0,1518,579909,00.html>> (poslední přístup 12.11.2010).

Klimaktiv: Regierung verhängt Haushaltssperre, in: <http://www.klimaktiv.de/article99_10892.html> (poslední přístup 12.11.2010).

Klimawandel stärker als gedacht, in: <http://www.focus.de/wissen/wissenschaft/klima/neue-warnungen-klimawandel-staerker-als-gedacht_aid_339322.html> (poslední přístup 12.11.2010).

Koaliční smlouva 2005 „Gemeinsam für Deutschland. Mit Mut und Menschlichkeit. Koalitionsvertrag von CDU, CSU und SPD“.

Legler, Harald a Schasse, Ulrich: Produktionsstruktur und internationale Wettbewerbsposition der deutschen Umweltschutzwirtschaft, in <<http://www.umweltdaten.de/publikationen/fpdf-l/3838.pdf>> (poslední přístup 12.11.2010).

Löschner, Peter: „Die ökologischen Glaubenskriege sind passé“, in:

Machnig, Matthias: Vier Nachfragen, viermal keine Antwort, in: <<http://www.taz.de/1/zukunft/umwelt/artikel/1/vier-nachfragen-viermal-keine-antwort/>> (poslední přístup 18.12.2010).

Mathes, Felix: Die Gewinnmitnahmen deutscher Stromerzeuger in der zweiten Phase des EU-Emissionshandelssystems (2008–2012), in: <<http://www.oeko.de/publikationen/dok/883.php?id=&dokid=756&anzeige=det&ITitel1=&IAutor1=&ISchlagw1=emissionshandel&sortieren=&dokid=756>> (poslední přístup 12.11.2010).

Merkel, Angela: „CO2-Zertifikate weltweit handeln“, in: <http://www.angela-merkel.de/page/103_308.htm> 13.12.2009 (poslední přístup 12.11.2010).

Merkelová, Angela: Klimaschutz, in: Ökologische Industriepolitik, Memorandum für einen „New Deal“ von Wirtschaft, Umwelt und Beschäftigung, in: <http://www.bmu.de/files/pdfs/allgemein/application/pdf/memorandum_oekol_industriepolitik.pdf> (poslední přístup 12.11.2010).

Radá EU: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/99387.pdf> (poslední přístup 12.11.2010).

Reimer Nick: Klimapolitik wird wahlentscheidend, in: <<http://www.taz.de/1/politik/deutschland/artikel/1/klimapolitik-wird-wahlentscheidend/>>, Mrusek, Konrad: War da was mit Klima?, in: <<http://www.faz.net/s/Rub4D8A76D29ABA43699D9E59C0413A582C/Doc~EAA5B2B7B114A46E6AA2ED667B4F4D1CD~ATpl~Ecommon~Scontent.html>>, Umweltschutz gewinnt weiter an Bedeutung, in: <http://www.bundesregierung.de/nm_1272/Content/DE/Artikel/2010/12/2010-12-16-studie-umweltbewusstsein.html> (poslední přístup 18.12.2010).

Röttgen, Norbert: „Ich spare durch Wachstum“, in: Schwägerl, Christian: Ein balinesisches Märchen, in: <<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-54230887.html>> (poslední přístup 12.11.2010).

Sicherheitsrisiko Klimawandel, in: <http://www.wbgu.de/wbgu_jg2007.pdf>, 2007 (poslední přístup 15. listopadu 2010).

Spiegel, <<http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,726882,00.html>>
VDI, Klimaschutz und Energiepolitik, in: <http://www.vdi.de/fileadmin/vdi_de/redakteur_dateien/sk_dateien/10-03%20Klima%20und%20Energie.pdf> (poslední přístup 15. listopadu 2010).

ENERGETICKÁ POLITIKA A JEJÍ VNĚJŠÍ DIMENZE

Jan Prášil

V době, kdy pomalu docházejí domácí energetické zdroje a mění se energetický mix, se Německo připravuje na zvýšenou závislost na dodávkách energetických zdrojů. Velká koalice vložila energetickou politiku mezi prioritní oblasti evropské politiky a představila základy vnější energetické politiky. Černo-žlutá koalice mění opakovaně energetický koncept a aktérům energetického hospodářství neposkytuje potřebnou jistotu pro plánování.

Podle energetického konceptu ze září 2010 se má Německo stát při konkurenčněschopných cenách za energie a při vysokém stavu životní úrovně jedna z energeticky nejefektivnějších a k životnímu prostředí nejšetrnějších ekonomik světa.¹ Vláda v něm popisuje cestu do časů obnovitelných zdrojů, lemovanou větrnými offshore elektrárnami, které mají být do roku 2030 navýšeny na 25 GW. Koncept dále počítá s rozšířením onshore elektráren, s rozvinutím bioenergií a lepší integrací obnovitelných energií do energetického zásobování. Na rozdíl od české v realistickém duchu psané Státní energetické koncepce je německý koncept velmi vizionářský a obecný.

Spotřeba energií je v Německu již dlouhá léta stabilní. Scénáře vývoje vypracované na zadání velké koalice instituty EWI/Prognos a DRL/IFEU/WI počítají do roku 2020 se snížením celkové spotřeby energie o 9, resp. 24%.² Z vývoze elektřiny se Německo má stát kolem roku 2025 dovozce, v roce 2050 se počítá s neschopností Německa pokrýt vlastní spotřebu. Může se jednat o 22% (94 TWh) až 31% (143 TWh). Zájem o elektrickou energii proto bude klíčový, vzhledem k tomu, že další energetické nosiče je možno dovést. Stoupat bude spotřeba plynu, a to ze současného 23% podílu na mixu na 29%. Jako nové oblasti odběru plynu vláda identifikuje Afriku, Střední Asii a Írán. V současné době je Německo závislé na dovezených energiích z 61%, počítá se se zvýšením závislosti na 70% v roce 2020³.

Ačkoli je vize konceptu radikální přechod na obnovitelné energie, v nejbližší době zůstane pro energetický mix nejdůležitější hnědé a černé uhlí. V zájmu Německa tak bude zajistit, aby domácí uhlí bylo šetrnější k životnímu prostředí. Jistou nadějí představuje přenesení účinnosti techniky plynových a párových turbín na konvenční černouhelné elektrárny, jehož výzkumem se zabývají Steag, E.ON a Saar Energie.

Vizí Spolkového ministerstva životního prostředí je zásobování velkými parky větrných elektráren v Severním moři a solárními termickými elektrárnami v již-

1 Energiekonzept, Neun Punkte für eine umweltschonende, zuverlässige und bezahlbare Energieversorgung, str. 3., in: <http://www.bmu.de/files/pdfs/allgemein/application/pdf/energiekonzept_bundesregierung.pdf> (poslední přístup 13. října 2010).

2 Energieversorgung für Deutschland – Statusbericht für den Energiegipfel am 3. April 2006. BMWi. Berlin 2006, in: <http://www.bmu.de/files/download/application/pdf/statusbericht_0603.pdf> (poslední přístup 10. září 2010).

3 Bericht der Arbeitsgruppe 2 „Nationale Aspekte“ zum Energiegipfel am 9. Oktober 2006, in: <http://www.bmu.de/files/energieeffizienz/downloads/application/pdf/ag2_nationale_aspekte.pdf> (poslední přístup 1. září 2010).

ní Evropě a v Africe. Do té doby má jaderná energie posloužit jako přemostovací technologie a nové investice si vyžádají nejen jaderné elektrárny, ale také elektrárny uhelné. Od roku 2009 koncerny rezignovaly na 7 projektů uhelných elektráren, ve fázi výstavby jich je 17, ve fázi plánování 5⁴. Podle Německé energetické agentury (Dena)⁵ hrozí Německu nedostatek elektrické energie a do roku 2020 je nutné zajistit kapacitu odpovídající 15 uhelným elektrárnám. Spolkový úřad pro životní prostředí⁶ a Öko-Institut⁷ tento vývoj nepředvídají. Náhlý nedostatek elektrické energie by byl vyrovnán sousedními zeměmi sdružení Evropské sítě provozovatelů přenosových soustav elektřiny (ENTSO-E) za předpokladu, že budou disponovat nadbytkem.

Fraunhofer Institut pro solární energetické systémy předpokládá reálnost 100% výroby obnovitelných zdrojů energie (OZE) v roce 2050. Vláda počítá v roce 2050 s 60%⁸ podílem na hrubé koncové spotřebě. Požadované bezuhlíkové hospodářství má za cíl naplnit klimatické závazky vlády a nastartovat nové hospodářské odvětví, zaručující nová pracovní místa. Dnes v této oblasti pracuje cca. 280 000 lidí, do roku 2020 se počítá s nárůstem na půl milionu. Vedoucí firmy v oblasti obnovitelných energií jsou německé, např. Lurgi, Enercon, Repower nebo Conergy. Větrná energie má v roce 2010 kapacitu 26.386 MW⁹, která bude radikálně vzrůstat, také díky pětimiliardové podpoře vlády. Např. Mnichovské městské podniky spolu s Vattenfall od roku 2012 stavějí v Severním moři offshore větrný park DanTysk, který by kapacitou 288 MW napomohl splnit cíl Mnichova stát se prvním milionovým městem světa zásobovaným z OZE.

AKTÉŘI

Pokud nedochází ke stavu energetické nouze, nechává německá vláda otázky energetiky podle zákona o energetickém hospodářství¹⁰ na soukromých subjektech a vytváří rámcové podmínky k vytváření nové infrastruktury a k zajištění no-

4 Bund, Freunde der Erde: Geplante und im Bau befindliche Kraftwerke, in: <http://www.bund.net/fileadmin/bundnet/pdfs/klima_und_energie/20100504_klima_liste_kokw_verfahrensstand.pdf> (poslední přístup 10. září 2010).

5 Deutsche Energie-Agentur (2008): Kurzanalyse der Kraftwerks- und Netzplanung in Deutschland bis 2020 (mit Ausblick 2030).

6 Umweltbundesamt (2008): Atomausstieg und Versorgungssicherheit.

7 Matthes, F./Ziesing, H.-J. (2008): Die Entwicklung des deutschen Kraftwerksparks und die aktuelle Debatte um die künftige Strombedarfsdeckung.

8 Spolkové ministerstvo životního prostředí předpokládá 39% podíl větrné energie, 10% biomasy, 6% fotovolatiky, 4% vodní

9 Dolní Sasko 6559 MW, Braniborsko 4260 MW, Sasko-Anhaltsko 3402 MW, Šlesvicko-Holštýnsko 2937 MW, Severní Porýní-Vestfálsko 2894 MW.

10 Energiewirtschaftsgesetz ze 7. července 2005 (BGBl. I S. 1970, 3621), naposledy změněný 21. srpna 2009 (BGBl. I S. 2870), v roce 2011 bude v kontextu 3. energetického balíčku novelizován.

vých odběratelských zdrojů vedoucích k diverzifikaci. Spolek a spolkové země mají na starost také dozor.¹¹

Energetická politika je ve federálních aspektech formulovaná Spolkovým ministerstvem hospodářství a technologií. Za regulace v oblasti obnovitelných energií je zodpovědné Spolkové ministerstvo životního prostředí. Mezi ministerstvy hospodářství a životního prostředí tradičně panuje neshoda. Ve velké koalici usiloval ministr životního prostředí Sigmar Gabriel o odebrání kompetencí kabinetnímu kolegovi Michaelu Glosovi. Glos propagoval široký mix včetně jaderné energie, Gabriel se stavěl tradičně proti jádru a pro ztížení podmínek pro jaderné koncerny. Jejich spor poznamenal i rozvoj infrastruktur. Zásadní byl také gestorský spor ohledně energetické účinnosti, která spadá pod ministerstvo hospodářství a technologií. Gabriel nechal zřídit nové oddělení Všeobecná energetická politika, které tak doplňuje Oddělení pro obnovitelné energie, jejichž gesce spadá pod spolkové ministerstvo životního prostředí. Spekulace o tom, že si tak Gabriel připravoval prostor pro případné jmenování ministra pro energetiku, se nepotvrdily a takový post nevznikl. Před spolkovými volbami za vznik nového ministerstva, které by na sebe vzalo roztroušenou agendu, plédovala CSU a posléze i CDU, SPD byla proti. Náměstek na ministerstvu hospodářství Jochen Homann naopak prosazoval všechny části energetické politiky shrnout pod své ministerstvo.

Rozdělení agendy zůstalo a spor mezi ministerstvy pokračuje i v černo-žluté koalici. Eskaloval při vyjednávání energetického konceptu, kdy ministr životního prostředí Röttgen nesouhlasil s představami FDP, ale ani CDU. S ministrem hospodářství Brüderlem, který dal jasně najevo, že ministr zodpovědný za energetiku je pouze on¹², nakonec našel kompromis. Do energetické politiky se za černo-žluté koalice stále více zapojuje samotná kancléřka, která při vyjednávání o konceptu využila kancléřský princip. Vedle při jak s Röttgenem ohledně jaderné daně, tak s Brüderlem ohledně dalších zátěží jaderných koncernů.

Spolkové ministerstvo pro výzkum má na starosti základní výzkum. Spolkové ministerstvo dopravy se od roku 2006 účastní národního inovačního programu týkajícího se vodíkových technologií. Spolkové ministerstvo zahraničí je v rámci vnější energetické politiky zapojeno do vývoje strategie diverzifikace energetických cest, vytváření dialogu s dodavatelskými a tranzitními zeměmi a v rámci vnější hospodářské politiky pomáhá německým podnikům s uzavíráním obchodů, především v oblasti vývozu technologií a znalostí v oboru obnovitelných energií.

11 Zemská ministerstva hospodářství např. kontrolují výstavbu elektráren a mohou zasáhnout při ohrožení zásobování nebo ceny.

12 „Der Energieminister, das bin ich“, in: <<http://www.faz.net/s/Rub0E9EEF84AC1E4A389A8DC6C23161FE44/Doc~EC593C1F2BA924C0ABCB3B757EC38B551~ATpl~Ecommon~Scontent.html>> (poslední přístup 10. října 2010).

Z pohledu CDU/CSU se má uhlí využívat s nasazením účinnějších technologií, jejichž výzkum má být podporovaný. SPD je názoru, že se od uhlí nedá upustit. Odmítá ukončení využívání černého uhlí, protože ztlačně přispívá k blahobytu Německa. FDP souhlasí se spalováním uhlí za předpokladu, že bude šetrné k životnímu prostředí. Proto podporuje technologie na zachycování a ukládání uhlíku (CCS). V oblasti plynu požaduje FDP, aby se více podporovaly smlouvy na plyn s neruskými dodavateli, dále výstavbu infrastruktur LNG a evropskou koordinaci zásob plynu k zajištění dostatečných dodávek v případě krize. Zelení požadují zákaz stavby nových uhelných elektráren. Prosazují nový zákon pro minimální účinnost nových elektráren a podporování vysoce účinných plynových elektráren a techniky plynových a párových turbín. Levice nové stavby kategoricky odmítá.

V otázkách jaderné energie prosazuje CDU/CSU tradičně jádro jako pevnou součást mixu šetrnou k životnímu prostředí do té doby, než se najdou výhodnější a šetrnější alternativy. Zasazuje se o ukončení moratoria na průzkum plánovaného konečného skladu jaderného odpadu v Gorleben. SPD je proti prodlužování činnosti jaderných elektráren, protože zkomplikuje přechod na nové zdroje energie. Gorleben nechce jako jedinou možnost, raději prosazuje hledat nová stanoviště. Do zajišťování konečného skladu musejí být zapojovány jaderné koncerny. FDP považuje ukončení činnosti jaderných elektráren za špatné. Požaduje ukončení moratoria pro Gorleben a definitivní rozhodnutí o koncovém skladu jaderného odpadu do roku 2013. Zelení jsou zásadně proti jádru a pro co nejrychlejší přechod na obnovitelné energie. Sklady Gorleben a Morsleben považují za neprůchodné a zasazují se o přijetí zákona pro hledání konečného skladu. Levice si přeje okamžité ukončení všech jaderných zařízení, zákaz vývozu jaderných technologií a zastavení vývozu jaderného odpadu než bude jasno, kde vznikne konečný sklad. Odmítá Gorleben a požaduje hledání nového stanoviště.

Díky federalismu je německá energetická politika fragmentovaná a nekoherentní. Spolkové země disponují značným prostorem pro realizaci nadřazených cílů. Šest spolkových zemí má již dnes potenciál pokrýt spotřebu elektřiny z OZE, Meklenbursko-Přední Pomořansko pak celkovou primární spotřebu energií (tj. potřebu elektřiny a tepla), ale nevyužívají efektivně a dostatečně svých možných nástrojů.¹³ Změnu do energetické politiky zemí přinášejí měnící se vlády, tak jako např. dvě změny v Severním Porýní Vestfálsku za posledních 5 let. V koaliční smlouvě z roku 2010 zde požaduje menšinová vláda SPD a Zelených kvůli většímu snížení CO2 radikální nárůst podílu větrné energie, na který země není připra-

13 Mez, Lutz (2007): Zukünftiger Ausbau erneuerbarer Energieträger unter besonderer Berücksichtigung der Bundesländer, FFU, in: <http://www.erneuerbare-energien.de/files/pdfs/allgemein/application/pdf/ausbau_ee_laender_kurz.pdf> (poslední přístup 10. září 2010).

vena.¹⁴ Spolková vláda zvažuje možnost zákony pro změnu energetické politiky prosadit bez souhlasu Spolkové rady, kde ztratila po volbách v Severním Porýní-Vestfálsku v květnu 2010 většinu.

Velké energetické podniky E.ON, RWE, Vattenfall, EnBW nadále sílí a disponují nátlakovým potenciálem na vytváření rámcových podmínek. Kvůli dlouhodobé neexistenci energetické strategie si koncerny pravidelně stěžovaly na chybějící mantinely a předpisy na přestavbu sítí.¹⁵ Léta vedená diskuse plná kontroverzí zabraňovala vytvoření národního energetického programu. V roce 1991 vznikly za kancléře Helmuta Kohla společné ukazatele energetické politiky ve sjednoceném Německu, politický konsensus se od té doby ale nenašel, a to hlavně co se otázky jaderné energie týče. Když se konzervativně liberální vláda před spolkovými volbami v roce 1998 přiklonila k jaderné energii, podpořili její odpůrci znaitelně stranu Zelených. Významný zásah do energetického hospodářství pak představovala dohoda Schröderovy červeno-zelené vlády s energetickými koncerny z roku 2000, která následně v tzv. atomovém zákonu z roku 2002 definovala maximální životnost jaderných elektráren na 32 let od spuštění a nastavila limit na vyprodukovanou elektřinu. Do roku 2021 by se tak odstavily všechny jaderné elektrárny. Zákon nařizoval i redukci uhelných elektráren.

Černo-žlutá vláda v září 2010 představila nový energetický koncept, který nedefinoval nové výzvy energetického hospodářství a prodloužil životnost jaderných elektráren. Vzniklý odpor Zelených a SPD, podpořený velkou částí obyvatel, přivedl rozhodnutí před Spolkový ústavní soud. Právní stanoviska, mezi jejichž autory jsou i bývalý předseda Ústavního soudu Hans-Jürgen Papier nebo právní expert na jaderné otázky Alexander Roßnagel, ukazují, že k přijetí zákona pro koncept byl potřeba souhlas Spolkové rady, ke kterému nedošlo. Záměr žalovat u Ústavního soudu oznámily také spolkové země vedené SPD Porýní-Falc, Severní Porýní Vestfálsko, Brémy, Berlín a Braniborsko.

PROBLÉM PŘENOSOVÝCH SOUSTAV

OZE a především větrné elektrárny s sebou přinášejí závažný problém napojení na přenosové soustavy. Jejich využití je mezi spolkovými zeměmi nerovnoměrně rozložené, schází vnitřní infrastruktura a propojení severu s jihem. Přenosové soustavě, pocházející z období 50.–70. let, hrozí přetížení solární energií¹⁶, nebude-li zredukována. Dena počítá koncem roku 2011 s výkonem fotovoltaických zařízení

14 Ze 3% v roce 2010 na 15% v roce 2020.

15 „Wir brauchen dringend ein langfristiges Energiekonzept“, in: FAZ, 23.3.2009, str. 14.

16 Nadprůměrně zásobují sítě OZE Bavorsko, Dolní Sasko a Šlesvicko-Holštýnsko.

30 GW, která budou schopna za slunečných dnů vyrobit 25 GW elektrické energie. Do roku 2013 by za současné podoby výstavby mohla kapacita dosáhnout 50 GW, se kterou by se sítě již nevypořádaly. Nová výstavba by měla být podle Dena omezena na 1 GW za rok, tak aby se v roce 2020 dosáhlo hranice 30 GW. 37 z 139 projektů na rozdělení větrné energie neprobíhá dle plánu a počítá se s dalším zdržením. Do roku 2015 je nezbytné vystavět 850 km vedení (380 kV), do roku 2020 pak 3600 km¹⁷. Občanské iniciativy a zelená hnutí se staví proti stavbám infrastruktur vysokého napětí a nacházejí podporu ve straně Zelených. Přebytky z větrných elektráren jsou zátěží pro přenosové soustavy okolních států. Např. provozovatel přenosové soustavy Belgie přistoupil k instalaci technologií zabraňujících přetokům, český provozovatel instalaci zvažuje. Česká republika působí kvůli nedostačujícímu propojení mezi západem a východem Německa jako tranzitní země pro přenos přebytečné elektřiny z větrných elektráren ze severu na jih Německa a do Rakouska.

Energetické koncerny se nacházejí pod tlakem na nabídku co nejlevnější elektřiny, což s sebou přináší šetření na úkor zastaralých zařízení. Veřejná debata o stavu sítí a energetického hospodářství nastala po masivním výpadku elektrického proudu v listopadu 2006, které vzniklo kvůli přetížení, následnému odpojení části elektrické sítě a nedostatku energie ve zbytkovém vedení.¹⁸ Bez proudu zůstalo 10 milionů Evropanů, zasaženy byly sítě všech čtyř velkých koncernů: E.ON, RWE, Vattenfall, EnBW.

Podle Svazu elektrického hospodářství (VDEW), stojí energetické hospodářství v ohledu na nutné investice na „samotném počátku“¹⁹. Stále chybí vedení na přenos elektřiny ze severu na jih. Nedostatečné sítě v kombinaci s velkým množstvím energie z obnovitelných zdrojů, především z větrných elektráren na severu Německa, mají za následek vysoké změny toků na vedeních všech paralelně propojených soustav. Německé soustavy opakovaně zatěžují sítě sousedních států, Nizozemska, Polska, Belgie, Švýcarska a České republiky.²⁰ Německý regulátor, Spolková agentura pro sítě, konstatuje ve své monitorovací zprávě pro rok 2010²¹

17 Dena (2010): Netzstudie II: Integration erneuerbarer Energien in die deutsche Stromversorgung im Zeitraum 2015 – 2020 mit Ausblick 2025, str. 7.

18 Důvodem byla chybějící koordinace mezi jednotlivými provozovateli přenosových soustav, a to i ve vztahu k energii z větrných elektráren, která již zde sehrála negativní roli.

19 Prášil, Jan: Vypnuli proud. Němci se ptají: „Uslyšíme tuto větu často?“, in: < <http://zahranicni.ihned.cz/c1-19696890-vypnuli-proud-nemci-se-ptaji-uslysimetutovetu-casto> > 7.11.2006 (poslední přístup 10. září 2010).

20 Vliv větrné energie v Německu na přenosovou soustavu ČEPS, ČEPS a.s., 2010.

21 Monitoringbericht 2010, in: < <http://www.bundesnetzagentur.de/cae/servlet/contentblob/191676/publicationFile/9294/Monitoringbericht2010Energiepdf.pdf;jsessionid=A08AD3D14BD3F10D268E3A6B-65B1E74D> > (poslední přístup 10. prosince 2010).

opožďení 37 z 139 projektů na rozvod větrné energie. Druhá studie Dena k sítím²² z listopadu 2010 konstatuje, že z 850 km plánovaných km do roku 2015 se vystavělo doposud 90 km. Polovina z plánovaného rozšíření má být formou podzemních vedení. Problémem je nejen neochota koncernů investovat do infrastrukturálních projektů, ale také odpor obyvatel vůči novým stavbám. Nepomohl ani tzv. „zrychlovací zákon“, který byl přijat v květnu 2009 a měl urychlit proces plánování a odsouhlasení pro 24 nutných linek sítě o napětí 380 kV. Upřednostněny mají být 4 linky k posílení úzkých míst ze severu na jih.²³ Povolovací procedury mohou trvat až 10 let.

CCS

Do roku 2020 se počítá Německo s výstavbou dvou demonstračních zařízení CCS s tím, že v roce 2017 má dojít k přezkoumání, zda je tato technologie výhodná. CCS vláda podporuje, ale odpor obyvatelstva je relativně velký. Zemské vlády²⁴ navíc požadují klauzuli o možnosti rozhodnout o stavbách, jinak nehodlají zákon podpořit ve Spolkové radě. První návrh zákona o CCS za velké koalice neprošel kvůli ručení při netěsnostech a odporu poslanců za Braniborsko a Šlesvicko-Holštýnsko, kde probíhal zemský předvolební boj. Spolková odborná rada pro životní prostředí doporučila přijetí zákona neuspěchat kvůli urychleným závěrům²⁵ a soustředit se na výzkum CCS. Černo-žlutá koalice zákon připravuje (Ministerstvo životního prostředí a ministerstvo financí), návrhy se opět odkládají. Plánované lokality pro CCS jsou v Braniborsku Jänschwalde (Vattenfall), v Severním Porýní-Vestfálsku (RWE) a na území Šlesvicka-Holštýnska pak v Severním Frísku, Východním Holštýnsku a při pobřeží Severního moře (RWE Dea AG). Braniborsko přijalo zákon, který prosazuje i na spolkové úrovni²⁶. Koaliční strany SPD a Levice zde navíc v koaliční smlouvě označily hnědé uhlí za nejdůležitější zdroj energie.

22 dena-Netzstudie II. Integration erneuerbarer Energien in die deutsche Stromversorgung im Zeitraum 2015–2020 mit Ausblick 2025, in: <http://www.dena.de/fileadmin/user_upload/Download/Dokumente/Studien__Umfragen/Endbericht_dena-Netzstudie_II.PDF> (poslední přístup 10. prosince 2010).

23 Diele-Niederrhein, Ganderkesee-Wehrendorf, Whale-Meckar a z českého pohledu nejdůležitější Lauchstadt-Redwitz.

24 Šlesvicko-Holštýnsko, Dolní Sasko, Meklenbursko – Přední Pomořansko.

25 Übereilte Weichenstellungen vermeiden: Zukunftsdebatte vor CO2-Speicherung, 6.5.2009, <http://www.umweltrat.de/cln_137/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/AktuellePressemitteilungen/2009/2009_02_pressemitteilung.html> (poslední přístup 1. října 2010).

26 Německo musí přijmout zákon v souladu se směrnici EU k CCS technologiím.

VNITŘNÍ ENERGETICKÁ POLITIKA

Po více než dvaceti letech zorganizoval v březnu 2005 Spolkový svaz německého průmyslu mezinárodní kongres k energetické bezpečnosti Německa a rozpoutal tak diskusi o potřebném konceptu. Když britský premiér Tony Blair na podzim 2005 apeloval na vznik společné evropské energetické strategie a spolu s Nizozemskem požadoval diskusi s Německem, nedisponovalo Spolkové ministerstvo zahraničí žádným konceptem a nemohlo se takové debaty zúčastnit. Kancléřka Merkelová započala expertní diskusi o energetické politice a závislosti Německa na dodávkách hned na počátku své první vlády.

V dubnu a říjnu 2006 a v červenci 2007 svolala do kancléřství experty a zástupce energetických koncernů, aby spolu diskutovali o impulsech k vytvoření nového energetického konceptu do roku 2020 při základních cílech snížení závislosti, zastavení růstu cen a dodržení klimatických cílů. Vize kancléřky profilovat Německo jako motor technologického vývoje odpovídala dohodě s koncerny investovat do roku 2012 přes 20 miliard eur do nových elektráren a přenosových sítí a 33 až 40 miliard do rozšiřování obnovitelných energií. Spolková ministryně Annette Schavanová navíc avizovala navýšení rozpočtu na výzkum energií o dvě miliardy eur. Při druhém setkání v říjnu 2006 se diskuse týkala především toho, jak dosáhnout cílů a dostát koaliční úmluvě z roku 2005 o uzavření jaderných elektráren v roce 2021. Argument CDU, že uzavřením německých jaderných elektráren se bezpečnost nezvýší, protože nákup ze zastaralých jaderných elektráren východní Evropy může riziko jedině zvýšit, SPD nesdílela a trvala nadále na ukončení jejich provozu. Poprvé zazněly úvahy o položení HVDC kabelu podél Nordstreamu pro dovoz elektřiny z Ruska.

Klimatické cíle přijaté na Radě EU v březnu 2007 znamenají pro Německo především potřebu zvýšit efektivnosti. K dosažení cílů musí snížit energetickou náročnost ročně o 3%. S plněním cíle podílu obnovitelných energií do roku 2020 o 20% se Němci potýkají dobře. Cíl roku 2010 Německo překonalo. Výroba elektřiny z obnovitelných zdrojů má být navýšena na 27%. Frakce CDU/CSU a SPD v klimatické debatě ve Spolkovém sněmu v roce 2007 požadovaly ve svých konceptech ještě ambicióznější závazek, a to 30%, resp. 29%.

Třetí konference v červenci 2007 měla za téma energetickou účinnost, která by podle kancléřky měla růst ročně o 3%. Do roku 2020 by se podle představ vlády energií docílená produktivita měla dvakrát zvýšit, tzn. spotřeba elektřiny by se měla snížit o 11%. S touto představou se nesmířili zástupci koncernů, kteří stejně jako předseda E.ONu Wulf Bernotat označili setkání jako jednání otevřených otázek a rozdílných názorů. V srpnu 2007 se pak vláda shodla na společném integro-

vaném energetickém a klimatickém programu²⁷ Spolkových ministerstev hospodářství a životního prostředí.

Kanclérka zadala přesné požadavky na vypracování 5 scénářů vývoje s tím, že do roku 2020 musí dojít ke snížení emisí oxidu uhličitého o 40%, do roku 2050 o 85% oproti roku 1990 a podíl obnovitelných energií na primární spotřebě přitom musí do roku 2050 dosáhnout 60%. Scénáře přitom reflektovaly několik možností prodloužení činnosti jaderných elektráren. Zákon o ukončení činnosti jaderných elektráren se Merkelová pokusila prolomit již ve velké koalici, ale kvůli odporu SPD bezúspěšně. Institut Prognos a Institut energetického hospodářství kolínské univerzity na žádost spolkové vlády přitom spočítaly, že Německo může dosáhnout klimatických cílů také při uzavření jaderných elektráren. Také Německá energetická agentura (Dena), z poloviny vlastněná státem, z poloviny finančními koncerny, považovala za reálné odpojit jaderné elektrárny, ale za předpokladu, že Německo bude více investovat do účinných fosilních elektráren.²⁸ Pokud se tak nestane,²⁹ nezvládnou v roce 2012 podle Dena elektrárny pokrýt nejvyšší roční zátěž³⁰. Tuto informaci vyvrátil Spolkový úřad životního prostředí. Analýzy Rady zmocněnců pro otázky životního prostředí (SRU) a Svazu obnovitelných energií argumentují, že šetrné, bezpečné a zaplatitelné zásobování by bylo možné i bez prodloužení a bez nových uhelných elektráren.

Černo-žlutá koalice čelí ukončení plánů energetických koncernů na stavbu nových uhelných elektráren³¹. Od roku 2009 koncerny rezignovaly na sedm projektů a kromě rozestavěných se počítá s pěti stavbami. Podle Dena je do roku 2020 nutné zajistit 12000 až 13000 MW, což odpovídá zhruba 15 uhelným elektrárnám. V černo-žluté koalici využila Merkelová kancléřského principu³² a prosadila v září 2010 nový energetický koncept do roku 2050, který s sebou přináší prodloužení produkce 17 jaderných elektráren v průměru o 14 let.³³ Prodloužení se netýká pou-

27 Das Integrierte Energie- und Klimaschutzprogramm, in: <http://www.bmu.de/klimaschutz/nationale_klimapolitik/doc/44497.php> (poslední přístup 10. září 2010).

28 Ty jsou zapotřebí kvůli přerušované výrobě a balancování OZE, přičemž je třeba mít na mysli, že kromě přečerpávacích elektráren neexistují skladovací kapacity.

29 Dena: Kurzanalyse der Kraftwerks- und Netzplanung in Deutschland bis 2020 (mit Ausblick auf 2030), März 2008.

30 Maximální potřebu během půl hodiny jednoho roku, většinou v prosinci mezi 17:30–18:30 hod..

31 V Emden (Dong Energy), Kielu (Stadtwerke a E.ON), Dörpen (ENBW), Stade (GDF Suez), Lubminu (Dong Energy), Berlíně (Vattenfall) a v Mainzu (Stadtwerke).

32 Goffart, D./Stratmann, K.: Im Atomstreit spricht nun die Chefin, in: *Handelblatt*, 16.8.2010, str. 10.

33 Biblis A (provozovatel RWE, rok zahájení 1975), Neckarwestheim 1 (EnBW, 1976), Biblis B (RWE, 1977), Brunsbüttel (Vattenfall/E.on, 1977), Isar 1 (E.on, 1979), Unterweser (E.on, 1979), Philippsburg 1 (EnBW, 1980), Grafenrheinfeld (E.on, 1982), Grundremmingen B (RWE/E.on, 1984), Krümmel (E.on/Vattenfall, 1984), Philippsburg 2 (EnBW, 1985), Grundremmingen C (RWE/E.on, 1985), Grohnde (E.on/Stadtwerke Bielefeld, 1985), Brokdorf (E.on/Vattenfall, 1986), Isar 2 (E.on, 1988), Emsland (RWE, E.on, 1988), Neckarwestheim 2 (EnBW, 1989). Zdroj: Bundesamt für Strahlenschutz.

ze počtu let, ale zároveň množství vyrobené energie, které je mezi jednotlivými jadernými elektrárnami směřitelné. Poslední jaderná elektrárna tak podle výpočtů Öko-Institutu bude odpojována mezi lety 2037 a 2040. V souvislosti s prodloužením činnosti jaderných elektráren vláda nepočítá s nařízením o ukončení starých špatně účinných uhelných elektráren. Prodloužení činnosti jaderných elektráren může způsobit zbrždění investic pro obnovitelné energie, přičemž velké koncerny ještě upevní své postavení na trhu. Na prodloužení vydělají podle studie 2b energy consulting GmbH také spolkové země a města³⁴. Novela atomového zákona neprodloužila pouze činnost jaderných elektráren, ale dala vzniknout novému bezpečnostnímu termínu „další opatření proti rizikům“³⁵, který provozovatelům může znemožnit další fungování elektráren.

Nově zavedená daň na palivové části uran a plutonium, kterou vybere spolek od roku 2011, bude použita na konsolidaci rozpočtu a sanaci skladu jaderného odpadu Asse. SPD a Zelení tuto daň dlouho prosazovaly. CDU, která byla proti, nyní tuto daň nastolila s tím, že se v roce 2013 přezkouší její přínos. Podle informací médií měly koncerny EnBW, RWE, E.ON a Vattenfall požadovat po vládě uzavření smlouvy o energetickém hospodářství, ve které by se zavázaly k podpoře energetického fondu ve výši 30 miliard eur za předpokladu, že bude činnost jaderných elektráren prodloužena a daň nebude zavedena. Jednání o prodloužení organizovalo kancléřství ve spolupráci s ministrem Schäuble. Ministr hospodářství Rainer Brüderle a ministr životního prostředí Norbert Röttgen o jednotlivých jednáních nebyli zcela informováni, ačkoli se jednalo také o jejich agendě. Röttgen se při jednání postavil proti hospodářským expertům CDU, když usiloval o co nejkratší prodloužení. Na jeho straně stáli premiéři Dolního Saska a Sárska, kteří mají zájem na co nejmasivnější podpoře větrné energie, co nejdelší prodloužení prosazovali premiéři Bavorska a Bádenska-Württemberska, země, které pokrývají přes polovinu spotřeby z jaderných elektráren. Zástupci zemí Severní Porýní-Vestfálsko, Porýní-Falc, Berlín, Brémy, Sársko, Braniborsko, Meklenbursko-Přední Pomořansko, Durynsko a Hamburk protestovali v dopise vládě proti podobě konceptu.³⁶

Na úrovni EU Německo požadovalo prodloužení termínu pro konec subvencí pro černé uhlí na rok 2018, který si stanovilo jako vnitřní termín. Evropská komise, která navrhovala termín 2014, a většina členských států nakonec německý návrh po dlouhých jednáních podpořila. Komise zároveň přiměla spolkovou vládu zavázat se k definitivnosti roku 2018.

34 Kommunen profitieren von längeren Atomlaufzeiten, in: <<http://www.wirtschaft.com/20100921-kommunen-profitieren-von-laengeren-atomlaufzeiten>> (poslední přístup 10. září 2010).

35 § 7d, in: <<http://www.gesetze-im-internet.de/atg/BJNR008140959.html>> (poslední přístup 10. září 2010).

36 Zukunft oder Vergangenheit, in: <http://www.umwelt.nrw.de/umwelt/pdf/kritik_energie.pdf> (poslední přístup 10. září 2010).

Černo-žlutá koalice pokračuje v podpoře obnovitelných zdrojů. Podle koaliční smlouvy hodlá novelizovat zákon o obnovitelných energiích k 1. lednu 2012. Podporuje výstavbu větrných offshore parků, na jejichž výstavbu na výkon 25 GW do roku 2030 bude zapotřebí 75 mld. eur. Financování má napomoci zvláštní program Kreditního ústavu pro obnovu (KfW) kredity ve výši 5 mld. eur. Vláda hodlá zjednodušit schvalovací řízení a zajistit novelizaci nařízení o mořských instalacích a rozšířit mořský územní plán vnější hospodářské zóny. Hodlá přezkoumat výhodnost podpory investic namísto úhrad za dodávky do sítě.³⁷ Solární energii chápe černo-žlutá koalice stále jako strategicky důležitou, dotování omezuje až o 16%³⁸. To se nelíbí spolkovým zemím³⁹, které protestovaly ve Spolkové radě a požadovaly snížení o 10%. Vzhledem k hrozícímu přetížení rozvodné soustavy koalice preferuje biopaliva. Největší nárůst očekává v oblasti geotermální energie, avšak na malé absolutní úrovni.

V konceptu vláda představuje v rámci novelizace zákona o energetickém hospodářství⁴⁰ plán koherentní výstavby sítí, která by byla koordinovaná mezi všemi provozovateli sítí, chybí zde ale odkaz k roku 2050. Nezmiňuje nutnou přestavbu stávajících sítí, pouze výstavbu nových sítí. Koncept obsahuje požadavek propojené evropské sítě a počítá s intenzivní spoluprací s Francií, Belgií, Nizozemskem a Lucemburskem. O možnosti využívání celoevropských skladovacích kapacit hodlá vláda jednat s Norskem a alpskými zeměmi. Vláda deklarovala finanční účast na výstavbě skladovacích kapacit také mimo Německo.

Celkově se změna německé energetické politiky týká kromě zákona o energetickém hospodářství⁴¹ také atomového zákona,⁴² zákona o obnovitelných energiích,⁴³ zákona o urychlení výstavby sítí,⁴⁴ zákona o energetickém a klimatickém fondu,⁴⁵ zákona o kogeneraci⁴⁶ a stavebního zákoníku,⁴⁷ eventuálně také nařízení o šetření energiemi.⁴⁸

37 Bareiß, Thomas: Energiekonzept 2010, in: <http://www.thomas-bareiss.de/cms/upload/zur-person/Positionen/Thomas_Barei_MdB_Presentation_Energiekonzept_28.09.2010.pdf> (poslední přístup 10. října 2010).

38 V případě panelů na střeších se jedná o 15%, na volných plochách o 16%, na konvezních plochách o 11%, na zemědělských plochách se dotování ruší.

39 Iniciativa Bádenska-Württemberska, ke které se přidaly země Bavorsko, Braniborsko, Porýní-Falc, Sasko-Anhaltsko a Durynsko.

40 K implementaci třetího legislativního balíčku pro vnitřní trh v roce 2011.

41 Energiewirtschaftsgesetz (EnWG).

42 Gesetz über die friedliche Verwendung der Kernenergie und den Schutz gegen ihre Gefahren (AtG). Poslední změna z 27. prosince 2010.

43 Erneuerbare Energien Gesetz (EEG).

44 Netzausbaubeschleunigungsgesetz (NABEG). Má být nově iniciován spolkovým ministerstvem hospodářství a technologií.

45 Gesetz über den Energie- und Klimafonds (EKFG) z 13. prosince 2010.

46 Kraft-Wärme-Kopplungsgesetz (KWKG).

47 Baugesetzbuch (BauGB).

48 Energieeinsparverordnung (EnEV).

Surovinová strategie z dílny spolkového ministerstva hospodářství a technologií, kterou spolková vláda přijala v říjnu 201, se zaměřuje pouze na neenergetické minerální suroviny. V roce 2011 bude představená Palivová a dopravní strategie. Vzhledem k rozšiřování elektrických automobilů, jichž by se do roku 2020 mělo vyrobit milion, se stane surovinová strategie a dostatek lithia a surovin k výrobě baterií klíčovou.

ENERGETICKÁ POLITIKA NA ÚROVNI EU

Ačkoli spolková vláda deklaruje cíl otevřeně spolupracovat na společné energetické politice a evropském energetickém trhu, staví se k rozšíření pravomoci EU v energetické oblasti kriticky a její praktické akce nejsou multilaterálního rázu. Příklad, kdy Německo bilaterálně vyjednálo zavedení fázových převaděčů (phase-shifterů) s Polskem, aniž by s partnery v EU jednalo o dopadu na jejich rozvodné soustavy, o tom svědčí par excellence. Jednání na evropské a světové úrovni je vedené primárně vnitřními energetickými zájmy. Podporuje integrované sítě, které budou zásadní pro vstřebání německých OZE. V oblasti povolovacích procedur apeluje Německo na využití principu subsidiarity. Ten flexibilně využívá právě v oblastech, kde je pro něj integrace nevýhodná. Hlavní roli v německém pojetí hrají energetické koncerny, a to také v otázkách výstavby nových infrastruktur.

Trh s elektřinou a plynem se otevřel v roce 1998, od roku 2005 funguje i tzv. regulovaný přístup k síti, který má zajistit konkurenci mezi majiteli přenosových sítí, jimiž jsou EnBW Transportnetze AG, TenneT Deutschland, Amprion, nyní 50Hertz.

Při vyjednávání o třetím liberalizačním balíčku se Německo spolu s Francií postavilo proti vlastnickému unbundlingu, oddělení výroby a distribuce, a zajistily tak příznivější podmínky pro velké koncerny. V září 2007 dosáhly kompromisního návrhu, který vyústil v únoru 2008 v tzv. třetí liberalizační cestu, ve které je zajištěn také určitý vliv producentů na přenosové soustavy. K hlavnímu tématu evropské energetické politiky, k energetické účinnosti, není názor Ministerstva hospodářství a technologií a Ministerstva životního prostředí na stanovení závazných cílů shodný. Co se výstavby nové infrastruktury v EU týče, zastává Německo názor, že zásadní je implementace třetího a druhého liberalizačního balíčku. Investice do infrastruktur podle Německa musejí být financovány soukromými koncerny.

Evropská komise na německém trhu s elektřinou a plynem konstatuje málo konkurence, především u producentů, a doporučuje otevření trhu zahraničním poskytovatelům a odbourání umělých zábran na trhu s plynem.⁴⁹ Důvodem k tomu

49 Kommission: Energiemarkt fehlt Wettbewerb, in: FAZ, 5.8.2009, str. 9.

je provázanost koncernů. Nadále pokračuje trend lokálních distribučních společností (městské podniky) sdružovat se ve svazu 8KU⁵⁰ a vystupovat proti velkým energetickým firmám. Od roku 2007 vzniklo 30 nových lokálních distribučních společností. Některá města⁵¹ navrací rozhodnutím magistrátu správu plynu a elektřiny zpět městu a loučí se s podíly koncernů. Města tak přecházejí zpět ke stavu před liberalizací. Podle průzkumů veřejného mínění podporují Němci lokální distribuční společnosti, 68 % si přeje decentralizované zásobování energiemi, 84 % si pak přeje více hospodářské soutěže posílením role městských podniků.⁵²

VNĚJŠÍ ENERGETICKÁ POLITIKA

Nové akcentování vnější energetické politiky započala velká koalice v roce 2006, tuto agendu nastolila jako téma svého předsednictví Rady EU v roce 2007 a v komisi Barosso II obsadilo Německo křeslo komisaře pro energetiku. Frank-Walter Steinmeier na Mnichovské bezpečnostní konferenci v únoru 2006 označil Německo za zemi chudou na suroviny a energetickou bezpečnost jako strategickou výzvu německé zahraniční a bezpečnostní politiky.⁵³ Energetická bezpečnost je v Steinmeierově podání také mírová politika, při které je nutné zajistit, aby dostupnost fosilních energetických zdrojů nebyla všerohodující síla, proto je třeba odstranit potenciální napětí a zajistit dlouhodobou bezpečnost.⁵⁴ Také ministr obrany Franz-Josef Jung vidí v bezpečnostní politice, která je kromě orientace na hodnoty orientovaná na zájmy, nutnost více akcentovat zajištění energetických zdrojů a jejich přepravy⁵⁵. Ministerstvo zahraničí poprvé na jaře 2006 vydalo šestistránkový dokument⁵⁶, který vnější energetickou politiku charakterizuje jako průřezovou agendu. V Bílé knize německé bezpečnostní politiky a budoucnosti

50 Enercity Hannover, HSE Darmstadt, Mainova Frankfurt am Main, MVV Mannheim, N-Energie Nürnberg, Rhein Energie Köln am Rhein, Stadtwerke Leipzig, SWM München.

51 Např. Drážďany, Darmstadt. Stuttgart plánuje založit městský podnik, Hamburk již založil a vede spory s Vattenfall.

52 VKU: Das Energiekonzept der Bundesregierung aus kommunalpolitischer Sicht, in: <<http://www.enreg.de/content/material/2010/30.11.2010.Reck.pdf>> (poslední přístup 10. prosince 2010).

53 Frank-Walter Steinmeier, 5.2.2006, in: <<http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Infoservice/Presse/Reden/2006/060205-Muenchen-Konferenz.html>>

54 Frank-Walter Steinmeier, 16.2.2007, in: <www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Infoservice/Presse/Reden/2007/070216-Energiekonferenz.html> (poslední přístup 10. září 2010).

55 Jung: Wir müssen Verteidigung neu definieren, in: <<http://www.faz.net/IN/INtemplates/faznet/default.asp?tpl=common/zwischenseite.asp&dox={6FE79C66-A702-3E96-2DA1-25A1B16C0724}&rub={594835B6-7271-4A1D-B1A1-21534F010EE1}>>>, 2.5.2006 (poslední přístup 10. září 2010).

56 Auswärtiges Amt: Thesen zur Energiesicherheitspolitik. Beitrag der deutschen Außenpolitik, 2006.

Bundeswehru z roku 2006 definuje ministerstvo obrany zájmy: „Německo, jehož hospodářská úroveň závisí na přístupu k surovinám, zboží a myšlenkám, má základní zájem na otevřeném světovém obchodním systému a na volných obchodních cestách,“⁵⁷ zajištění dodávek energií a ochrana energetických infrastruktur jsou strategicky důležité a Bundeswehr hraje i v této oblasti svou roli. Tuto formulaci kritizuje především strana Levice, která v roce 2006 obvinila velkou koalici z plánů na využití Bundeswehru k účelům zajištění „surovin, dopravních cest a geostrategické nadvlády“.⁵⁸ Na myslí tím měla nejen nasazení Bundeswehru v oblastech bohatých na suroviny, ale také podporu změn režimů.

Vnější energetická politika Německa se zakládá na využívání vedoucího postavení Německa v oblasti vývoje obnovitelných energií, techniky pro ochranu životního prostředí a energetickou účinnost. Jako základní prvek využívá Německo kooperativní bezpečnostní koncepty, které mají za úkol rozmělnit potenciální konflikty. Velká koalice požadovala⁵⁹ užší propojení rozvojové spolupráce s energetickou politikou a toto propojení chápala jako vznik „obsáhlé a dlouhodobě koncipované vnější energetické politiky“, která by byla ku prospěchu samotných rozvojových zemí a Německu by zajistila dodávky energetických zdrojů.

Černo-žlutá koalice zařadila vnější energetickou politiku jako první do koaliční smlouvy. Podle ministra Westerwelleho musí být nově nadefinovaná, aby odpovídala zájmově orientované zahraniční politice. Nový energetický koncept vlády nezmiňuje fakt, že zabezpečení dodávek závisí také na rozhodnutích zahraničních aktérů. Zahraničně politická část (kapitola H) není shrnutím praktické politiky, ani představením vize. Za základ považuje institucionalizaci vztahů, z čehož je patrný strategický význam rámce s Ruskem pro Německo. Dalším nástrojem je pak hospodářská soutěž na evropském trhu. Koncept vznikl s vědomím energetické strategie EU 2011–2020, která má být oficiálně představena na speciální energetické Evropské radě v únoru 2011, přesto se ale evropské strategii nevěnuje. Koncept podporuje propojené evropské síť a počítá se zintenzivněním spolupráce s Francií, Belgií, Nizozemskem a Lucemburskem. O možnosti využívání celoevropských skladovacích kapacit hodlá Německo jednat s Norskem a alpskými zeměmi.

Westerwelle vnímá vnější energetickou politiku především jako součást vnější hospodářské politiky a sází na exportní iniciativy v oblasti obnovitelných energií a energetické účinnosti, vývoz a rozšiřování německých technologií, včetně pora-

57 Weißbuch zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr 2006, str. 19.

58 Tisková zpráva Wolfganga Gehrcke, 31. října 2006.

59 Drucksache 16/4045, in: <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/040/1604045.pdf>> (poslední přístup 10. září 2010).

denství a kontinuálního a koordinovaného šíření know-how v těchto dvou oblastech. Vláda bude aktivně podporovat státní garance vývozu (Hermes). Za černo-žluté koalice dochází k propojování s rozvojovou politikou a zprostředkovávání Společností pro technickou spolupráci (GTZ).

Exportní iniciativy, jejichž sekretariát je součástí struktury Ministerstva hospodářství a technologií, jsou podporovány Dena, Sněmem německých průmyslových a obchodních komor (DIHK), Sítí zahraničních hospodářských komor (AHK), Germany Trade and Invest (GTAI)⁶⁰ a Společností pro technickou spolupráci (GTZ).⁶¹ Zahraniční hospodářské komory připravují individuální cesty pro podnikatele za potencionálními obchodními partnery a akce podporující obchod. AHK v Egyptě, Alžírsku, Maroku, Tunisku a Keni založily platformu Econet NorthAfrica, která zprostředkovává analýzy trhu, kontakty v oblasti energií a technologií pro životní prostředí a marketingové strategie. Germany Trade and Invest poskytuje podnikatelům informace, včetně informací o plánovaných rozvojových projektech. Cílovými zeměmi exportní iniciativy jsou země, které zavádějí energetické standardy, např. pro energetickou účinnost, zateplení budov atd.

Deklarovaná vnější energetická politika postrádá doposud koncept. Spolkový sněm zamítl návrhy opozice z října 2007⁶², února 2008⁶³ a července 2009⁶⁴ k vytvoření takového konceptu. Opozice varovala velkou koalici před postupy připomínajícími neokolonialismus a militarizaci (Zelení, Levice). CDU/CSU požadují ve své bezpečnostní strategii (2008) jednotnou evropskou vnější energetickou politiku, posílení slabých států a výstavbu nových státních struktur států, které mohou být rizikem pro volné obchodní a dopravní cesty (Kavkaz, kaspický a středoasijský prostor). FDP akcentuje nutnost větší spolupráce s Tureckem a arabskými zeměmi. Ministerstvo zahraničí ve strategii ke střední Africe upozorňuje na zásoby ropy v Kongu, Gabonu, Kamerunu a Rovníkové Guineji. Vzniká nová strategie pro Afriku, v roce 2010 vznikla strategie pro Latinskou Ameriku (především Brazílie, vývoz jaderných technologií).

60 Financováno Ministerstvem hospodářství a technologií a Ministerstvem dopravy, staveb a vývoje měst.

61 Partnery jsou Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie, Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit, Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung, Bundesministerium für Bildung und Forschung, Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, Auswärtiges Amt, Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle, KfW Bankengruppe, Bundesindustrieverband Deutschland Haus-, Energie- und Umwelttechnik e.V., Bundesverband der Deutschen Industrie, Verband Deutscher Maschinen- und Anlagenbau, Zentralverband Elektrotechnik und Elektronikindustrie e.V.,

62 Drucksache 16/6796, in: <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/067/1606796.pdf>>

63 Drucksache 16/8181, in: <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/081/1608181.pdf>>

64 Drucksache 16/13611, in: <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/136/1613611.pdf>>

BILATERÁLNÍ SPOLUPRÁCE

Kromě úzkého energetickopolitického dialogu s Ruskem a Norskem zakládá Německo energetická partnerství také v rámci rozvojové spolupráce a zahraniční politické strategie vůči střední Africe. Spolkové ministerstvo pro hospodářskou spolupráci a rozvoj financuje ve 45 partnerských zemích projekty na rozvoj OZE.

V energetickém partnerství s Ruskem hrají největší roli německé technologie a know how v oblasti úspor energií, které mají na ruském trhu vzrůstající šance. V pracovní skupině Energetická účinnost a ve Strategické pracovní skupině Německá energetická agentura konzultuje technologie zateplení budov. V červenci 2009 byla podepsána smlouva o vzniku Rusko-německé energetické agentury (RUDEA)⁶⁵, která má za cíl odborně radit ruské vládě, připravovat cílené nástroje pro trh a jeho aktéry a úzce spolupracovat s průmyslem. První projekt ve spolupráci se Siemensem probíhá v Jekatěrinburku. E.ON Ruhrgas, Wintershall a Verbundnetzgas (VNG) spolupracují úzce s Gazpromem. Spolu s Wintershallem (50,02%) vlastní Gazprom (49,98%) Wingas. E.ON uvažuje o odprodeji podílu Gazpromu a expanzi v jihovýchodní Asii. Gazprom zásobuje i konkurenty E.ONu a tlačí na německý trh svou pobočku Gazprom Germania. Vztahy s Ruskem jsou pro vládu důležitější než vztahy s ostatními východními (tranzitními) partnery, státy Evropské sousedské politiky a Východního partnerství. Nord Stream znamená pro Německo diverzifikaci cesty, ne producenta. Zajistí přímé dodávky a z Německa činí uzel plynové přepravní soustavy v západní Evropě.

V roce 2006 došlo k uzavření strategického energetického partnerství s Norskem. Na univerzitách ve Stavangeru a Clausthal-Zellerfeldu probíhá společný partnerský obor k výzkumu energetiky. V roce 2010 se započala s pokládáním prvního ze dvou podmořských kabelů (každý 1.400 MW). Spolková agentura sítí osvobodila společnost Norger⁶⁶ od některých přísných podmínek a umožnila rychlejší srůstání obou trhů. Projekt má od roku 2015 vyrovnat výkyvy, při přebytku se počítá s vysláním do norských přečerpávacích vodních elektráren, při malé produkci v Německu obráceně. Probíhá intenzivní výměna v oblasti offshore větrných elektráren, uzavřena byla např. smlouva o spolupráci Navitas Network s Windenergie-Agentur Bremerhaven/Bremen e.V. (WAB). Německé podniky hodlají v následujících 20 letech investovat 75 miliard eur do offshore větrných elektráren. Projekty první offshore plavoucí turbíny HyWind (Statoil) nebo prvního německého offshore parku Alpha Ventus byly příkladem úspěšné spolupráce.

65 60% podíl Energy Carbon Fund, 40% DENA ve spolupráci s Ministerstvem pro hospodářství a technologii.

66 Podíly Statnett, Agder Energi AS, Lyse Produksjon AS a Elektrizitätsgesellschaft Laufenburg.

Draka Offshore pokládá kabely v rámci offshore projektu Baltic 2 (Visser & Smit Marine Contracting). V roce 2009 zakoupil Bayerngas společnosti PA Ressources, Genesis Petroleum a VNG společnost Endeavour. Wintershall převzal v roce 2008 Revus.⁶⁷

S Indií započalo v roce 2006 Německo energeticko politický dialog, který zahrnuje tři pracovní skupiny: energetická účinnost elektráren, decentralizovaná výroba energií, využití mechanismu čistého rozvoje (CDM)⁶⁸ k redukci emisí.

V roce 2007 uzavřené energetické partnerství s Nigerií se zakládá na výrobě elektrické energie a jejího rozvodu. Na nigerijské straně státní společnosti, na německé straně ministerstva napomáhají soukromým společnostem při uzavírání zakázek. V iniciační skupině, ve které je zastoupeno 7 německých společností (např. E.ON, Evonik), bylo představeno 20 projektů např. vodní elektrárny v Kainji. Německo podporuje Institut pro vzdělávání personálu v elektrickém sektoru (NAPTIN) a pořádá společné energetické konference. Od roku 2008 se pravidelně pořádá pod záštitou Ministerstva hospodářství a technologií německo-nigerijské hospodářské fórum, jehož část je věnována energetice. E.ON otevřel v roce 2010 v Nigérii novou pobočku. Počítá se s vývozem LNG na německý trh od roku 2014. V Africe spolupracuje Německo v oblasti energií s Egyptem, Ugandou (Bujagali Hydropower Project), Keňou (Olkaria III a IV Geothermal), Madagaskarem, Namíbií (Caprivi Link), Nigérií, Jižní Afrikou (Municipal Energy Efficiency Programme, Rural Electrification with renewable energy), Senegalem, Mali a Marokem.

Při spolupráci s Brazílií Německo podporuje tamní jaderný program a stavbu reaktorů Angra II a III. V květnu 2008 ustoupila SPD, která uvažovala o výměně smlouvy o jaderné spolupráci z roku 1975 za novou o partnerství v oblasti obnovitelných energií, koaličním partnerům a podpořila její prodloužení. Během německého předsednictví Rady EU došlo k akceleraci jaderné spolupráce mezi Brazílií a EU.

MULTILATERÁLNÍ SPOLUPRÁCE

V zájmu Německa je institucionalizovat energetickopolitické vztahy s producent-skými a tranzitními zeměmi a zavazovat je do multilaterálních rámců. Na multilaterální úrovni spolupracuje Německo v energetické oblasti a v otázkách globální „Energy governance“ v Heiligendammském procesu a dialogu z Gleneagles

67 Energiewirtschaft 2010, Germany Trade and Invest Gesellschaft für Außenwirtschaft und Standortmarketing mbH <https://www.gtai.de/ext/anlagen/PubAnlage_8303.pdf?show=true> (poslední přístup 1.11.2010).

68 Mechanismus čistého rozvoje (CDM) je jedním z flexibilních mechanismů Kjótského protokolu, jehož cílem je minimalizace nákladů při maximálním efektu snížení emisí.

v rámci G8, v Mezinárodní energetické agentuře (IEA), v EU, v Energetické chartě, v OSN (např. člen UNECLAC), REN21, GNSD a v rámci energetických partnerství. Na všech těchto úrovních se významně podílí na projektech energetické účinnosti a s ní spojené výměně zkušeností. V IEA se zasazuje o začlenění nee- lejských států do „Outreach strategie“ IEA. Druhým klíčovým zájmem je podpora obnovitelných energií. Na konferenci k obnovitelným energiím v červnu 2004 v Bonnu byl zahájen dialog s rozvojovými zeměmi. Ministerstvo životního prostředí spolu s Ministerstvem pro hospodářskou spolupráci a rozvoj a Ministerstvem zahraničí iniciovaly v roce 2007 prostřednictvím tří vyslanců a spolkového poslance Hermanna Scheera dialog s 25 státy. Podporu získalo Německo především ze strany Dánska a Španělska. Výsledkem byl v lednu 2009 vznik Mezinárodní agentury pro obnovitelné energie (IRENA). Jejím hlavním úkolem je podporovat průmyslové a rozvojové země při vývoji OZE, a to zejména prostřednictvím poradenských služeb pro vládní orgány s ohledem na politický, ekonomický a právní rámec. Krom toho má IRENA poskytovat veřejnosti informace o potenciálu OZE, aby tím zajistila přiměřenou roli OZE v mezinárodních politických procesech. Hlavním cílem Německa zde je úsilí o navazování konstruktivních vztahů mezi Německem a arabskými státy. V Evropě je pro Německo důležitá North Grid Initiative a rozvoj offshore Super Grid v Severním moři. Vládě se nepodařilo prosadit Bonn jako sídlo ani funkci generálního tajemníka, v Bonnu sídlí pouze Technologické centrum pro obnovitelné energie.

PRIORITY ČERNO-ŽLUTÉ KOALICE V KONTEXTU ZDROJŮ

Plyn dováží Německo ze 45% z Ruska, z 32% z Norska a 23% z Nizozemska.⁶⁹ Rusko je a díky předpokládanému snížení těžby v ostatních produkčních zemích také bude největším dodavatelem. Celkově pět dodavatelů se dá hodnotit jako diverzifikovaný mix. Malá část spotřeby, cca. 5%, pochází z vlastních plynových vr- tů⁷⁰, a to převážně z Dolního Saska. Dodávky jsou spolehlivé, krizi Německo ne- zažilo ani během dvacetidenního přerušení tranzitu plynu přes Ukrajinu v lednu 2009. Tehdy došlo k 10% poklesu dodávek, který byl vyvážen dodávkami z Norska a Nizozemska a zásobníky. Těch má Německo na svém území 46, nejvíce v Evropě, a jejich kapacita se nadále zvyšuje (v krátkodobém horizontu o čtvrtinu). Mají cel- kový objemu 19 bcm⁷¹ a dokáží zásobovat Němce 80 průměrných dnů, nebo 40

69 European Commission: EU Energy Policy data, SEC (2007) 12.

70 Producenti BEB, Wintershall, Mobil Erdgas-Erdöl, EEG Erdgas Erdöl, Preussag Energie, RWE DEA.

71 Prášil, Jan: Energiesicherheit durch Institutionalisierung der Energiebeziehungen: Fallstudie Europäische Union – Ukraine – Gasversorgungssicherheit. VDM Verlag, Berlin 2010, str. 43

zimních. Zásobování plynem probíhá pomocí plynovodů a na základě dlouhodobých smluv mezi energetickými podniky a dodavateli plynu, které přispívají k budování nových zásobníků a rozvoji plynové infrastruktury. Konkrétně zásobníky staví v Německu Gazprom spolu s Wintershall. Gazprom má díky propojení s koncernem E.on, které se podobá binacionálnímu monopolu, přímý vliv na německý, resp. evropský trh. E.ON/Ruhrgas disponuje 6,4% akcií⁷² Gazpromu a je jeho největším evropským partnerem. Smlouvy na dodávky plynu oba koncerny uzavřely do roku 2036⁷³. Podílem Gazpromu disponuje také Wingas, většinová rozvodná společnost BASF/Wintershall. Také ve VNG je akcionářem odnož Gazpromu Gazprom Germania.

S Ruskem Německo pojí silné partnerství, které svého vrcholu dosahovalo za červeno-zelené koalice kancléře Schrödera. Mírné zeslabení vztahů po nástupu kancléřky Merkelové nezasáhlo spolupráci v energetické oblasti. Velká koalice hledala prostor mezi spoluprací v EU a partnerstvím s Ruskem. Posílení modernizačního partnerství ukotvené v Dohodě o partnerství a spolupráci mezi EU a Ruskem, která vzešla ze Spolkového ministerstva zahraničí a obsahovala regulující prvky Energetické charty, nebylo Ruskem přijato. V listopadu 2010 komisař pro energetiku Günther Oettinger vyzval Rusko, aby se podílelo v rámci energetického dialogu na tvorbě dlouhodobé energetické strategie EU, ačkoli formálně Rusko na tomto procesu participovat nemůže. Pozice Německa při přerušení dodávek v lednu 2009 nebyla jednoznačná. Kancléřka Merkelová apelovala na nepřijatelnost přerušení bez konzultace a chybu spatřovala na straně problematické Ukrajiny. Závislost na Rusku nepředstavuje pro Německo akutní problém, dlouhodobé smlouvy plynárenských koncernů jsou pro vládu zárukou dodávek.⁷⁴

PRIORITNÍ PROJEKTY

Nord Stream

Plynovod Nord Stream, na kterém se podílí E.on a BASF/Wintershall, byl a je prioritou vlád kancléřky Merkelové. Na slavnostní zahájení stavby v březnu 2010 ale kancléřka pozvání nepřijala a poslala za sebe Westerwelleho, což v Rusku sklidilo nevoli. Na zahájení stavby v Greifswaldu nepozvala premiéra Putina. Pro Německo znamená Nord Stream diverzifikaci cest a ne dodavatelského státu, Německo se ale

72 Předseda představenstva E.ON/Ruhrgas Burckhardt Bergmann je člen představenstva Gazpromu.

73 Bericht der Arbeitsgruppe 1 „Internationale Aspekte“ zum Energiegipfel am 3. Juli 2007, str. 11.

74 Drucksache 16/13539, in: <<http://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/16/135/1613539.pdf>> (poslední přístup 1.11.2010).

stane rozvodným ústředím pro evropské zásobování. Stavbu plynovodu podpořila spolková vláda v dubnu 2010 zárukami ve výši 2,8 mld. eur⁷⁵, které mají zajistit zadání zakázek německým firmám a rizika bank, které Nord Stream AG poskytly půjčky. Garance pro společnost UFK není vázaná na zadání zakázek, ale na zajištění dodávek plynu do Německa.

Nabucco

Prioritní zájem černo-žlutá koalice projevila v koaliční smlouvě o projekt plynovodu Nabucco, za který lobuje v angažmá OMV a RWE ve vztazích k Turecku od roku 2009 také bývalý ministr zahraničí Joschka Fischer. Na výstavbě se účastní RWE, která ale také prověřuje, zda se má účastnit projektu Gazpromu South Stream, který Gazprom nevnímá jako konkurenční.⁷⁶ Ruské zájmy na plynovodu South Stream oslabují zájem Německa na stavbě. Nabucco kancléřka podle svých slov sleduje s „velkou pozorností“. Otázkou je, jaký je zájem o vysazení Ukrajiny a dosazení Turecka do obchodu s plynem. Na úrovni EU je shoda, že nejkratší a při zohlednění tržních principů i relativně spolehlivá cesta je přes Ukrajinu. Bývalý kancléř Schröder, lobující za Nord Stream, Nabuccu vyčítá příliš mnoho zúčastněných společností, příliš málo dodavatelů a rizikový faktor Írán. Zásoby v Kazachstánu a Turkmenistánu přepravované plynovodem Nabucco by závislost na ruských dodávkách snížil. Turkmenistán tlačil na německou vládu, aby učinila mezinárodněprávní příslib. Bude-li stavba zahájena, plánuje jeho konsorcium dokončení do roku 2013.

LNG

Černo-žlutá koaliční smlouva mluví o „intenzivním doprovázení“ velkých infrastrukturních projektů jako např. LNG. Plánovaná výstavba prvního LNG terminálu E.ON Ruhrgas a DFTG ve Wilhelmshavenu byla pro nevýhodnost projektu zastavena. E.ON se zapojil 5% podílem do projektu v Rotterdamu společnosti Gate Terminal, vlastněné nizozemskou Gasunie a Vopak. 3 bcm/ročně v LNG by měla distribuovat přes Rotterdam od roku 2012. Rezignace na LNG se dá chápat v souvislosti se spoléháním na ruské dodávky z Nord Streamu.

E.ON Ruhrgas a alžírský Sonatrach uzavřely MoU, které počítá do 2020 s 85 mld m³. Velká koalice podpořila německé společnosti (Siemens, Evonik, E.ON, ArGe, KfW Ipex Bank) při uzavírání zakázek v Nigérii a uzavřela s Nigérií energetické

75 1,77 mld. eur pro Europipe GmbH a cca. 1 mld eur pro UFK a HypoVereinsbank (vázáno na zajištění dodávek, ne na německého dovozce).

76 Flauger, Jürgen/Stratmann, Klaus: Gazprom ködert RWE mit unmoralischem Angebot, in: <<http://www.handelsblatt.com/unternehmen/industrie/geplante-gas-pipelines-gazprom-koedert-rwe-mit-unmoralischem-angebot;2616684>> (poslední přístup 1.11.2010).

partnerství, které má zajistit dodávky LNG od roku 2014. O partnerství má zájem Katar, zatím probíhají rozhovory. Zintenzivnit chce vláda partnerství s Norskem (ostrov Melk ya), kde se projektů účastní Linde AG. E.ON se zde chce více zapojit, účastní se LNG projektů v Nigérii, Alžírsku, Dubaji a na ostrově Krk, vztahy udržuje také v Íránu, kde vláda stále finančně jistí (Euler-Hermes) projekty Linde AG. Siemens spolupracuje s Gazpromem na vývojovém programu, který zahrnuje výstavbu demonstračního zařízení a přezkoumává možnost spolupracovat na výrobě součástí pro ruskou LNG infrastrukturu.

Elektřina

Elektrický proud Němci více vyváží, a to 54,8 mld. kw/h, dováží 40,5 mld. kw/h.⁷⁷ V současné době v Německu vyrobený elektrický proud pochází z 24,5% z hnědého uhlí, z 22,6% z jaderné energie, z 18,3% z černého uhlí, z 16% z obnovitelných zdrojů, 12,9% ze zemního plynu, 2,1% z petroleje, 3,6% z jiných zdrojů.⁷⁸ Německo si je vědomo toho, že se stane dovozcem elektřiny a proto hledá možné dodavatele. Inter RAO UES navrhl podél Nord Streamu vybudovat HVDC kabel (600–1000 MW) pro dovoz elektřiny z Ruska. Dá se předpokládat, že by pocházel z plánované jaderné elektrárny v Kaliningradu, jejíž dva bloky (každý 1150 MW) mají být napojeny na síť do roku 2016, resp. 2018. Plán na kabel nebyl součástí povolovacího procesu lynovodu.

DESERTEC

V říjnu 2009 založilo 12 koncernů Desertec Industrie Initiative GmbH (DII), která odhaduje rozpočet projektu solárně termických elektráren v Africe na 400 miliard eur. Každé nové procento obnovitelných energií v německém mixu přitom vyžaduje investice ve výši cca 5 mld. eur. E.ON a Deutsche Bank investují do studie proveditelnosti, která má být hotova v roce 2012. Münchner Rück, která je v čele iniciace, považuje za reálné, že Desertec při naplnění investičních záměrů pokryje do roku 2050 15% evropské spotřeby elektřiny. Zprvu má být elektřina pro účely afrických států. Iniciátoři plánují referenční projekt tří elektráren v Monaku. Kritizují malý zájem vlády. Projekt není v Národním akčním plánu obnovitelných energií. Plnou podporu má jen ze strany Zelených. V novém Energetickém konceptu vláda považuje solárně termické elektrárny za realizovatelné a je připravena podpořit rámcové podmínky, ne financování. Velký zájem vlády je na výstavbě elektrických sítí.

77 Vývoz: 5,4 do Nizozemska, 4,3 do Lucemburska, 10,5 do Švýcarska, 7,9 do Rakouska, 5,5 do Polska, 0,2 do Švédska. Dovoz: 9,2 z Francie, 7,7 z České republiky, 2,6 z Dánska. Zdroj: Handelsblatt 156, 16.8.2010.

78 Handelsblatt 154, 12.8.2010, str. 12.

Projekt je kritizován jak opozicí, tak i neziskovým sektorem, který za plány vidí možnost zneužít sítě na dopravu elektřiny z uhlí a jádra. Eurosolar považuje za výhodnější výstavbu obnovitelných zdrojů v Německu, než dovoz. Ministerstvo hospodářství založilo pro Desertec Task Force. Účastnit by se projektu mělo 20 německých firem. Německé technologie využívá většina solárních projektů od Masdar City (Abu Dhabi) po Kuraymat (Egypt). DII započala spolupráci s Ghorfa Arab-German Chamber of Commerce and Industry. Ministerstvo zahraničí financuje projekt EnerMENA pro podporu výstavby solárních elektráren a sítí v Severní Africe a na Blízkém východě. V říjnu 2010 se v Berlíně uskutečnilo první německo-arabské energetické fórum.

ZÁVĚR

Na rozdíl od velké koalice, která kladla důraz na vznik vnější dimenze energetické politiky, se černo-žlutá koalice soustředí na její vnitřní dimenzi. Vláda čelí faktu, že od roku 2009 energetické koncerny rezignovaly na 7 projektů uhelných elektráren a kromě rozestavěných se tak počítá s 5 novými stavbami. Podle Dena je do roku 2020 nutné zajistit kapacitu odpovídající 15 uhelným elektrárnám. Nový energetický koncept je nesouměrný, obsahuje decentralní cíle jako účinnost a OZE, představuje ale centrální řešení jako prodloužení činnosti jaderných elektráren a rozvoj sítí. Prodloužení s sebou nepřináší jistotu, bude přezkoumáno Ústavním soudem a zvrátit by ho mohly spolkové volby v roce 2013 vzhledem k narůstajícím preferencím Zelených.

Z Německa, které vyváží elektrickou energii, se stane nejpozději v roce 2025 dovozce. Vláda kontinuálně sází na rozvoj obnovitelných zdrojů energie, německé infrastruktury na vývoj takového rozsahu ale nejsou připravené a ohrožují přenosové soustavy okolních států. Vizi Spolkového ministerstva životního prostředí je zásobování velkými parky větrných elektráren v Severním moři a solárně termickými elektrárnami v jižní Evropě a v Africe. Černo-žlutá koalice podporuje výstavbu větrných offshore parků, solární energii chápe jako důležitou, ale omezuje její dotování až o 16%.

Německo sází ve vnější energetické politice na institucionalizaci energeticko-politických vztahů a na hospodářskou soutěž na evropském trhu. Středem vnějších energetických vztahů je Rusko, se kterým se Německo propojilo plynovodem Nord Stream a uvažuje se i o propojení kabelem na přenos elektřiny z ruských jaderných elektráren. Za velké koalice došlo k urychlení navazování vztahů se střední Asií. Nastolení energetické agendy na evropskou úroveň při předsednictví Rady v roce 2007 akcelerovalo vývoj vnitřní energetické politiky. Německo se vyprofilovalo v lídra energetické politiky a dosadilo do křesla komisaře pro energetiku své-

ho kandidáta Günthera Oettingera. V zahraničních vztazích je v černo-žluté koalici patrné zesílení akcentu na ofenzívu vnějšího obchodu a energetických exportních iniciativ Obnovitelné energie a Energetická účinnost. Ty pomáhají německým podnikům prorazit v energetické oblasti na zahraničních trzích a mají za cíl udělat z Německa globálního lídra „zelených technologií a zajistit tak nové „zelené“ průmyslové odvětví s novými pracovními místy. Ministerstva hospodářství a zahraničí hodlají vést intenzivnější dialog s Indií, Čínou, Brazílií a africkými zeměmi.

Ucelený koncept vnější energetické politiky není přes jeho politické proklamování od dob velké koalice patrný. Debata ve Spolkovém sněmu o vnější energetické politice v říjnu 2007, na jaře 2008 a v červenci 2009 zkrachovala a nebyly přijaty návrhy opozice na vznik udržitelné vnější energetické politiky. Černo-žlutá koalice, která propojuje oblasti zahraniční politiky, obchodu a rozvojové politiky hodlá exportní iniciativy nechat „vyzrát“ ve vnější energetickou politiku. Poprvé tuto oblast zahrnuje do koaliční smlouvy a za hlavní projekty zájmu označila Nord Stream, Nabucco, LNG, a DESERTEC. Ke stavbě dochází zatím pouze v případě Nord Streamu. LNG se jeví kvůli nasmlouvanému množství plynu z plynovodů jako prozatím bez velké šance na expanzi, Nabucco jako politicky nejasné a DESERTEC vizionářský.

Aktualizace (po uzavření projektu koncem roku 2010)

Po havárii v japonské jaderné elektrárně Fukušima spolková vláda v březnu 2011 nařídila tříměsíční moratorium pro uvažování o další změně energetické politiky. Kancléřka pro tuto dobu nařídila odpojit sedm reaktorů a poruchovou elektrárnu Krümmel. Jih Německa se stal závislým na dovozu elektřiny z Francie (až 3000 MW od 20. do 22. března) a České republiky (až 2000 MW). Výpadek Německo začalo nahrazovat ze tří čtvrtin vyšší výrobou v uhelných elektrárnách a dovozem hnědého uhlí z Polska, zbytek z dovozu elektřiny a z výkonu plynových elektráren. Po drtivém vítězství Zelených ve volbách v Bádensku-Württembersku a v Porýní-Falci se prokázalo, že jádro se stalo opět hlavním politickým tématem, a že bude těžké otevřeně propagovat jadernou energii a odstavené elektrárny uvést znovu do provozu. Dne 30. května 2011 představila spolková vláda návrh ihned definitivně odstavit dočasně uzavřené reaktory, tři nejnovější jaderné elektrárny uzavřít do roku 2022, zbytek reaktorů do roku 2021. Základ návrhu vzešel z Etické komise pro budoucnost jaderné energetiky, složené ze zástupců politiky, vědy, průmyslu a církvi, která poprvé zasedla 4. dubna. Uzavření má být nezvratné a má se započít s monitorovacím procesem, který má sledovat přechod na obnovitelné zdroje energie. Jedna z nejstarších jaderných elektráren má sloužit do roku 2013 jako „chladná rezerva“ pro případ nedostatku energie v zimním období. O kterou se bude jednat, rozhodne Spolková agentura sítí. Návrh obsahuje možnost v doposud nezjistitelném množství

převést část výkonu z určité jaderné elektrárny, která má být odstavena, na jinou elektrárnu, a tím docílit prodloužení termínu ukončení provozu jaderné elektrárny, na kterou byla daná část výkonu převedena. Rozhodnutí ukončit činnost jaderných elektráren spolková vláda v rámci EU nekonzultovala, což vzhledem k provázanosti s vnitřním trhem vzbudilo reakci Mezinárodní energetické agentury⁷⁹. Podle Lisabonské smlouvy je však energetický mix suverénním rozhodnutím členů Unie. Německo se v následujících letech, po dostavbě rozestavěných elektráren a výstavbě dalších OZE vrátí do pozice vývozce. Do té doby zvýší závislost na dovozech, nejprve elektřiny, později plynu nebo uhlí. V souvislosti s Fukušimou vláda oznámila, že odstoupí od finančních záruk na výstavbu elektrárny Angra 3 v Brazílii, které měly v podobě exportních úvěrů dosáhnout 1,3 mld. eur.

ZDROJE

Auswärtiges Amt, in: <<http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Infoservice/Presse/Reden/2006/060205-MuenchenKonferenz.html>>

Auswärtiges Amt: Thesen zur Energiesicherheitspolitik. Beitrag der deutschen Außenpolitik, 2006.

Bareiß, Thomas: Energiekonzept 2010, in: <http://www.thomas-bareiss.de/cms/upload/zur-person/Positionen/Thomas_Barei_MdB_Presentation_Energiekonzept_28.09.2010.pdf> (poslední přístup 10. října 2010).

BMU, Das Integrierte Energie- und Klimaschutzprogramm, in: <http://www.bmu.de/klimaschutz/nationale_klimapolitik/doc/44497.php> (poslední přístup 10. září 2010).

Bund, Freunde der Erde: Geplante und im Bau befindliche Kraftwerke, in: <http://www.bund.net/fileadmin/bundnet/pdfs/klima_und_energie/20100504_klima_liste_kokw_verfahrensstand.pdf> (poslední přístup 10. září 2010).

Bundesregierung, Energiekonzept, Neun Punkte für eine umweltschonende, zuverlässige und bezahlbare Energieversorgung, str. 3.

Bundestag, Drucksache 16/8181, in: <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/081/1608181.pdf>>

Bundestag, Drucksache 16/13539, 23. 06. 2009.

Bundestag, Drucksache 16/13611, in: <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/136/1613611.pdf>>

Bundestag, Drucksache 16/4045, in: <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/040/1604045.pdf>> (poslední přístup 10. září 2010).

⁷⁹ Energieagentur fürchtet Atomausstieg, in: <<http://www.ftd.de/politik/international/warnung-vor-hoeheren-strompreisen-energieagentur-fuerchtet-atomausstieg/60055735.html>> (poslední přístup 24. května 2011).

Bundestag, Drucksache 16/6796, in: <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/067/1606796.pdf>>

CDU/CSU: Sicherheitsstrategie für Deutschland 2008, in: <http://www.cducusu.de/Titel_sicherheitsstrategie_fuer_deutschland/TabID_1/SubTabID_5/InhaltTypID_4/InhaltID_9735/Inhalte.aspx> (poslední přístup 12. září 2010).

Dena (2010): Netzstudie II: Integration erneuerbarer Energien in die deutsche Stromversorgung im Zeitraum 2015 – 2020 mit Ausblick 2025, str. 7.

Dena, Netzstudie II. Integration erneuerbarer Energien in die deutsche Stromversorgung im Zeitraum 2015 – 2020 mit Ausblick 2025, in: <http://www.dena.de/fileadmin/user_upload/Download/Dokumente/Studien__Umfragen/Endbericht_dena-Netzstudie_II.PDF> (poslední přístup 10. prosince 2010).

Dena: Kurzanalyse der Kraftwerks- und Netzplanung in Deutschland bis 2020 (mit Ausblick auf 2030), März 2008.

Deutsche Energie-Agentur (2008): Kurzanalyse der Kraftwerks- und Netzplanung in Deutschland bis 2020 (mit Ausblick 2030).

Diele-Niederrhein, Ganderkesee-Wehrendorf, Whale-Meckar a z českého pohledu nejdůležitější Lauchstadt-Redwitz.

Energieversorgung für Deutschland – Statusbericht für den Energiegipfel am 3. April 2006. BMWi. Berlin 2006, in: <http://www.bmu.de/files/download/application/pdf/statusbericht_0603.pdf> (poslední přístup 10. září 2010).

Energiewirtschaft 2010, Germany Trade and Invest Gesellschaft für Außenwirtschaft und Standortmarketing mbH <https://www.gtai.de/ext/anlagen/PubAnlage_8303.pdf?show=true> (poslední přístup 1.11.2010).

Energiewirtschaftsgesetz ze 7. července 2005 (BGBl. I S. 1970, 3621)

European Commission: EU Energy Policy data, SEC (2007) 12.

FAZ „Wir brauchen dringend ein langfristiges Energiekonzept“, in: FAZ, 23.3.2009, str. 14.

FAZ, „Der Energieminister, das bin ich“, in: <<http://www.faz.net/s/Rub0E9EEF84AC1E4A389A8DC6C23161FE44/Doc~EC593C1F2BA924C0ABCB3B757EC38B551~ATpl~Ecommon~Scontent.html>>, 4.11.2009.

FAZ, Kommission: Energiemarkt fehlt Wettbewerb, in: FAZ, 5.8.2009, str. 9.

Goffart, D./Stratmann, K.: Im Atomstreit spricht nun die Chefin, in: Handelsblatt, 16.8.2010, str. 10.

Jung: Wir müssen Verteidigung neu definieren, in:

Matthes, F./Ziesing, H.-J. (2008): Die Entwicklung des deutschen Kraftwerksparks und die aktuelle Debatte um die künftige Strombedarfsdeckung.

Mez, Lutz (2007): Zukünftiger Ausbau erneuerbarer Energieträger unter besonderer Berücksichtigung der Bundesländer, FFU, in: <http://www.erneuerbare-energien.de/files/pdfs/allgemein/application/pdf/ausbau_ee_laender_kurz.pdf> (poslední přístup 10. září 2010).

Prášil, Jan: Energiesicherheit durch Institutionalisierung der Energiebeziehungen: Fallstudie Europäische Union – Ukraine – Gasversorgungssicherheit. VDM Verlag, Berlin 2010, str. 43

Prášil, Jan: Vypnuli proud. Němci se ptají: „Uslyšíme tuto větu často?“, in: <<http://zahranicni.ihned.cz/c1-19696890-vypnuli-proud-nemci-se-ptaji-uslysime-tuto-vetu-casto>> 7.11.2006 (poslední přístup 10. září 2010).

Steinmeier, Frank-Walter 16.2.2007, in: <www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Infoservice/Presse/Reden/2007/070216-Energiekonferenz.html> (poslední přístup 10. září 2010).

Steinmeier, Frank-Walter, 5.2.2006, in:

Umweltbundesamt (2008): Atomausstieg und Versorgungs-sicherheit.

Umweltrat, Übereilte Weichenstellungen vermeiden: Zukunftsdebatte vor CO2-Speicherung, 6.5.2009, <http://www.umweltrat.de/cln_137/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/AktuellePressemitteilungen/2009/2009_02_pressemitteilung.html> (poslední přístup 1. října 2010).

VKU: Das Energiekonzept der Bundesregierung aus kommunalpolitischer Sicht, in: Weißbuch zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr, Berlin 2006.

PROTITERORISTICKÁ POLITIKA

Pavel Dvořák

Bezprecedentní útok teroristické skupiny organizace Al-Káida na Spojené státy 11. září 2001 měl přímý dopad také na Německo, neboť během této tragédie zahynulo třicet německých státních příslušníků. Zároveň vyšlo najevo, že tři členové této skupiny se před útokem zdržovali nějaký čas v Německu a pracovali zde na přípravě celé akce.¹ Právě tato skutečnost a pravděpodobná přítomnost dalších tzv. agentů spáčů v Německu byla předmětem následné debaty.² Ačkoliv nebylo Německo zasažené žádným útokem, Němci si postupně začali uvědomovat realnost teroristické hrozby i pro ně samotné, a proto se od roku 2001 stal boj proti terorismu důležitým tématem německé vnitřní politiky.³

Novým bezpečnostním hrozbám začala německou bezpečnostní architekturu přizpůsobovat spolková vláda prostřednictvím celé řady zákonných a administrativních opatření. Zásadní přítom byly dva balíky zákonů, zaměřené na vnitřní bezpečnost státu v kontextu hrozby teroristických útoků (Sicherheitspaket I a II⁴, realizované v listopadu 2001 a lednu 2002). Ty znamenaly rozšíření kompetencí bezpečnostních úřadů jako Spolkového kriminálního úřadu (Bundeskriminalamt, dále již jen BKA), zpravodajských služeb a spolkové policie (Bundespolizei), zpřísnění cizineckého zákona, zákaz členství a podpory zahraničních teroristických organizací, změnu zákona o spolčování (vyškrtnutí náboženského privilegia) apod.⁵ Kromě jiného se přijatá opatření týkala rozšíření možnosti odposlechů a sledování telekomunikačního a poštovního styku, obnovení tzv. pátracího rastru (Rasterfahndung)⁶, vytvoření předpokladů pro zavedení biometrických znaků v pasech a osobních dokladech, snadnější přístup ke sbírání a porovnávání dat a jiné.⁷ Hlavním cílem těchto změn bylo rozšíření preventivních nástrojů pro boj proti terorismu. Řada znalců státního práva na tomto základě hovořila o proměně charakteru německého právního státu v preventivní (Präventionsstaat), respektive v „částečně preventivní stát“.⁸ Upozorňovali tak na nebezpečnou tendenci stá-

1 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 35.

2 Vznikla teorie o tom, že v Německu existuje celá síť tzv. agentů spáčů, tedy islámských teroristů, kteří zde nenápadně žijí a jsou kdykoliv připraveni spáchat ty nejhorší teroristické útoky.

3 Steinberg, Guido. *Im Visier von Al-Qaida. Deutschland braucht eine Anti-Terror-Strategie*. Körber-Stiftung, Hamburg: 2009, str. 7.

4 Zvaný též *Terrorismusbekämpfungsgesetz – Zákon pro boj proti terorismu*.

5 Riegler, Thomas. *Terrorismus. Akteure, Strukturen, Entwicklungslinien*. Studien Verlag, Innsbruck, Wien, Bozen: 2009, str. 540.

6 Databanka údajů BKA vytvářena v říjnu 2001 na základě společných personálních znaků, které byly stanoveny dle profilu hledaných osob – teroristů. Ačkoliv bylo zřízení takové služby personálně i technicky náročné (32 tisíc registrovaných osob), nebyl v jejím rámci vypátrán jediný agent spáč. Ukázalo se jako neúčinné, až kontraproduktivní.

7 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 88.

8 Büsching, Stefan. *Rechtstaat und Terrorismus. Untersuchung der sicherheitspolitischen Reaktionen der USA, Deutschlands und Grossbritanniens auf den internationalen Terrorismus*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2010, str. 135.

tu rozšiřovat bezpečnostní opatření na úkor občanských svobod a podstaty právního státu.

Na mezinárodní úrovni se Německo po boku Spojených států amerických a dalších spojenců zapojilo do boje proti globálnímu terorismu účastí na misích Trvalá svoboda (Operation Enduring Freedom, dále jen OEF), Active Endeavour (dále jen OAE) a ISAF (International Security Assistance Force). Od listopadu 2001 tak německé válečné lodě chrání před teroristickými útoky námořní trasy v oblasti Středozemního moře, speciální vojenská jednotka pronásledovala teroristy v Afghánistánu a německá armáda se v této zemi vojensky angažuje za účelem obnovení této země a etablování demokratických státních struktur.⁹

O tom, že je útok srovnatelný s 11. zářím realizovatelný i v Německu, se mnozí cítili být přesvědčeni po lednové události roku 2003, kdy duševně labilní sportovní letec hrozil, že uneseným letadlem vletí do mrakodrapu Evropské centrální banky ve Frankfurtu nad Mohanem. Tento moment stál u zrodu přijetí Zákona o bezpečnosti letového provozu (Luftsicherheitsgesetz) v lednu 2005, který umožňoval sestřelení letadla německým vojenským letectvem, pokud únosci zamýšleli použít ho jako zbraň dle příkladu 11. září. V takovém případě by se však jednalo o nasazení ozbrojených sil na území Německa, které lze realizovat pouze ve výjimečných případech¹⁰, nikoliv na základě teroristického útoku.¹¹ Je třeba říci, že tato myšlenka není v německé politice žádným novým jevem, ale po 11. září začala hrát znovu významnou roli. Podle zastánců ústavní změny ve prospěch nasazení armády na německém území nelze nové teroristické hrozby odvrátit na základě dostupných policejních nástrojů. V tomto rámci v roce 2004 spolkové země Bavorsko, Hesensko, Sasko a Durynsko podaly návrh na změnu článku 87a německého Základního zákona (Ústavy), aby mohl být Bundeswehr nasazen uvnitř spolku i v případě teroristické hrozby. Po odsouhlasení zákona Spolkovým sněmem na něj však poslanci FDP podali ústavní stížnost.¹²

9 Schneider Patricia. Terrorismusbekämpfung als Einsatzfeld für die Bundeswehr? Eine Pro-und-Kontra-Diskussion, in Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. *Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr*. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 260.

10 Podle Základního zákona může být Bundeswehr kromě případu obrany na německém území nasazen pouze dle článku 91 při nouzovém stavu, kdy nedostačují policejní kapacity země, dle článku 35 na podporu policie při odstraňování následků přírodních katastrof či jako technická a logistická podpora v rámci pomoci úřadům.

11 Büsching, Stefan. *Rechtstaat und Terrorismus. Untersuchung der sicherheitspolitischen Reaktionen der USA, Deutschlands und Grossbritanniens auf den internationalen Terrorismus*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2010, str. 132.

12 Staack Michael, *Einsatz der Bundeswehr im Innern?* in Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. *Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr*. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 274.

Za účelem lepší výměny informací mezi německými policejními a zpravodajskými úřady vzniklo v prosinci 2004 v Berlíně Společné centrum pro obranu proti terorismu (Gemeinsames Terrorismusabwehrzentrum, dále jen GTAZ), čímž vrcholil proces intenzifikace výměny informací mezi německými bezpečnostními úřady navzájem a také se zahraničními tajnými službami.¹³ Dalším koordinačním orgánem se v Bonnu v témže roce stal Spolkový úřad pro ochranu obyvatelstva a pomoc při živelných katastrofách (Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe, dále již jen BBK), jehož cílem bylo zlepšit součinnost bezpečnostních úřadů v případě katastrofy.¹⁴

STRUKTURA BEZPEČNOSTNÍ ARCHITEKTURY

Německá bezpečnostní architektura je na základě federální struktury státu a Základního zákona rozdělena, co se týče úkolů a kompetencí, na spolek a spolkové země. Všeobecně lze říci, že spolek v tomto rámci plní výhradně zákonodárnou funkci, kdežto spolkové země jsou pověřeny administrativně výkonnými úkony. Nutno dodat, že federální uspořádání německých bezpečnostních úřadů je vystaveno celé řadě strukturálních a organizačních tlaků, které někdy ztěžují rozhodování a v širší míře také vytváření bezpečnosti státu.¹⁵

Na spolkové úrovni zodpovídají za bezpečnost státu zejména policejní úřady, zpravodajské služby a ozbrojené síly. Z pohledu německého práva představuje terorismus „obzvláště závažnou formu kriminality“, a proto je potírání nebezpečí z něj vyplývajících v první řadě úlohou policejních orgánů.¹⁶ Mezi ně patří Spolkový kriminální úřad a spolková policie, přičemž v okrajové míře tuto roli přebírá také Celní kriminální úřad (Zollkriminalamt, dále jen ZKA) a Koordináční svaz pobřežní stráže (Koordinierungsverbund der Küstenwache).

Spolkový kriminální úřad, který sídlí ve Wiesbadenu, je jako podřízená instituce Ministerstva vnitra centrální kriminální policií. Podle právního pověření dle Zákona o BKA a Základního zákona zodpovídá úřad za koordinaci boje proti zločinu na národní a mezinárodní úrovni. Kromě jiného zastupuje Spolkovou republiku Německo při Interpolu a Eupolu a do zahraničí vysílá své pracovníky za účelem získávání informací od zahraničních bezpečnostních úřadů. BKA tedy sbírá infor-

13 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, s. 44.

14 Marwan, Abou-Taam. *Deutsche Sicherheit im Spannungsfeld des internationalen Terrorismus und der Weltordnungspolitik* (Dissertation), Universität Göttingen: 2007, s. 313.

15 *Ibidem*, s. 247–249.

16 Staack Michael, *Einsatz der Bundeswehr im Innern?* in Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. *Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr*. Nomos, Baden-Baden: 2009, s. 278.

mace a podklady, řídí policejní úřady, které mají v popisu práce technické otázky spojené se zločinem, a vypracovává kriminálně policejní analýzy. Na starosti má také ochranu ústavních orgánů spolku. BKA je rovněž partnerem spolkové a policií zemských, kdy je z pozice informační a komunikační centrály podporuje při stíhání trestných činů mezinárodního významu.

Dalším policejním orgánem, který spadá pod Ministerstvo vnitra, je spolková policie. Ta je nejvýznamnějším policejním výkonným orgánem v celém Německu, který významně přispívá k zachování vnitřní bezpečnosti země. Úkoly a kompetence policie vyplývají ze Zákona o spolkové policii a také dalších právních předpisů. V bezpečnostních otázkách spolková policie úzce spolupracuje na jedné straně s policií a bezpečnostními úřady spolku a zemí, na straně druhé se zahraničními bezpečnostními a pohraničními orgány. Na mezinárodní úrovni je tak zapojena do řady společných projektů, například do mezinárodní policejní mise OSN pro zvládnání krizí, civilního krizového managementu Evropské unie apod.¹⁷

Centrálním úkolem Celního kriminálního úřadu, který spadá pod Ministerstvo financí, je sledování a odhalování organizované celní kriminality. Jinými slovy ZKA podporuje řádné fungování hospodářského prostředí a chrání německé občany a podniky před kriminalitou a podvody v oblasti cel. Funguje tedy jako hlavní ústředí pro pořizování informací a zpravodajskou činnost celní správy, přičemž spolupracuje i s příslušnými zahraničními institucemi.¹⁸ V kontextu teroristických hrozeb lze v rámci tohoto úřadu vyzdvihnout především Skupinu číslo 2, která vykonává dozor nad zahraničním obchodem a zaměřuje se na pašování zbraní a výbušnin, proliferaci ZHN, nepovolený transfer technologií a terorismus.¹⁹ Sleduje tedy veškeré obchody s nebezpečným materiálem, který může být použit k uskutečnění teroristického atentátu.

Koordinační svaz pobřežní stráže je koordinační jednotkou výkonných složek spolku na moři, ke které náleží celní, vodní a lodní správa.²⁰ Od roku 1994 jsou jeho součástí také námořní složky spolkové policie, které provádějí hraniční ochranu na mořském pobřeží.²¹ V září 2005 se k tomuto svazu připojilo také nově založe-

17 Bundespolizei: Aufgaben, in: <http://www.bundespolizei.de/cln_171/nn_249932/DE/Home/02_Aufgaben/aufgaben_node.html?_nnn=true> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

18 Zollkriminalamt: Zollfahndungsdienst/ZKA: Zollkriminalamt, in: <http://www.zoll.de/d0_zoll_im_einsatz/h0_zollfahndung/a0_zka/index.html> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

19 Zollkriminalamt: Zollfahndungsdienst/ZKA: Zollkriminalamt: Aufgaben und Organisation, in: <http://www.zoll.de/d0_zoll_im_einsatz/h0_zollfahndung/a0_zka/a0_aufgaben/index.html> (poslední přístup 1. listopadu 2010)..

20 Hansen, Stefan. Neue deutsche Sicherheitsstruktur. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 55.

21 Bundespolizei: Aufgaben: Sonstige Aufgaben, in: <http://www.bundespolizei.de/cln_161/nn_250470/DE/Home/02_Aufgaben/sonstige_Aufgaben/sonstigeAufgaben_node.html?_nnn=true> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

né Námořní bezpečnostní centrum (Maritimes Sicherheitszentrum, dále jen MSZ), ve kterém je vedle spolku zastoupeno pět spolkových zemí: Brémy, Hamburk, Meklenbursko-Přední Pomořansko, Dolní Sasko a Šlesvicko-Holštýnsko. Hlavním záměrem MSZ je odvracení hrozeb teroristických útoků a zmírňování následků přírodních katastrof. V této souvislosti je nutné zmínit, že jak Koordinační svaz pobřežní stráže, tak MSZ nejsou kromě základní výzbroje policie vybaveny žádnými ozbrojenými silami, které jsou nezbytné pro obranu proti teroristickému útoku.²²

Součástí německé bezpečnostní architektury jsou tři zpravodajské služby: Spolkový úřad na ochranu ústavy (Bundesamt für Verfassungsschutz, dále již jen BfV), Spolková zpravodajská služba (Bundesnachrichtendienst, dále již jen BND) a Vojenská kontrarozvědka (Militärischer Abschirmdienst, dále již jen MAD). Při pořizování a vyhodnocování informací mohou zpravodajské služby spolupracovat mezi sebou, ale jinak jsou na základě zákonného nařízení (tzv. Trennungsgebot)²³ striktně organizačně a funkčně odděleny. Tato právní norma tedy zakazuje jakékoli spojení zpravodajských služeb navzájem a současně také s policií. Pravomoci a pole působnosti BfV, BND a MAD určují jednotlivé zákony o těchto zpravodajských službách, přičemž kontrolu nad nimi vykonává Spolkový sněm. Nutno dodat, že německé zpravodajské služby nedisponují žádnými výkonnými funkcemi.²⁴ Nejprve se podívejme na BfV.

Hlavním úkolem Spolkového úřadu na ochranu ústavy, který sídlí v Kolíně nad Rýnem a podléhá spolkovému ministrovi vnitra, je sbírání a vyhodnocování informací o „snahách namířených proti svobodnému demokratickému pořádku, existenci a bezpečnosti státu a spolkových zemí, a o záměrech k použití násilí nebo k tomu přípravných jednání, které mají za cíl poškodit zahraniční zájmy Spolkové republiky Německa. Kromě toho se BfV zabývá také odvracením nebezpečí špionáže a sabotáže. Za tímto účelem smít provádět tajná pozorování, kontrolovat poštovní a telefonní styk na základě soudního povolení a kontroly parlamentního grémia a také se snaží začlenit bývalé členy extrémistické scény zpět do společnosti.²⁵ BfV ovšem nemá žádné policejní pravomoci, a proto nesmí zatýkat nebo dělat domovní prohlídky.²⁶ Celkově jej tak lze chápat jako pomocný orgán, jehož záměrem není trestní stíhání. V německé bezpečnostní struktuře tak plní roli „domácí zpravo-

22 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, s. 55–56.

23 U zrodu tohoto nařízení stála snaha neopakovat situaci z doby nacistického Německa, kdy došlo ke spojení zpravodajských a policejních orgánů v jednu instituci.

24 Marwan, Abou-Taam. *Deutsche Sicherheit im Spannungsfeld des internationalen Terrorismus und der Weltordnungspolitik* (Dissertation), Universität Göttingen: 2007, str. 261–263.

25 Verfassungsschutz: Wir über uns: Was wir tun: Was genau macht der Verfassungsschutz, in: <http://www.verfassungsschutz.de/de/das_bfv/waswirtun/was_genau.html> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

26 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 66.

dajské služby“. Dále BfV zodpovídá za koordinaci spolku a zemí v otázce ochrany ústavy, kde je rovněž zákonodárným činitelem.

Spolková zpravodajská služba je jedinou zahraniční zpravodajskou službou Spolkové republiky Německo. Jejím hlavním úkolem je pořizování a vyhodnocování informací o zahraničí, které mají pro Spolkovou republiku zásadní význam z hlediska zahraničně- a bezpečnostně-politického. Relevantní informace smí získávat i konspirativní cestou.²⁷ Výhradně na otázky terorismu se v jejím rámci zaměřuje oddělení mezinárodního terorismu a mezinárodního organizovaného zločinu.²⁸ Kromě jiného je BND také primárně odpovědná za preventivní obranu proti teroristickým útokům na spolkové instituce. Tato zpravodajská služba spolupracuje s domácími bezpečnostními úřady a v omezené míře sbírá informace i v samotném Německu. Zde se při sledování organizovaného zločinu zpravidla dostává do konkurenčního vztahu se Spolkovým kriminálním úřadem, protože ten vedle úlohy policejní zastává i roli sledovací. Totéž lze říci i o kompetenčním vymezení vůči BfV.²⁹

V německé bezpečnostní architektuře vytváří BND jistou „anomálii“, neboť nespadá pod žádné ministerstvo, nýbrž pod Úřad spolkového kancléře.³⁰ Vláda Schröderovy koalice rozhodla s poukazem na zlepšení koordinace s ostatními bezpečnostními úřady o přestěhování sídla BND z Mnichova-Pullachu do Berlína. V Pullachu zůstane po roce 2011 pouze Útvar pro sledování telekomunikačního styku.³¹ Při této zpravodajské službě funguje také Spolkový úřad pro bezpečnost v oblasti informační techniky (Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik, dále již jen BSI), který má zajišťovat bezpečnost v oblasti IT. Jeho schopnosti a poznatky jsou k dispozici také policii, trestně činným orgánům a BfV.³²

V rámci německých ozbrojených sil je Vojenská kontrarozvědka vnitrozemskou zpravodajskou službou, která sbírá a vyhodnocuje informace o záměrech namířených proti svobodnému demokratickému pořádku, bezpečnosti státu a o výzvědné činnosti cizích zpravodajských služeb a posuzuje také obranu zařízení spolkového Ministerstva obrany, pod který tento úřad spadá.³³ Je nutné ovšem říci, že

27 Bundesnachrichtendienst: Wir über uns, in: <http://www.bnd.de/cln_117/nn_1365548/DE/WirUeberUns/WirUeberUns_node.html?__nnn=true> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

28 Bundesnachrichtendienst: Struktur: Abteilung TE, in: <http://www.bnd.de/cln_110/nn_1365786/DE/Struktur/Abteilung_TE/Abteilung_TE_node.html?__nnn=true>(poslední přístup 1. listopadu 2010).

29 Hansen, Stefan. Neue deutsche Sicherheitsstruktur. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 71–72.

30 Ibidem, str. 70.

31 Ibidem, str. 73.

32 Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik: Das BSI: Aufgaben, in: <https://www.bsi.bund.de/cln_156/DE/DasBSI/Aufgaben/aufgaben_node.html> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

33 Amt für den Militärischen Abschirmdienst: Unsere Aufgaben: Gesetzliche Aufgaben im Inland, in: <http://www.mad.bundeswehr.de/portal/a/mad/!ut/p/c4/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP3I5EyrpHK94uyk-NzEFL3SpNSi-NK8Yr301OLUkqtcTEP9gmXHRQAzuqIR/>.

na území spolku přebírá roli BfV pouze v oblasti působnosti Ministerstva obrany, respektive německých ozbrojených sil. Pravidla spolupráce s BfV jsou dána zákonem o MAD, přičemž mezi nimi nevzniká žádný konkurenční vztah, naopak navzájem spolupracují a podporují se při získávání relevantních informací.³⁴

V souvislosti s nárůstem zahraniční angažovanosti německých ozbrojených sil smí od roku 2003 MAD sbírat a vyhodnocovat informace i v oblastech nasazení.³⁵ Primárním úkolem této činnosti je zajištění bezpečnosti příslušníků Bundeswehru. Činnost MAD se přitom nekryje s aktivitou zahraniční zpravodajské služby BND.³⁶

S přihlédnutím ke skutečnosti, že teroristický útok se stává katastrofou v momentě, kdy nelze nebezpečí odvrátit ze strany policie a zpravodajských služeb, nelze ve výčtu bezpečnostních úřadů opomenout také Spolkový úřad pro ochranu obyvatelstva a pomoc při živelných katastrofách. V takovém případě je vzhledem k federální struktuře německého státu tato reakce v kompetenci spolku. Naproti tomu zemské úřady přebírají zodpovědnost při přírodních katastrofách.³⁷ Hlavním úkolem bonnského úřadu, který je podřízen Ministerstvu vnitra, je ochrana německého obyvatelstva a pomoc při živelných katastrofách.³⁸ Podnětem k jeho vzniku v květnu 2004 byla snaha zlepšit ochranu německého obyvatelstva v souvislosti se záplavami v roce 2002, které odhalily značné koordinační problémy mezi spolkovými zeměmi.³⁹

Vojenské síly tvoří zásadní složku německé bezpečnostní architektury. Jejich hlavním úkolem je podle článku 87a Základního zákona obrana území proti útokům zvnějšku, kterou ale nelze striktně geograficky vymezit, neboť její součástí je také potlačování konfliktů a krizí mimo spolkové území, včetně mezinárodního boje proti terorismu. Ve výjimečném případě může být Bundeswehr nasazen také na německém území.⁴⁰ Nejvyšším správním a zároveň velitelským orgánem ozbrojených sil je Ministerstvo obrany. Bundeswehr tak na základě historických zkušeností z druhé světové války a z období Výmarské republiky, kdy byla armáda nasazována v rámci

34 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 74–75.

35 Marwan, Abou-Taam. *Deutsche Sicherheit im Spannungsfeld des internationalen Terrorismus und der Weltordnungspolitik* (Dissertation), Universität Göttingen: 2007, str. 262.

36 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 74–75.

37 *Ibidem*, str. 82.

38 Das Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe: BBK, in:

<http://www.bbk.bund.de/cIn_027/nn_402322/DE/01__BBK/BBK__node.html__nnn=true> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

39 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 85.

40 Bundeswehr: *Streitkräfte: Grundlagen-Warum Bundeswehr?*, in: <http://www.bundeswehr.de/portal/a/bwde/kcxml/04_Sj9SPYkssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLD443DnIFSYGZASH6kTCxoJRUFV-P_NxUfW_9AP2C3IhyR0dFRQD3l5gl/delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLzZfQ180QT!!?yw_contentURL=%2FC1256EF4002AED30%2FW264TGPQ010INFODE%2Fcontent.jsp> (poslední přístup 1. listopadu 2010)..

vnitropolitických střetů, podléhá na jedné straně civilnímu vrchnímu velení v osobě ministra obrany a na straně druhé kontrole parlamentu. Současně jeho příslušníky kontroluje MAD.⁴¹

Z pohledu německého práva a povahy dnešních hrozeb (nárůst tzv. domácího terorismu, home-grown terrorism) spadá otázka boje proti terorismu především do kompetence justičních orgánů, policie a tajných služeb.⁴² Vzhledem k vojenskému pověření, výcviku, schopnostem a výzbroji jsou ovšem ozbrojené síly vhodným nástrojem k vyrovnávání deficitů výše uvedených institucí.⁴³ Patrné je to zejména na mezinárodní úrovni. Vzhledem k tomu, že bezpečnost Německa ovlivňují také hrozby, které mají původ ve vzdálených regionech, ztrácí Bundeswehr od konce studené války postupně funkci ryze obrannou ve prospěch „armády v nasazení“ (Armee im Einsatz).⁴⁴

Od roku 1992 jsou němečtí vojáci nasazováni do zahraničních misí (v současné době je to cca 7300 vojáků).⁴⁵ Jak již bylo zmíněno v úvodu, německé ozbrojené síly se v rámci boje proti mezinárodnímu terorismu účastní hned tří zahraničních misí: OEF, OAE a ISAF. Zatímco účast na misích ISAF, kterou vede NATO, a OAE nebyla považována za spornou⁴⁶, tak o smyslu vedení operace OEF se v Německu vedla dosti živá politická a veřejná debata, především v souvislosti s nasazením speciálních jednotek (Kommando Spezialkräfte – KSK).⁴⁷

Ačkoliv je zahraniční zpravodajská činnost čistě v kompetenci BND, do jisté míry s ní Bundeswehr spolupracuje. Analytici německé armády jsou tak například zastoupeni i v rámci Řídícího a informačního centra (Führungs- und Informationszentrum, dále již jen FIZ). Tento útvar je koordinačním a vedoucím nástrojem pro zpravodajské postupy BND.⁴⁸ Vzhledem k novým formám teroris-

41 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 75–76.

42 Schneider Patricia. *Terorismusbekämpfung als Einsatzfeld für die Bundeswehr? Eine Pro-und-Kontra-Diskussion*, in Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. *Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr*. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 260.

43 *Ibidem*, str. 272.

44 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 77.

45 Giessmann J. Hans; Wagner Armin; *Die Bundeswehr im Auslandseinsatz: eine Standortbestimmung*, in Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. *Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr*. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 12.

46 V případě mise ISAF se diskuse podobného rozměru vedla až za vlády Velké koalice v letech 2005–2009.

47 Freuding, Christian. *Die Operationen Enduring Freedom und Active Endeavour – Deutschlands militärischer Beitrag zum Kampf gegen den internationalen Terrorismus*, Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. *Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr*. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 343.

48 Bundesnachrichtendienst: *Struktur: Abteilung GL*, in: <http://www.bnd.de/cln_110/nn_1365786/DE/Struktur/Abteilung_GL/Abteilung_GL_node.html?__nnn=true> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

tických hrozeb vzniklo v roce 2002 v rozsahu působnosti Ministerstva obrany také Velitelství strategického zpravodajství (Kommandos Strategische Aufklärung). Zde se koncentrují příslušníci různých útvarů vojska, kteří mají na starosti otázky telekomunikační a elektronické zpravodajské činnosti, včetně odvracení kybernetických útoků.⁴⁹

Dalším spolkovým orgánem, který má co do činění s vnitřní bezpečností, je Spolková bezpečnostní rada (Bundessicherheitsrat, dále již jen BSR). Jedná se o vládní výbor, který projednává zásadní bezpečnostní otázky, především vývoz zbraní. Jeho členy jsou spolkový kancléř, šéf Úřadu spolkového kancléře, ministr zahraničních věcí, ministr vnitra, ministr spravedlnosti, ministr obrany, ministr financí, ministr hospodářství a technologií a v neposlední řadě také ministr pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Zasedání BSR vede kancléř, který má právo při rovnosti hlasů také rozhodnout. Nutno dodat, že výbor nesmí rozhodovat v záležitostech, kde je nutný souhlas Spolkové rady. BSR tak nelze chápat jako celostátní koordinační orgán německé bezpečnostní politiky – v tomto směru postrádá jeho postavení nutné ústavně-právní předpoklady. Zřízení Národní bezpečnostní rady, která by centrálně rozhodovala o záležitostech bezpečnosti spolku a zemí nelze s přihlédnutím k federálnímu uspořádání Německa zatím realizovat.⁵⁰

Podobně jako na spolkové jsou i na zemské úrovni za zajištění vnitřní bezpečnosti zodpovědné zejména zemské policejní úřady a zpravodajské služby. V rámci záležitostí policie platí dle Základního zákona svrchovanost 16 spolkových zemí. Každá z nich má vlastní policii a Zemský kriminální úřad (Landeskriminalamt, dále již jen LKA), který má za cíl podporovat práci policie.⁵¹ K tomuto účelu disponují tyto úřady vyšetřovacími pravomocemi, přičemž některé země spravují i vlastní speciální jednotku (Mobile Einsatzkommandos). Za hlavní funkci Zemských kriminálních úřadů lze považovat zajištění spolupráce v kriminálně policejních záležitostech se spolkem a dalšími spolkovými zeměmi, včetně mezinárodní úrovně. Činnost těchto úřadů má za úkol koordinovat BKA.⁵² Tuto roli ovšem poněkud ztěžuje rozdílnost zemského policejního práva, která má za následek odlišné pravomoci jednotlivých zemských úřadů.⁵³

Spolkové země rovněž disponují zemskými úřady na ochranu ústavy, které jsou sice podřízeny zemským ministrům vnitra a kontrolovány výbory zemských sněmů, ale mají také povinnost spolupracovat s BfV. Ten veškeré získané informa-

49 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 80.

50 *Ibidem*, str. 128.

51 Marwan, Abou-Taam. *Deutsche Sicherheit im Spannungsfeld des internationalen Terrorismus und der Weltordnungspolitik* (Dissertation), Universität Göttingen: 2007, str. 274–5.

52 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 59.

53 *Ibidem*, str. 61.

ce nejprve shromažďuje a poté vyhodnocuje. Zemské úřady na ochrany ústavy jsou v zásadě nezávislé a samostatné, přičemž mají srovnatelné kompetence jako BfV.⁵⁴

Na zemské úrovni existuje na dobrovolné bázi také stálý centrální koordinační útvar pro oblast vnitřní bezpečnosti, tzv. Konference ministrů vnitra (Innenministerkonferenz, dále jen IMK). Během jejího zasedání, které se uskutečňuje zpravidla dvakrát do roka, se zde v rámci vnitřní bezpečnosti prolíná na jedné straně rovina politická (zemští ministři, státní sekretáři) a na straně druhé rovina obsahová (zástupci bezpečnostních úřadů).⁵⁵ Co se týká oblasti vnitřní bezpečnosti, lze IMK považovat za nejdůležitější grémium pro koordinaci zemí a spolku. Kromě otázky vnitřní bezpečnosti se zaměřuje také na státní právo a správu, terorismus, komunální záležitosti a ochranu ústavy.⁵⁶

Na základě rozdělení moci v německé bezpečnostní architektuře lze konstatovat, že za nejvýznamnějšího aktéra v zajišťování německé bezpečnosti s ohledem na boj proti terorismu lze označit spolkové Ministerstvo vnitra. Do jeho působnosti spadají jak policejní orgány BKA a spolková policie, tak i zpravodajská služba BfV, včetně BBK. Protipólem Ministerstva vnitra bývá v německé politice ve vztahu k právu zpravidla Ministerstvo spravedlnosti, které obvykle řídí zástupce jiné vládní strany, než je ministr vnitra. Rivalita mezi těmito resorty se datuje až do doby druhé světové války.⁵⁷ Dalším významným hráčem v této oblasti je také spolkové Ministerstvo obrany, kterému podléhají jak ozbrojené síly, tak i vojenská kontrarozvědka.

Naopak zahraniční spolupráce v rámci boje proti mezinárodnímu terorismu je součástí agendy Ministerstva zahraničních věcí, které ji koordinuje na mezinárodní úrovni: v rámci EU, OBSE, NATO, G8 a OSN.⁵⁸ Uvedené resorty doplňuje v bezpečnostně-politických otázkách také Úřad spolkového kancléře, který má k dispozici BND. Jestli lze uvedené teze, zejména o výsadním postavení Ministerstva vnitra, potvrdit i rámci vládnutí velké koalice, která se ujala moci po vyhraných volbách v září roku 2005, ukáže následující podkapitola.

54 Ibidem, str. 68.

55 Ibidem, str. 127.

56 Marwan, Abou-Taam .Deutsche Sicherheit im Spannungsfeld des internationalen Terrorismus und der Weltordnungspolitik (Dissertation), Universität Göttingen: 2007, str. 250.

57 Interview s Dr. Kurtem Graulichem 30. září 2010.

58 Auswärtiges Amt: Aussen- und Europapolitik: Frieden und Sicherheit, in: <http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Friedenspolitik/Uebersicht_node.html> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

VELKÁ KOALICE

Přístup velké koalice k teroristickým hrozbám bylo možné odvodit již z koaliční smlouvy, kterou zástupci Unie a sociálních demokratů podepsali v říjnu roku 2005. Lze říci, že tento dokument do značné míry předjímal chování spolkové vlády v následujících čtyřech letech. Pokud se podíváme na část koaliční smlouvy o bezpečnostní politice (bod číslo 7 – Sicherheit für Bürger), tak z ní vyplývá, že „svobody nelze dosáhnout bez bezpečnosti“. Vzhledem k teroristickým hrozbám je proto nutné „dále rozvíjet německou bezpečnostní strukturu a ověřovat, zda některá právní pravidla nezabraňují efektivnímu boji proti terorismu a kriminalitě“. K tomu je zapotřebí vytvořit „protiteroristickou databázi (Anti-Terror Datei), posílit biometrický rozměr u osobních dokladů a dát BKA pro boj proti mezinárodnímu terorismu preventivní pravomoci“. Dále je nutné „prozkoumat rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ohledně Zákona o bezpečnosti letového provozu – do jaké míry je v této otázce nutné ústavněprávní regulování“.⁵⁹ Z koaliční smlouvy lze tedy odvodit domněnku, že velká koalice bude v důsledku teroristických hrozeb prosazovat více bezpečnosti – i na úkor svobody – a zároveň pro ni bude vytvářet ústavně právní předpoklady.

Prvním případem, který zasáhl Německo a změnil uvažování německé veřejnosti v souvislosti s teroristickými hrozbami, byl neuskutečněný bombový útok na regionální vlaky v červenci 2006⁶⁰. Atentátníci do vlaků umístili dva kufry s bombou, přičemž k jejich detonaci nedošlo. Následovala veřejná a politická debata, kterou doprovázela varování před dalšími teroristickými útoky. Zároveň obsahovala výzvy k posílení vyšetřovacích pravomocí bezpečnostních úřadů a plošnějšímu rozšíření kamerových systémů na veřejných místech.⁶¹ Unie rovněž přišla s myšlenkou zavedení vlakových bezpečnostních úředníků po vzoru jejich kolegů v letadlech. Nutno dodat, že bezpečnostní „horečku“ Unie se pokoušeli mírnit koaliční partneři. Podle tehdejšího předsedy SPD Kurta Becka bylo třeba optimalizovat preventivní procesy, ale nikoliv na úkor svobody.⁶²

V této souvislosti nelze ovšem přehlédnout skutečnost, že na základě případu „kuffíkových bomb“ byl ke sporným bezpečnostním otázkám jako např. protiteroristická databáze, větší počet kamer na veřejných místech apod., během krátké

59 Koaliční smlouva CDU/CSU a SPD, str. 135–136, in: <<http://www.cducusu.de/upload/koavertrag0509.pdf>> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

60 Jednalo se o regionální vlaky na trati z Cách do Hammu a z Mönchengladbachu do Koblenze.

61 Terroristen im Deutschlandtrikot, Spiegelonline, 18. srpna 2006, in: <<http://www.spiegel.de/panorama/justiz/0,1518,432395,00.html>> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

62 Bewaffnete Rail-Marshalls sollen für Sicherheit in Zügen sorgen, Spiegelonline, 21. srpna 2006, in: <<http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,432581,00.html>> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

doby nalezen široký konsensus. Politický diskurs nesený ve znamení varování před teroristickými hrozbami měl skutečně za následek širokou míru veřejného souhlasu s přitvrzováním bezpečnostních opatření. Proměnu veřejné nálady vystihl spolkový ministr vnitra Wolfgang Schäuble slovy: “Ještě nikdy nebyl teror tak blízko“. Vzápětí se však objevily i teorie o tom, že atentátníci jsou napojení na velké islamistické organizace v zahraničí typu Hamás, Hizboláh apod. Takové kontakty se ovšem prokázat nepodařilo. V listopadu stejného roku bezpečnostní úřady oznámily, že zabránily bombovému útoku islamistů na německé letadlo. I zde nebyly nalezeny žádné důkazy a celá událost tak byla dosti zveličená. V tomto případě se tak jednalo o chybu bezpečnostních úřadů.⁶³

Dalším případem, který vystrašil německou veřejnost, bylo odhalení tzv. Sauerlandské buňky. Skupina teroristů převážně tureckého původu plánovala provést atentáty na americká vojenská zařízení v západním Německu. Odvolávala se přitom na posláním Islámské džihádistické unie (Islamische Dschihad-Union), která je vycvičila se záměrem, aby svým útokem vynutili stažení německých jednotek z Afghánistánu.⁶⁴ Počátkem září roku 2007 byli teroristé zatčeni v Oberschlehdornu během zásahu speciální jednotky GSG9 poté, co je na základě informací amerických zpravodajských služeb BfV rok sledovala. Tato operace si ovšem vyžádala enormní technické a personální náklady, což ukázalo, že akci takového rozsahu by nebyl schopen sám provést žádný bezpečnostní úřad.⁶⁵ Výsledkem vyšetřování bylo rovněž zjištění, že Al Káida využívá k rekrutování mladých Němců internetovou síť.⁶⁶ V průběhu vyšetřování ovšem vyšly najevo také kompetenční konflikty mezi policií a zpravodajskými službami. BKA si stěžoval na nedostatečnou spolupráci ze strany BfV a prosazoval větší pravomoci úřadu při získávání informací.⁶⁷ Případ Sauerlandské buňky rovněž Němcům vyjevil dosti nepříjemnou skutečnost, totiž že tzv. domácí terorismus již není problémem jen Velké Británie, nýbrž i Německa.⁶⁸ Nutno dodat, že záměr této teroristické skupiny se neuskutečnil jen díky výborné práci bezpečnostních úřadů a notné dávkě štěstí.⁶⁹

63 Riegler, Thomas. *Terrorismus. Akteure, Strukturen, Entwicklungslinien*. Studien Verlag, Innsbruck, Wien, Bozen: 2009, str. 550.

64 Steinberg, Guido. *Im Visier von Al-Qaida. Deutschland braucht eine Anti-Terror-Strategie*. Körber-Stiftung, Hamburg: 2009, str. 18.

65 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 104–105.

66 Deutsche Sicherheitsbehörden warnen vor „Al Qaida im Maghreb“. FAZ 24. října 2008, in: <http://www.faz.net/s/RubFC06D389EE76479E9E76425072B196C3/Doc~EB11539191F7C48BA9CB7EA7B11A02CEE~ATpl~Ecommon~Scontent.html?rss_googlefeed> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

67 Steinberg, Guido. *Im Visier von Al-Qaida. Deutschland braucht eine Anti-Terror-Strategie*. Körber-Stiftung, Hamburg: 2009, str. 93.

68 Ein Urteil für die Zukunft, *Der Spiegel* 16/2009, s. 38–42.

69 Interview s Dr. Kurtem Graulichem 30. září 2010.

Zatímco odhalení Sauerlandské buňky se dalo označit za úspěch německých bezpečnostních úřadů, i když s americkou pomocí, další událost, tentokrát na mezinárodní úrovni, již naznačila velké rezervy v jejich vzájemné součinnosti. Dne 4. dubna 2009 unesli v Indickém oceánu somálští piráti německou nákladní loď Hansa Stavanger hamburské společnosti Leonhardt & Blumberg, v jejíž posádce bylo i 5 Němců, a požadovali za ní vysoké výkupné. Celé drama sice skončilo vyplacením požadované částky (\$2,75 mil.), ale jinak lze celou událost považovat za prohru spolkové vlády. S jejím pověřením se totiž německé válečné lodi nasazené v oblasti v rámci mise EU Atalanta nejprve unesenou loď pokusily neúspěšně osvobodit, přičemž ani druhý pokus, tajná operace elitní jednotky GSG9⁷⁰, poté nevyšel. Výsledkem této události tak byla kritika spolkové vlády a prudká politická diskuse o tom, jestli je vůbec Německo dostatečně připraveno na akce podobného rázu. Současně vyšly najevo i značné problémy v komunikaci a organizaci spolupráce mezi německými bezpečnostními úřady, zejména mezi spolkovou policií a armádou.⁷¹ Jejich spory o uplatnění jim přidělených kompetencí zdržely nutná rozhodnutí.⁷² Odvolaná akce GSG9 ovšem byla v první řadě důsledkem operativních těžkostí a neschopnosti spolupráce zúčastněných resortů v rámci krizového štábu⁷³: Ministerstvem vnitra, Ministerstvem obrany a Ministerstvem zahraničních věcí.⁷⁴ Únos německé lodi Hansa Stavanger rovněž ukázal absenci koordinační aktivity ze strany Úřadu spolkového kancléře.⁷⁵ Lze doplnit, že s originální myšlenkou, jak do budoucna řešit podobné situace, poté přišel ministr obrany Franz Josef Jung, když navrhl změnu Základního zákona, která by německým ozbrojeným silám umožnila osvobozování rukojmích také v zahraničí. Jediné čeho ale dosáhl, byla ostrá kritika jeho návrhu.⁷⁶

70 Příslušníku GSG9 s vrtulníky již bylo připraveno k obsazení lodi Hansa Stavanger na palubě americké lodi, kterou jim americká vláda na přípravu a uskutečnění akce zapůjčila. Počátkem května ovšem z toho vycouvala s tím, že je to až příliš riskantní.

71 Höges, Clemens: Piraten geben entführte „Hansa Stavanger“ frei. Spiegelonline, 3. srpna 2009, in: <<http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,639103,00.html>> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

72 CSU-Kritik an Regierung, Süddeutsche Zeitung, 4. května 2009, in: <<http://sueddeutsche.de/politik/gestoppte-gsg-mission-gegen-piraten-csu-kritik-an-regierung-1.465339>> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

73 Ministerstvo zahraničních věcí řídilo zasedání krizového štábu a bylo zodpovědné za osvobození rukojmích. Nasazení speciální jednotky GSG9 je ovšem v kompetenci Ministerstva vnitra. K jejímu nasazení ovšem bylo třeba německých válečných lodí podléhajících Ministerstvu obrany. Nasazení speciální jednotky německé armády, tzv. KSK, by bylo možné pouze se svolením Spolkového sněmu.

74 Mission Impossible, Der Spiegel 19/2009, str. 22–26.

75 Bedingt angriffsbereit, Der Spiegel 20/2009, str. 26–28.

76 „Aufhören, am Grundgesetz herumzufummeln“, Süddeutsche Zeitung, 10. srpna 2009, in: <<http://sueddeutsche.de/politik/kritik-an-jung-aufhoeren-am-grundgesetz-herumzufummeln-1.170969>> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

Zatímco uvedené případy mají přímý dopad na bezpečnost německých občanů, tak v rámci vojenských zahraničních misí OEF a ISAF se otázka bezpečnosti týká pouze německých vojáků a humanitárních pracovníků nasazených v Afghánistánu. Ačkoliv jsou zde již od roku 2001, tak počátkem září 2009 nabrala veřejná debata ohledně zahraniční mise v této zemi nových kontur. Dne 4. září nařídilo německé vojenské velení nedaleko města Kundúz letecký útok na dvě unesené benzínové cisterny, při kterém zahynuli vedle povstalců také četní civilisté.⁷⁷ Jelikož se útok odehrál za zvláštních okolností, vyvolal v německé veřejnosti diskusi o smyslu angažovanosti a relevanci hájení bezpečnostních zájmů v Afghánistánu.⁷⁸ Němci chápali tuto misi spíše jako stabilizační, zčásti jako nutné opatření v boji proti terorismu, ale nezaznamenali přitom proměnu afghánského konfliktu v posledních letech. Měli tak zkreslenou představu o situaci v zemi.⁷⁹ Podle některých expertů odhalila zahraniční mise v Afghánistánu kromě jiného značné strukturální problémy německé bezpečnostní politiky, které omezují akceschopnost německé armády v zahraničí.⁸⁰ Letecký útok v Kundúzu tak do jisté míry změnil, respektive upřesnil náhled na zahraniční angažovanost Německa v boji proti mezinárodnímu terorismu. Již dříve se většina Němců domnívala, že přítomnost německých vojáků v Afghánistánu nebezpečí teroristického útoku v Německu spíše zvyšuje, než zmírňuje.⁸¹ Nyní se v tom cítili být utvrzeni ještě více.

Celkově lze říci, že svou aktivitou zejména v kontextu „kufříkových bomb“ a odkrytí Sauerlandské teroristické buňky spustila spolková vláda doslova „bezpečnostně-politickou ofenzívu“. Nový ministr vnitra Wolfgang Schäuble se nechal inspirovat americkým příkladem a trval na zpřísnění bezpečnostních opatření, kdy například navrhoval tajné prohlídky domácích počítačů s využitím sledovacího software nebo „cílenou likvidaci“ teroristů.⁸² Kromě toho oživil myšlenku nasazení Bundeswehru na německém území v souvislosti s teroristickým útokem.⁸³ Ministr vnitra své záměry hájil novou kvalitou ohrožení. Prohlásil na-

77 Schaller, Christian. Rechtssicherheit im Auslandseinsatz. Zum völkerrechtlichen Charakter des Einsatzes der Bundeswehr in Afghanistan. SWP-Aktuell 67, Dezember 2009. str. 2.

78 Riecke, Henning. Mehr Einsatz in Afghanistan. Deutschland kann Obama konkrete Kooperationsangebote machen. IP Januar, 2009. str. 40.

79 Tot oder lebendig. Der Spiegel 22/2009. str. 32.

80 Rühle, Michael. Afghanistan, Deutschland und die NATO. Sicherheit und Frieden. 1, 2009, str. 4.

81 Der Preis der Freiheit und der Sicherheit. Renate Köchler, FAZ 17. října 2007, Nr. 241, in: < <http://m.faz.net/RubF359F74E867B46C1A180E8E1E1197DEE/Doc-E80D2CCF080E64593AE75E5785E7F3FBE~ATpl~Epartner~Ssevenval~Scontent.xml> > (poslední přístup 1. listopadu 2010).

82 Riegler, Thomas. Terrorismus. Akteure, Strukturen, Entwicklungslinien. Studien Verlag, Innsbruck, Wien, Bozen: 2009, s. 540–541.

83 Finger am Abzug. Thomas Darnstädt, Spiegelonline, 19. září 2007, in: < <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,506680,00.html> > (poslední přístup 1. listopadu 2010).

příklad, že dle bezpečnostních expertů je útok špinavou bombou v Německu jen otázkou času.⁸⁴

Již v roce 2007 tak bylo jasné, že Německo je v hledáčku nejen některých jednotlivců jako v případě „kufrických bomb“, ale také džihádistů, kteří absolvovali výcvik v zahraničí, udržují kontakty s mezinárodními teroristickými organizacemi a Německu hrozí prostřednictvím videonahrávek. Vhodným příkladem je Islamistická džihádistická unie (Islamistische Dschihad Union), jejíž kořeny lze dohledat v Uzbekistánu. Ta rekrutuje mladé Němce, kteří sice vyrůstali v německém prostředí, ale přesto se stali teroristy. Bylo tedy zřejmé, že Německo se musí vedle domácího vyrovnat ve větší míře také s terorismem zahraničním.⁸⁵ Al Káida nově plánovala provést teroristický útok i v Německu.⁸⁶ Objevovaly se také zprávy o tom, že tato teroristická organizace a Tálibán plánují útoky na německé vojáky nasazené v Afghánistánu, aby tak donutily spolkovou vládu k jejich stažení ze země.⁸⁷ Současně se dá z aktivity ministra vnitra Schäubleho vypožorovat jistá tendence k vytváření atmosféry strachu z teroristických útoků⁸⁸, kdy ve společnosti vznikne vhodné prostředí pro přijetí přísnějších bezpečnostních opatření ze strany bezpečnostních úřadů. Podívejme se nyní, do jaké míry vláda Unie a sociálních demokratů v tomto rámci pozměnila německou bezpečnostní architekturu.

REALIZACE ZMĚN

S přihlédnutím k významu uskutečněných změn v oblasti bezpečnostní politiky za vlády velké koalice je nutné jmenovat zejména novelu zákona o BKA a vytvoření protiteroristické databáze (tzv. Anti-Terror Datei, dále již jen ATD), přičemž budou zohledněny také další relevantní změny. Hlavním záměrem Zákona k obraně proti hrozbám mezinárodního terorismu prostřednictvím BKA předloženého ve Spolkovém sněmu v červnu 2008, nazývaného též jako Zákon o BKA, bylo rozšíření kompetencí úřadu v boji proti mezinárodnímu terorismu. Podle této předlohy mohl BKA nově převzít obranu proti hrozbám mezinárodního terorismu za situace, kdy nebezpečí hrozí více spolkovým zemím, nelze určit kompetenci zemského policejního orgánu, nebo kdy tento úřad sám zažádá o převzetí případu. Novela zá-

84 Schäuble hält Atom-Anschlag für eine Frage der Zeit, Spiegelonline, 15. září 2007, in: <<http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,505956,00.html>> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

85 Deutsche Terroristen. Christiane Hoffmann. FAZ 9. září 2007, Nr. 16.

86 Steinberg, Guido. Im Visier von Al-Qaida. Deutschland braucht eine Anti-Terror-Strategie. Körber-Stiftung, Hamburg: 2009, str. 7.

87 Ibidem, str. 16.

88 Nejvíce to bylo patrné v létě roku 2009 – největší frekvence varování ze strany bezpečnostních úřadů a Ministerstva vnitra.

kona rovněž v podstatné míře rozšiřuje preventivní pravomoci BKA v oblasti vyšetřování a sledování, když například povoluje tajné vyšetřování a sledování podezřelých osob, odposlouchávání telefonního styku a bytů, nasazení tajných vyšetřovatelů, tajné prohlídky domácích počítačů s využitím sledovacího software (Online-Durchsuchung)⁸⁹, přístup do tzv. pátracího rastru (Rasterfahndung), identifikování a lokalizování vysílaček a radiostanic apod.⁹⁰ BKA tak v rámci nových preventivních kompetencí obdržel pravomoci a nástroje, které jsou obvyklé spíše u zpravodajských služeb. Do jisté míry tak přebral funkci BfV v otázce boje proti terorismu.⁹¹ Novelu zákona nejprve v listopadu 2008 odsouhlasil Spolkový sněm a po jistých právních úpravách (stanovena povinnost mít soudní povolení pro „online sledování“) jej přijala i Spolková rada; v platnost vstoupil 1. ledna 2009.⁹²

Německý tisk interpretoval novelu zákona o BKA jako vznik „německé FBI“, neboť Spolkový kriminální úřad mohl na jejím základě provádět „špionážní operace“.⁹³ V oblasti boje proti mezinárodnímu terorismu to ovšem vzhledem k novým kompetencím BKA bude znamenat zvýšení konkurenčního prostředí mezi tímto úřadem a dalšími bezpečnostními orgány BfV a BND. Lze konstatovat, že novela zákona BKA změnila dosavadní německou bezpečnostní architekturu, neboť oslabila policejní pravomoci spolkových zemí při odvracení nebezpečí teroristického útoku ve prospěch BKA. Tomu se díky novým kompetencím dostalo jedinečného postavení v rámci této struktury a zároveň byl v rámci boje proti terorismu zdůrazněn jeho preventivně policejní rozměr.⁹⁴ BKA tedy na základě této novely v porovnání s ostatními bezpečnostními úřady výrazně posílil a zároveň lze jeho nové postavení chápat jako potvrzení centralizačních snah pro posílení moci spolku při odvracení teroristického nebezpečí.⁹⁵

O zřízení Protiteroristické databáze rozhodl Spolkový sněm v roce 2006, přičemž do provozu byla uvedena o rok později v březnu. Spolková vláda tak uskutečnila svůj záměr uvedený již v koaliční smlouvě s cílem zlepšit výměnu informa-

89 Na základě rozhodnutí Spolkového ústavního soudu je zavedení tohoto instrumentu v Severním Porýní Vestfálsku v únoru 2008 podmíněno splněním přísných podmínek. Toto ustanovení má být v roce 2014 vyhodnoceno.

90 Entwurf eines Gesetzes zur Abwehr von Gefahren des internationalen Terrorismus durch das Bundeskriminalamt, Drucksache 16/9588, 17. června 2008.

91 Steinberg, Guido. Im Visier von Al-Qaida. Deutschland braucht eine Anti-Terror-Strategie. Körber-Stiftung, Hamburg: 2009, str. 28.

92 Büsching, Stefan. Rechtstaat und Terrorismus. Untersuchung der sicherheitspolitischen Reaktionen der USA, Deutschlands und Grossbritanniens auf den internationalen Terrorismus. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2010. str. 124.

93 Hansen, Stefan. Neue deutsche Sicherheitsstruktur. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 45.

94 Ibidem, str. 47.

95 Bäcker, Matthias. Terrorismusabwehr durch das Bundeskriminalamt, Dunker & Humblot, Berlin, 2009, str. 15.

cí mezi bezpečnostními orgány.⁹⁶ Do ATD, která se nachází v hlavním sídle BKA ve Wiesbadenu, jsou vkládány datové záznamy o jednotlivých osobách⁹⁷, jejichž chování splňuje kritéria přiřazená potenciálním atentátníkům. Jsou do ní tedy zahrnováni členové nebo podporovatelé teroristických skupin, členové nebo podporovatelé uskupení, která podporují teroristická sdružení, extrémisté mající sklon k násilí a kontaktní osoby uložených osob. Do databáze mají kromě BKA přístup také Spolková policie, BfV, MAD, ZKA, BND, 16 Zemských kriminálních úřadů a 16 LFV. Společný soubor dat tak sdílí 38 bezpečnostních úřadů spolku a zemí. Podle závažnosti a počtu relevantních informací je ovšem databáze rozdělena na 3 části, přičemž do té druhé mají bezpečnostní orgány přístup pouze na základě žádosti či ve výjimečném případě. Třetí část není v zásadě určena k žádnému dalšímu předání, neboť obsahuje informace striktně tajného charakteru.⁹⁸ Celkově vzato tak Protiteroristická databáze představuje dočasný⁹⁹ kompromis mezi ochranou informačních zdrojů a dostupností získaných informací pro příslušné bezpečnostní úřady. Lze konstatovat, že vhodným způsobem doplňuje činnost G7 a současně zefektivňuje výměnu informací v bezpečnostní oblasti, která byla zatížena federálním uspořádáním německého státu a dalším členěním státní moci.¹⁰⁰

V rámci plánování rozpočtu na rok 2007 přijala spolková vláda tzv. Program k posílení vnitřní bezpečnosti (Programm zur Stärkerung der inneren Sicherheit). Jednalo se o balík opatření a finančních prostředků (44 mil. euro), který měl v následujících dvou letech zlepšit technické schopnosti bezpečnostních úřadů při obraně proti teroristickým hrozbám. Program je určen jak pro policejní, tak i zpravodajské služby, což ukazuje, do jaké míry se bezpečnostní úřady na základě svých pravomocí navzájem přiblížily. Program se kromě jiného zaměřil také na technické nástroje pro realizaci tajných prohlídek domácích počítačů s využitím sledovacího software; dva roky předtím než byla tato kompetence schválena v rámci Zákona o BKA.¹⁰¹

Koncem roku 2007 skončilo svou činnost Centrum pro zpravodajskou činnost německých ozbrojených sil (Zentrum für Nachrichtenwesen der Bundeswehr, dále již jen ZNBw), které bylo hlavní zpravodajskou službou německé armády pro analýzu a vyhodnocování vojenské a politické situace ostatních států stejně jako bezpečnostní situace Německa. Podstatná část ZNBw byla na základě zrušení úřadu včle-

96 Entwurf eines Gesetzes zur Errichtung gemeinsamer Dateien von Polizeibehörden und Nachrichtendiensten des Bundes und der Länder (Gemeinsame-Dateien-Gesetz), Drucksache 16/2950, 16. října 2006.

97 Podle údajů z května 2008 je zde evidováno 17 745 osob.

98 Hansen, Stefan. Neue deutsche Sicherheitsstruktur. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 98–99.

99 V roce 2012 má být činnost ATD vyhodnocena, přičemž platnost zákona je omezena pouze do roku 2017.

100 Hansen, Stefan. Neue deutsche Sicherheitsstruktur. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 100.

101 Ibidem, str. 102.

něna do BND, čímž byl odstraněn dosavadní kompetenční střet v oblasti zahraničního zpravodajství. Lze tedy říci, že se Bundeswehr vzdal některých svých zpravodajských kompetencí ve prospěch posílení role BND v zahraničním zpravodajství.¹⁰² Nutno dodat, že BND s monopolním postavením v oblasti zahraniční špionáže může při své činnosti využívat i kapacity německé armády.¹⁰³ V kontextu německé armády je vhodné připomenout rovněž přijetí tzv. Bílé knihy, vládního dokumentu o německé bezpečnostní politice a budoucnosti německých branných sil, v říjnu 2006.

Dle textu představuje mezinárodní terorismus hlavní hrozbu pro bezpečnost a svobodu Německa, přičemž obrana proti němu je úkolem příslušných orgánů spolku a zemí odpovědných za vnitřní bezpečnost země. Bundeswehr jim ale může v rámci platného práva asistovat, aniž by směl zatím nasadit vojenské prostředky. V této souvislosti je dle vlády nutné k tomu „rozšířit ústavně-právní rámec“.¹⁰⁴ Ačkoliv někteří experti poukazují na vágní povahu dokumentu¹⁰⁵, tak tento odkaz vlády je celkem zřejmý: snaha o změnu pravidel pro nasazení ozbrojených sil na německém území.

V tom samém roce vzniklo při GTAZ Společné internetové centrum (Gemeinsames Internetzentrum) za účelem shromažďování informací bezpečnostních úřadů týkajících se internetové sítě. Vedením úřadu byl pověřen BfV, který spolu s úředníky z BKA, BND, MAD a Spolkovým nejvyšším státním zástupcem (Generalbundesanwalt) sledují internetovou síť za účelem odhalování plánování trestných činů, agitace, radikalizace cílových skupin, zejména džihádistů, a náborů nových rekrutů.¹⁰⁶ Za vlády velké koalice vzniklo roku 2007 v Cuxhavenu jako operativní jádro MSZ také Společné námořní krizové centrum (Gemeinsames Lagezentrum See), které má za úkol výměnu informací, vzájemnou podporu a koordinaci činnosti spolku a pobřežní policie spolkových zemí Meklenburska-Předního Pomořanska, Dolního Saska, Šlesvicka-Holštýnska, Brém a Hamburku.¹⁰⁷

Jak již bylo zmíněno v úvodu, v roce 2007 měla být provedena evaluace bezpečnostních balíků zákonů odsouhlasených na přelomu let 2001/2002 v důsledku teroristických útoků 11. září. Na jejím základě bylo rozšíření kompeten-

102 Ibidem, str. 81–82.

103 Ibidem, str. 79.

104 BMVG: Weißbuch 2006: in: <http://www.bmvg.de/fileserving/PortalFiles/C1256EF40036B05B/W26UYEPT431INFODE/WB_2006_dt_mB.pdf> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

105 Giessmann J. Hans; Wagner Armin; Die Bundeswehr im Auslandseinsatz: eine Standortbestimmung, in Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 14.

106 Hansen, Stefan. Neue deutsche Sicherheitsstruktur. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 97.

107 Bundespolizei: Küstenwache, in:

<http://www.bundespolizei.de/DE/Home/03__Organisation/2Bundespolizeidirektionen/01BadBramstedt/Kuestenwache/kuestenwache__anmod.html> (poslední přístup 1. listopadu 2010).

cí bezpečnostních orgánů shledáno jako oprávněné, zákonná opatření tak platila i nadále, přičemž ta se zpravodajským charakterem měla být časově omezena na dalších pět let. Součástí této evaluace bylo také přijetí nových zlepšovacích návrhů ve formě tzv. Doplňovacího zákona pro boj proti terorismu (Terrorismusbekämpfungsergänzungsgesetz), které měly za následek další nárůst kompetencí a nástrojů pro bezpečnostní úřady.¹⁰⁸ Tento zákon zahrnoval rovněž implementaci tzv. evropského zatýkacího rozkazu¹⁰⁹.

Další významnou změnou německého práva v souvislosti s bojem proti terorismu bylo přijetí Zákona o nové úpravě sledování telekomunikačního styku (Gesetz zur Neuregelung der Telekommunikationsüberwachung) koncem roku 2007 v souvislosti se směrnicí EU o ukládání dat, který kromě jiného stanovil pravidla pro ukládání dat (Vorratsdatenspeicherung) vzniklých během telekomunikačního spojení. Oproti evropské předloze byla ovšem německá pravidla přísnější a udělovala poskytovatelům telekomunikačních služeb a internetu povinnost ukládat spojovací data veškeré komunikace po dobu šesti měsíců. Současně zákon posiloval kompetenci bezpečnostních úřadů v otázce přístupu k těmto datům. Po dvou letech ovšem Spolkový ústavní soud rozhodl, že zákon není slučitelný se Základním zákonem, přičemž na ukládání a používání telekomunikačních dat navázal přísné podmínky.¹¹⁰ V kontextu evropského boje proti terorismu byl v roce 2008 rovněž odsouhlasen Zákon o boji proti praní špinavých peněz a financování terorismu (Gesetz zur Ergänzung der Bekämpfung der Geldwäsche und der Terrorismusfinanzierung), který kromě jiného rozšířil nástroje odhalující financování terorismu.¹¹¹

V lednu 2008 byla skutečně reorganizace spolkové policie, v jejímž rámci došlo k posílení operativních složek a přidělení více úloh a kompetencí vedoucím strukturám. Současně bylo v Postupimi zřízeno nové spolkové policejní prezidium slučující všechna dosavadní ředitelství. Tento krok znamenal nejen posílení spolkové policie jako takové, ale zároveň byl dalším znamením koncentrace policejních a zpravodajských úřadů v hlavním městě nebo jeho okolí.¹¹²

Velkým tématem bezpečnostní politiky se během vlády koalice CDU/CSU a SPD stalo také rozhodnutí Spolkového ústavního soudu o Zákonu o bezpečnosti letového provozu, o jehož přijetí rozhodla v roce 2005 předchozí spolková vláda soci-

108 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 90–92.

109 Evropský zatýkací rozkaz by měl ulehčit a zrychlit vydávání osob podezřelých z trestných činů.

V Německu se jeho implementace nedařila vzhledem k zamítavému postoji Spolkového ústavního soudu z důvodu nedostatečné ochrany německých občanů.

110 Du kannst dich nicht mehr verstecken. Frank Rieger, FAZ 2. března 2010.

111 Entwurf eines Gesetzes zur Ergänzung der Bekämpfung der Geldwäsche und der Terrorismusfinanzierung, Drucksache 16/9038, 5. května 2008.

112 Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsstruktur*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 52.

álních demokratů a zelených, a jeho přímá spojitost s nasazením německé armády v rámci Německa. Spolkový ústavní soud v únoru 2006 rozhodl o tom, že sestřelení letadla uneseného teroristy a smrt civilistů na jeho palubě není slučitelné s právem jedince na život (článek 2, druhý odst. Základního zákona). Tento závěr vyvolal vlnu nespokojenosti především v řadách Unie, která tento zákon prosadila ve Spolkovém sněmu. Ministr obrany Franz Josef Jung odmítl respektovat rozsudek Spolkového ústavního soudu, když prohlásil, že pokud teroristé unesou letadlo, stejně ho nechá sestřelit. Jeho stranický kolega ministr vnitra Wolfgang Schäuble dokonce navrhl změnu Základního zákona, která by umožnila nasazení německé armády na území Německa i v případě, kdy není napadeno jiným státem (tzv. Verteidigungsfall).¹¹³ Ministr vnitra obhajoval svůj plán i vzhledem k nebezpečí teroristického útoku během červnového mistrovství světa ve fotbale v roce 2006 pořádaného Německem.¹¹⁴ Sociální demokraté, koaliční partner Unie, ovšem s takovým řešením nesouhlasili a tak k realizaci Schäubleho představ nedošlo.¹¹⁵

V souvislosti se Zákonem o bezpečnosti letového provozu lze připomenout také další případ, kde výrazně zasáhl Spolkový ústavní soud. V dubnu 2006 vynesl soud rozsudek k ústavní žalobě studenta, který byl vzhledem ke svému původu zařazen do tzv. pátracího rastru. Spolkový ústavní soud rozhodl, že tato pátrací metoda není slučitelná s právem na informační sebeurčení. Do jisté míry tak jeho rozhodnutí vyvažuje snahu zmírnit právní předpoklady pro zavedení pátracího rastru, o což usilovaly některé spolkové země. Tato metoda má být právně vzato implikována pouze v případě „konkrétního ohrožení, např. při přípravě nebo provádění teroristického útoku“.¹¹⁶

V březnu 2009 Spolkový sněm hlasy velké koalice odsouhlasil posílení kompetencí Parlamentního kontrolního grémia (Parlamentarisches Kontrollgremium, dále již jen PKGr), které má za cíl dozorovat činnost německých zpravodajských služeb. Její členové od nich mohou nově požadovat například vydání určitých spisů, oprávnění jsou i k návštěvě služeben. Posílením tohoto orgánu a zvýšením po-

113 Staack Michael, Einsatz der Bundeswehr im Innern? in Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. *Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr*. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 281.

114 Büsching, Stefan. *Rechtstaat und Terrorismus. Untersuchung der sicherheitspolitischen Reaktionen der USA, Deutschlands und Grossbritanniens auf den internationalen Terrorismus*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2010. str. 133.

115 Staack Michael, Einsatz der Bundeswehr im Innern? in Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. *Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr*. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 278.

116 Büsching, Stefan. *Rechtstaat und Terrorismus. Untersuchung der sicherheitspolitischen Reaktionen der USA, Deutschlands und Grossbritanniens auf den internationalen Terrorismus*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2010. str. 108.

čtu jeho pracovníků by tak měla být zlepšena parlamentní kontrola nad zpravodajskými službami.¹¹⁷

BILATERÁLNÍ SPOLUPRÁCE S USA

V rámci německé reakce na problém mezinárodního terorismu nelze opomenout bilaterální spolupráci Německa a USA. Ačkoliv se nástupem nové kancléřky Angely Merkelové na podzim roku 2005 vytvořily vhodné předpoklady pro nový start vzájemných vztahů, které utrpěly značné škody během vládnutí rudozelené koalice, je mezi oběma zeměmi stále přítomno značné pnutí. Jeho příčiny lze spatřovat v celé řadě konfliktních bodů, mezi které patří rozdílný pohled na nebezpečí islámského terorismu, vojenské tažení v Afghánistánu a právní status osob podezřelých z terorismu ve věznici Guantanámo. Oba státy se rozcházejí zejména ve vnímání protiteroristické politiky druhého státu. Němci mají za to, že Spojené státy přehnaným způsobem reagovaly na problém mezinárodního terorismu, přičemž oni sami považují teroristy za zločince, o které se mají na základě práva postarat policie a zpravodajské služby, nikoliv ozbrojená síla, jako je tomu v americkém případě. Z toho důvodu jim také vadí postavení vězňů v zajateckém táboře Guantanámo, kteří nemají nárok na právní ochranu.¹¹⁸

Naproti tomu Američany irituje trvání na geografické omezenosti německého mandátu pro účast německých vojáků na zahraniční misi v Afghánistánu. V roce 2006 v souvislosti s obnovením moci Tálibánu a nárůstem útoků na spojenecké jednotky si německou zdrženlivost při setrvávání na klidnějším severu země vykládali jako nedostatek solidarity s ostatními partnery NATO. Američané jsou rovněž toho názoru, že reakce německých bezpečnostních úřadů je vůči teroristům příliš mírná. V tomto rámci tak často nedůvěřovali kvalitě německých zpravodajských služeb. Navzdory tomu ale spolupráce amerických a německých tajných služeb probíhá v celku dobře.¹¹⁹ To bylo ostatně vidět i v případě Sauerlandské buňky. Zároveň se ale také ukazuje, že Německo je v boji proti terorismu značně závislé na Spojených státech.¹²⁰ Vhodným příkladem je americká pomoc při únosu lodi Hansa Stavanger, kdy Němci neměli dostatečné kapacity pro transport speciální jednotky GSG9 na místo určení.

117 Steinberg, Guido. Im Visier von Al-Qaida. Deutschland braucht eine Anti-Terror-Strategie. Körber-Stiftung, Hamburg: 2009, str. 96.

118 Steinberg, Guido. Counter-Terrorism and German-American Relations: A German Perspective. AICGS Issuebrief, Oktober 2008, str. 1–2.

119 Ibidem, str. 3.

120 Steinberg, Guido. Im Visier von Al-Qaida. Deutschland braucht eine Anti-Terror-Strategie. Körber-Stiftung, Hamburg: 2009, str. 23.

I v případě německo-americké spolupráce v bezpečnostní oblasti se objevují na straně Německa jisté koordinační problémy mezi spolkovými ministerstvy, respektive politickými stranami, které mají na tento vztah negativní efekt. Bylo to patrné například při jmenování německého zvláštního vyslance pro Afghánistán a Pákistán, Bernda Mützelberga v únoru 2009. Diplomata uvedl do funkce ministr zahraničních věcí Frank Walter Steinmaier, aniž by ovšem tuto záležitost konzultoval s dalšími resorty, které se angažují v této oblasti. Rozhořčená reakce zejména Úřadu spolkového kancléře na sebe poté nenechala dlouho čekat. Výsledkem těchto vnitroněmeckých rozepří ovšem bylo ztížení koordinace německé politiky v Afghánistánu prostřednictvím Mützelberga a iritace spojenců.¹²¹ Dalším příkladem může být i rozdílný postoj Ministerstva zahraničních věcí a Ministerstva vnitra, respektive ministrů Steinmeiera a Schäubleho v otázce německého přijetí vězňů ze zajateckého tábora Guantánámo.¹²² Pokusme se nyní zhodnotit politiku velké koalice v souvislosti s bojem proti terorismu.

VELKÁ VS. ČERNO-ŽLUTÁ KOALICE

Akceschopnost německých bezpečnostních úřadů je v dnešní době sice vyšší, než tomu bylo v roce 2001, ale pouze jejich velké nasazení a také štěstí zabránilo teroristům uskutečnit v Německu útok. Upozornění amerických tajných služeb na aktivitu Sauerlandské buňky ukázalo, že německé bezpečnostní úřady sice jsou připraveny na činnost takových skupin, nicméně nejsou schopny včas zachytit radikalizaci mladých muslimů žijících v Německu.¹²³ Z tohoto příkladu a podobně také z okolností spojených s únosem německé lodi Hansa Stavanger vyplývá, že v otázce boje proti terorismu je Německo závislé na pomoci Američanů.

Na výše uvedených příkladech lze jasně doložit, že německá bezpečnostní politika trpí koordinačními a kompetenčními problémy: mezi bezpečnostními úřady navzájem, mezi spolkovými ministerstvy a ve vztahu spolku a zemí. Německu chybí rovněž silný centrální koordinační orgán, který by měl rozhodovací pravomoc. Někdy tak není jasné, kdo koho vlastně koordinuje. Ani koalice Unie a sociálních demokratů na tom přes některé pozitivní změny příliš mnoho nezměnila. S přihlédnutím k povaze realizovaných změn, zejména výraznému posílení BKA na úkor ostatních bezpečnostních orgánů a spolkových zemí, je zřejmé, že výstavba preventivně jednajících států pokračovala i během let 2005–2009. Přijatá zákon-

121 Steinmeierscoup. Stephan Löwenstein, Wulf Schmiess, FAZ 16. února 2009.

122 Casting in der Karibik. Der Spiegel 13/2010, str. 28–30.

123 Steinberg, Guido. Im Visier von Al-Qaida. Deutschland braucht eine Anti-Terror-Strategie. Körber-Stiftung, Hamburg: 2009, str. 19.

ná opatření, která měla za cíl zvýšit obranyschopnost Německa před teroristickými hrozbami, napínají svým charakterem samu podstatu právního státu.¹²⁴ Lze vyslovit domněnku, že stát využil nebezpečí teroristických útoků ke zpřísnění bezpečnostních opatření, která měl v úmyslu zavést již dříve. Pokud by se německá společnost necítila být přímo ohrožena, rozhodně by nedošlo k celé řadě změn. V tomto ohledu vystupovali aktivně především zástupci CDU. Naopak jejich koaliční partneři sociální demokraté se je v řadě případů snažili umírnit. Rovněž si lze povšimnout skutečnosti, že za vlády velké koalice se pokračovalo v koncentraci bezpečnostních úřadů v Berlíně nebo jeho okolí.

Některé právní změny přitom mohou mít za následek omezování základních občanských svobod. Jak se ukázalo v případě Zákona o bezpečnosti letového provozu, zavedení tzv. pátracího rastru a též otázky tajných prohlídek domácích počítačů s využitím sledovacího software v rámci novely zákona o BKA, Spolkový ústavní soud v podstatě plnil funkci jisté protiváhy státu, který čím dál tím více prosazuje zavádění preventivních prvků do činnosti bezpečnostních úřadů. Po 11/9 tak Spolkový ústavní soud vystupuje jako „korektor bezpečnostní politiky“¹²⁵, kdy brzdí aspirace politiků směrem k upevňování silného a preventivního státu.

V případě velké koalice sehrála v tomto rámci jistou roli i skutečnost, že spolkové Ministerstvo spravedlnosti vedla Brigitte Zypriesová, sociální demokratka, která byla před ministerskou funkcí státní sekretářkou Ministerstva vnitra. Na své nové ministerstvo si přivedla i řadu svých lidí. V porovnání s obvyklou rivalitou obou ministerstev mezi nimi během let 2005–2009 nedocházelo k významnějším rozepřím. Schäublemu tak v právních otázkách chyběl silný protihráč.¹²⁶ Bylo to zřejmé i ze snahy Unie změnit pravidla pro nasazení Bundeswehru na domácí půdě, kdy ministryně spravedlnosti Zypriesová obhajovala tento krok i před svými spolustraníky.¹²⁷

I na příkladě vlády velké koalice se projevilo, že Německu chybí komplexní strategie pro boj proti terorismu, která specifikuje německé cíle a prostředky jak jich dosáhnout. Místo toho spolková vláda nadále posilovala postavení BKA, respektive spolkového Ministerstva vnitra, kde se koncentruje hlavní moc v otázce vnitřní bezpečnosti země. Boj proti terorismu tak zůstává doménou tohoto ministerstva.

Pravděpodobně největší změnou oproti vládě velké koalice je zatím vystupová-

124 *Ibidem*, str. 29.

125 Büsching, Stefan. *Rechtstaat und Terrorismus. Untersuchung der sicherheitspolitischen Reaktionen der USA, Deutschlands und Grossbritanniens auf den internationalen Terrorismus*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2010. str. 140.

126 Interview s Dr. Kurtem Graulichem 30. září 2010.

127 „Terrorismusbekämpfung ist keine Kriegsführung“, Christoph Seils, *Zeitonline*, 10. října 2008, in: <<http://www.zeit.de/online/2008/42/bundeswehr-grundgesetz>> (poslední přístup 20. října 2010).

ní nového ministra vnitra Thomase de Mazièra. Oproti svému předchůdci v úřadě Schäublemu, který trvale varoval před aktuálním nebezpečím teroristického útoku a stále přicházel s novými návrhy bezpečnostních zákonů, zastává de Mazière tezi, že přílišná četnost varovných signálů vede k otupění pozornosti lidí. Dalším rozdílem je také postoj nového ministra vnitra k přijetí vězňů ze zajateckého tábora Guantanámo Německem. Schäuble se tomu během svého úřadování snažil za každou cenu vyhnout. De Mazière prosadil přijetí dvou vězňů¹²⁸. Z reakcí jeho spolustraníků si lze ovšem všimnout nespokojenosti s jeho liberálním stylem. V souvislosti s bojem proti terorismu mu vyčítají přílišnou laxnost a měkkost. Je otázkou, jestli nebude de Mazière pod stranickým tlakem donucen přehodnotit svůj politický styl. Podporu kancléřky Merkelové a lidí ovšem zatím má. Doposud nový ministr vnitra pohřbil některé záměry svého předchůdce, například nasazení ozbrojených sil na německém území nebo zřízení spolkové odposlouchávací centrály v Kolíně nad Rýnem.¹²⁹ Zároveň se již ukázalo, že tentokráte má ministr vnitra silnou protihráčku v osobě ministryně spravedlnosti Sabine Leutheusserové-Schnarrenbergerové z FDP.¹³⁰ Po poněkud slabším období se tak obnovuje vyvažující vztah mezi oběma resorty. Na další změny v politice velké koalice v kontextu boje proti terorismu je nutné si počkat.

ZDROJE

Bäcker, Matthias. *Terrorismusabwehr durch das Bundeskriminalamt*, Dunker & Humblot, Berlin, 2009, str. 121.

Büsching, Stefan. *Rechtstaat und Terrorismus. Untersuchung der sicherheitspolitischen Reaktionen der USA, Deutschlands und Grossbritanniens auf den internationalen Terrorismus*. Peter Lang, Frankfurt am Main: 2010. str. 101–143.

Freuding, Christian. *Die Operationen Enduring Freedom und Active Endeavour – Deutschlands militärischer Beitrag zum Kampf gegen den internationalen Terrorismus*, Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. *Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr*. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 340–352.

Giessmann J. Hans; Wagner Armin; *Die Bundeswehr im Auslandseinsatz: eine Standortbestimmung*, in Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. *Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr*. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 9–29.

Hansen, Stefan. *Neue deutsche Sicherheitsarchitektur: ist eine Reform der Kompetenzverteilung zwischen Polizeibehörden, Nachrichtendiensten und den Streitkräften notwendig?* Peter Lang, Frankfurt am Main: 2009, str. 176.

128 Vězně přijmou spolkové země Hamburk a Porýní-Falc.

129 Minister für Entwarnung. *Der Spiegel* 14/2010, str. 18–20.

130 *Das Experiment*, Holger Stark, *Der Spiegel* 41/2010, str. 28–30.

Marwan, Abou-Taam .Deutsche Sicherheit im Spannungsfeld des internationalen Terrorismus und der Weltordnungspolitik (Dissertation), Universität Göttingen: 2007, str. 405.

Riegler, Thomas. Terrorismus. Akteure, Strukturen, Entwicklungslinien. Studien Verlag, Innsbruck, Wien, Bozen: 2009, str. 635.

Rühle, Michael. Afghanistan, Deutschland und die NATO. Sicherheit und Frieden. 1, 2009.

Schaller, Christian. Rechtssicherheit im Auslandseinsatz. Zum völkerrechtlichen Charakter des Einsatzes der Bundeswehr in Afghanistan. SWP-Aktuell 67, Dezember 2009.

Schneider Patricia. Terrorismusbekämpfung als Einsatzfeld für die Bundeswehr? Eine Pro-und-Kontra-Diskussion, in Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 260–273.

Staack Michael, Einsatz der Bundeswehr im Innern? in Giessmann J. Hans; Wagner, Armin. Armee im Einsatz. Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr. Nomos, Baden-Baden: 2009, str. 274–283.

Steinberg, Guido. Counter-Terrorism and German-American Relations: A German Perspective. AICGS Issuebrief, Oktober 2008, str. 7.

Steinberg, Guido. Im Visier von Al-Qaida. Deutschland braucht eine Anti-Terror-Strategie. Körber-Stiftung, Hamburg: 2009, str. 105.

SHRNUTÍ

Německá zahraniční politika se dále vyvíjí směrem k sebevědomé, na vlastní prospěch orientované politice, která je striktně vázaná na Ústavu. Nejedná se již o pouhou politiku spolupráce s ostatními, ale o cílevědomou politiku, která má ambice vést v oblastech, které jsou pro Německo výhodné. Příkladem může být klimatická a energetická politika.

Dohody z Deauville a Mesebergu dokazují, že Německo je připraveno jednat bez konzultací s partnery a maximalizovat vlastní zájmy na úkor spolupráce. Na rozdíl od velké koalice se černo-žlutá koalice neangažuje zesíleně multilaterálně, ať už v klimatické politice nebo v mírové politice. Ochrana klimatu již není pouze nejdůležitější ekologickou výzvou, ale také motorem vývoje nového „zeleného“ průmyslu, ve kterém Německo aspiruje na globální prvenství. Spolková vláda v této oblasti investuje do podpory německých „zelených“ podniků a v tomto duchu přeměňuje celou svou zahraničně obchodní politiku. Zahraniční politika se za černo-žluté koalice orientuje na strategii ofenzivy vnějšího obchodu, která do centra politického doprovázení klade malé a střední podniky. Soustředí se na impulsy vycházející z velkých sportovních událostí a podporuje oblasti elektromobility, zdravotnictví, energetiky, bezpečnostních technologií, obranného průmyslu, leteckého a vesmírného průmyslu a technologie oblasti životního prostředí. Síť obchodních kontaktů bude rozšířena o země, které se stávají pro Německo atraktivními: Libyi, Irák, Ázerbajdžán, Ghanu a Keňu.

V koaliční smlouvě se koaliční strany hlásí k tomu, aby rozvojově politická rozhodnutí zohledňovala zájmy hospodářství, a aby obchodní komory v zahraničí informovaly organizace rozvojové spolupráce. Regionální koncepty Ministerstva pro hospodářskou spolupráci a rozvoj byly zatím vedeny výhradně cíli ministerstva a nebyly v celkové shodě s politickými prioritami vlády. To si předsevzal ministr hospodářské spolupráce a rozvoje Niebel změnit. Oproti velké koalici dochází za černo-žluté koalice ke koordinaci Ministerstva pro hospodářskou spolupráci a rozvoj s Ministerstvem zahraničí a Ministerstvem hospodářství a technologií. Hlavním zájmem ministra Niebela je Afghánistán a Afrika, posilování vlastní zodpovědnosti a samopomoci. Ukončil pomoc Číně – tím končí strategie předchozí ministryně Wiecezorek-Zeulové, která rozvojovou pomoc chápala jako poradenství, snahu o změnu procesů a tím prakticky i lidských práv. Základním kamenem rozvojové politiky mají být podle Niebela férové obchodní vztahy s rozvojovými zeměmi, a to tak, aby si mohly pomoci samy.

V rozpočtu na rok 2011 počítá černo-žlutá koalice s úsporami v zahraniční politice, a to nejvíce v oblastech humanitární pomoci, civilní krizové prevenci a podpoře lidských práv. Činnosti v problematice lidských práv a demokratizace přenechává černo-žlutá koalice na politických nadacích. Ty hrají značnou roli především v regionech, kde je přímé německé angažmá obtížné. Jako skorostátní, avšak

na vládě nezávislí, aktéři vyvíjejí a financují nadace pod hlavičkou politických stran projekty, aniž by zatížily oficiální bilaterální vztahy.

Bolestné téma představuje účast Bundeswehru v misi ISAF a německý podíl na rekonstrukci Afghánistánu. Spolková republika akcentuje především civilní výstavbu a má značný problém s bojovými operacemi. Velké ulehčení znamená lisabonská perspektiva ukončení ISAF do konce roku 2014, díky které si vláda pravděpodobně udrží domácí politickou podporu pro setrvání až do konce mise. Afghánské angažmá výrazně ovlivní postoj Němců k budoucím nasazením, kdy lze očekávat, že země bude patřit k nejopatrnějším členským státům a bude požadovat jasné stanovení cílů a časových rámců pro jejich naplnění.

Důraz na bilaterální rozměr je patrný jak v oblasti dohod o volném obchodu, tak rozvojové politiky. Hlavní rámec zůstává multilaterální, Německo pro prosazování svých zájmů ale musí intenzivněji dbát na to, zda multilaterální kontexty půjde zorganizovat a zda odpovídají mezinárodně právním mandátům. V obou kolicích dochází k dalšímu posilování vztahů s Ruskem a Čínou. Vznikly nové strategie vůči Africe a Jižní Americe. V nich se dá konstatovat zesílený zájem o energie a suroviny vůbec.

Snaha o stálé křeslo v Radě bezpečnosti OSN je patrná od červeno-zelené, přes velkou až po černo-žlutou koalici. Té poslední se podařilo vyjednat nestálé místo, aniž by však představila, jak s ním hodlá programově naložit. Získání stálého křesla se jeví kvůli rozložení sil ve Valném shromáždění jako vysoce nepravděpodobné. Politika vůči Severoatlantické alianci je charakteristická vysokou mírou konsenzu zahraničně politické elity země a z toho vyplývající kontinuity německé pozice.

Mezi oběma vládami kancléřky Merkelové zásadní změny nenajdeme. Obě se staví proti posilování globální role NATO. Za určitých podmínek přijímá Německo nutnost expedičních misí, ale víze budování světové organizace demokracií na aliančním základě jí jsou cizí. Jediným bodem, ve kterém došlo k zásadnímu posunu, je problematika jaderného odzbrojení a nukleární strategie Aliance. Mezinárodní odzbrojovací iniciativy a boj proti šíření zbraní hromadného ničení jsou sice bytostně německými tématy již po několik desetiletí, černo-žlutá vláda však nově přichází s požadavkem na stažení amerických taktických jaderných zbraní ze svého území a váže toto na novou strategii Aliance. Německo nemá v úmyslu rezignovat na princip odstrašení jako takový, ale chce se zbavit svého podílu na jeho uskutečňování. Náklady by tedy nejraději přenechalo na ostatních. Ministr zahraničí Westerwelle přehlíží politický a symbolický význam zbraní pro alianční solidaritu, stejně jako postoje střední Evropy a Turecka. Otevírat otázku stažení amerických zbraní vyvolává napětí ve vztazích s jadernými mocnostmi, zejména pak Francií. Tento postup ignoruje také formulace Bílé knihy. K jadernému odstrašení se hlá-

síli oba poslední ministři Jung a zu Guttenberg, který se od Westerwelleho jemně distancuje odmítáním unilaterálních rozhodnutí na cestě ke „globální nule.“

Novou dimenzi získávají vztahy s Polskem, pro které na ministerstvu zahraničí Westerwelle vytvořil nový post náměstkyně Corneliie Pieperové. Polsko je pro Německo důležité také vzhledem ke vztahům s Ruskem. Trilaterálně se setkávají plánovací štáby ministerstev zahraničí a diskutují také bezpečnostní otázky, včetně otázek NATO a OBSE. Za Rusko se ale v černo-žluté koalici nikdo otevřeně nestaví. Přesto je role Ruska v německé zahraniční politice centrální a nadstandardní partnerství chápe Německo jako nezbytný předpoklad trvalé bezpečnosti v euroatlantickém prostoru. Berlín zohledňuje ruské pozice především v těch otázkách, které nepovažuje za klíčové pro evropskou bezpečnost a kde má samo pochybnosti – např. co se dalšího rozšiřování NATO do postsovětského prostoru týče. Vazba na Moskvu však zdaleka nedosahuje takového významu a intenzity jako evropský a atlantický závazek. Chápání Aliance jako součásti sítě vzájemně se podporujících mezinárodních organizací se odráží také v deklarovaném požadavku na odblokování spolupráce NATO-EU. V tomto ohledu ale Spolková vláda zůstává u slov a na vlastní iniciativy rezignuje, přestože k nim měla řadu příležitostí.

Výhodná je pro Německo efektivitizace EU jako světového aktéra a vytváření evropských synergií. Ve velké koalici kancléřka prosadila politické vedení EU v klimatické a energetické politice, která současně přináší velké výzvy pro německou ekonomiku. V černo-žluté koalici dochází k taktizování ohledně evropských rozhodnutí na rozdíl od velké koalice, ve které se kancléřka otevřeně profilovala jako lídr EU a snažila se dosáhnout co největšího konsensu. Dochází k upřednostňování národních zájmů před evropskými, což je novinka černo-žluté koalice. Německo jako exportní země profitovalo ze zavedení eura jako málo která země eurozóny, taktizace v evropské politice má kancléřce pomoci hlavně vnitropoliticky. Při summitu eurozóny v květnu 2010 Merkelová nepřesvědčila o své pozici a vedení se ujal Sarkozy. Recept kancléřky na krizi jsou úspory, zpřísnění pravidel pro slabší členské státy a podpora politiky připomínající renacionalizaci EU. Spolu s Francií blokuje Německo vstup Rumunska a Bulharska do schengenského prostoru. Rozšíření EU jako stabilizační prvek Balkánu již spolková vláda nepovažuje za prioritu. Na rozdíl od velké koalice nezařadila do koaliční smlouvy ani evropskou perspektivu Chorvatska.

Finanční krize slouží jako katalyzátor k reformě struktury armády. Úspory jsou také argumentem k plánovanému sloučení Vojenské kontrarozvědky, Spolkové zpravodajské služby a Úřadu pro ochranu Ústavy, které má zajistit co největší zefektivnění a odlehčení spolkového rozpočtu. Slučování by mohlo být krokem k uskutečnění konceptu „propojené bezpečnosti“, se kterým počítá Bílá kniha z roku 2006 a znamená propojení politických, vojenských, bezpečnostních, policejních, hos-

podářských, rozvojových a humanitárních nástrojů. Proklamace ministra vnitra Schäubleho ohledně nasazení ozbrojených sil na německém území nebo zřízení spolkové odposlouchávací centrály v Kolíně nad Rýnem ale ministr de Maizière nepodporuje. Spolkový ústavní soud plní funkci jisté protiváhy státu, který čím dál tím více prosazuje zavádění preventivních prvků do činnosti bezpečnostních úřadů. Po 11/9 tak vystupuje jako „korektor bezpečnostní politiky“. Chybí komplexní strategie pro boj proti terorismu, která specifikuje německé cíle a prostředky jak jich dosáhnout. Místo toho spolková vláda nadále posilovala postavení BKA, respektive spolkového Ministerstva vnitra, kde se koncentruje moc v otázce vnitřní bezpečnosti země. V oblasti bezpečnostní politiky dochází ke koordinačním a kompetenčním problémům: mezi bezpečnostními úřady navzájem, mezi spolkovými ministerstvy a ve vztahu spolku a zemí. Německu chybí rovněž silný centrální koordinační orgán, který by měl rozhodovací pravomoc.

S podílem ve výši 2,8% celosvětové emisí oxidu uhličitého spojeným s energetikou Německo samotné nedokáže změnit trend zvyšujících se emisí skleníkových plynů. Přebírá roli lídra v oblasti energetických technologií a při nastolování klimatické agendy. Je schopné podstatně ovlivňovat celosvětovou spotřebu energie a emisí CO₂ vývozem vysoce efektivních energetických a environmentálních technologií a energeticky účinných investic a spotřebního zboží. Politiky vedou k restrukturalizaci hospodářství směrem k šetrnému k životnímu prostředí a klimatu, a to za podmínek, které neohroží blahobyt. Černo-žlutá koalice modifikuje přístup ke klimatické politice. Ochrana klimatu již není pouze nejdůležitější ekologickou výzvou, ale také – tentokrát zcela otevřeně – motorem vývoje nových technologií a nového „zeleného“ průmyslového odvětví. Důraz je kladen na použití tržních nástrojů (projekty CDM a JI) a obchodování s emisemi je považováno za primární nástroj ochrany klimatu. Již při klimatické konferenci v Poznani v roce 2008 byla pověst Německa jako hnací síly klimatické politiky oslabena jeho jednáním na evropské úrovni, kde kancléřka prosazovala zájmy německého průmyslu a hájila pokračování bezplatného rozdělování emisních povolenek. Ve změněném trendu Německo pokračovalo i na kodaňské konferenci v roce 2009.

Na rozdíl od velké koalice, která kladla důraz na vznik vnější dimenze energetické politiky, se černo-žlutá koalice soustředí na její vnitřní dimenzi. Německo sází ve vnější energetické politice na institucionalizaci energetickopolitických vztahů a na hospodářskou soutěž na evropském trhu. Středem vnějších energetických vztahů je Rusko, se kterým se Německo propojilo plynovodem Nord Stream a uvažuje se i o propojení kabelem na přenos elektřiny z ruských jaderných elektráren. Nastolení energetické agendy na evropskou úroveň při předsednictví Rady EU v roce 2007 akcelerovalo vývoj vnitřní energetické politiky. Německo se vyprofilovalo v lídra energetické politiky a dosadilo do křesla komisaře pro energetiku svého

kandidáta Günthera Oettingera. Ucelený koncept vnější energetické politiky není přes jeho politické prohlášení od dob velké koalice patrný. Debata ve Spolkovém sněmu o vnější energetické politice v říjnu 2007, na jaře 2008 a v červenci 2009 zkrachovala a nebyly přijaty návrhy opozice na vznik udržitelné vnější energetické politiky. Černo-žlutá koalice, která propojuje oblasti zahraniční politiky, obchodu a rozvojové politiky, hodlá exportní iniciativy nechat „vyzrát“ ve vnější energetickou politiku.

Kancléřka Merkelová se od své první vlády vyprofilovala jako kancléřka summitů. Vzhledem k jejich narůstajícímu počtu – způsobenému nejen posílením role premiérů Lisabonskou smlouvou – se i více věnuje zahraniční agendě. Přípravu summitů mají navíc na starosti „šerpové“ v kancléřství a ne ministerstvo zahraničí. Během černo-žluté koalice dochází k přesunu koncentrace moci směrem do kancléřství, a to jak v zahraniční, tak i evropské politice. Kancléřka se díky summitům již za velké koalice vyprofilovala jako tvář zahraniční politiky, ale za černo-žluté koalice díky slabému výkonu ministra Westerwelleho, kromě reprezentační části kancléřství prakticky přebírá i část obsahovou a v případě evropské politiky část koordinační. Dochází tak k oslabení resortního principu ministrů a k „prezidentizaci“ zahraniční politiky.

Pro německou zahraniční politiku je pozitivní zesílená spolupráce mezi resorty. Westerwelle propojuje agendy liberálních ministrů, tedy zahraničí, hospodářství a technologie a hospodářskou spolupráci a rozvoj. Za účelem úspěšné koordinace pěti liberálních ministerstev Westerwelle zřídil funkci třetího státního tajemníka na Ministerstvu zahraničí. Tam, kde dříve docházelo ke kompetenčním a komunikačním rozporům je možné konstatovat jasný a smluvený postup. Přesto se Westerwelle, stejně jako Steinmeier, ale ve značně omezené míře, vymezil v zahraniční politice vůči kancléřce.

REJSTŘÍK ZKRATEK

AHK – Deutsche Auslandshandelskammern, Německé zahraniční hospodářské komory
 ATD – Anti-Terror Datei, protiteroristická databáze
 BfV – Bundesamt für Verfassungsschutz, Spolkový úřad na ochranu ústavy
 BJR Makedonie – Bývalá jugoslávská republika Makedonie
 BKA – Bundeskriminalamt, Spolkový kriminální úřad
 BMU – Bundesumweltministerium, Ministerstvo životního prostředí
 BMWi – Bundesministeriums für Wirtschaft und Technologie, Ministerstvo hospodářství a technologie
 BND – Bundesnachrichtendienst, Spolková zpravodajská služba
 BSI – Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik, Spolkový úřad pro bezpečnost v oblasti informační techniky
 BSR – Bundessicherheitsrat, Spolková bezpečnostní rada
 CCS – Carbon capture and storage, zachycování a ukládání oxidu uhličitého
 CDM – Clean Development Mechanism, mechanismus čistého rozvoje
 LNG – Liquefied Natural Gas, zkapalněný zemní plyn
 CDU – Christlich Demokratische Union Deutschlands, Křesťanskodemokratická unie Německa
 COP – Conference of Parties, Mezinárodní klimatická konference
 CSU – Christlich-Soziale Union, Křesťansko-sociální unie
 DED – Deutscher Entwicklungsdienst, Německá rozvojová služba
 Dena – Deutsche Energieagentur, Německá energetická agentura
 DIE – Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, Německý institut pro rozvojovou politiku
 DIHK – Deutscher Industrie- und Handelskammertag, Sněm německých průmyslových a obchodních komor
 DII – Desertec Industrie Initiative GmbH
 DTS – Donor Technical Secretariat, Technický sekretariát donorů
 ESP – Emise skleníkových plynů
 EU – Evropská unie
 EU ETS – Systém EU pro obchodování s emisemi
 FDP – Freie Demokratische Partei, Svobodná demokratická strana
 FIZ – Führungs- und Informationszentrum, Řídící a informační centrum
 G5 – Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jihoafrická republika
 GIZ – Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, Německá společnost pro mezinárodní spolupráci
 GNSED – Global Network for Sustainable Energy Development, Globální síť pro udržitelný vývoj energie
 GTAI – Germany Trade and Invest, Německá obchodní a investiční
 GTAZ – Gemeinsames Terrorismusabwehrzentrum, Společné centrum pro obranu proti terorismu
 GTZ – Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit, Společnost pro technickou spolupráci
 ICTY – International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii
 IEA – International Energy Agency, Mezinárodní energetická agentura
 IEKP – Integriertes Klima- und Energieprogramm, Integrovaný energetický a klimatický program
 IMK – Innenministerkonferenz, Konference ministrů vnitra
 Inwent – Internationale Weiterbildung und Entwicklung, Mezinárodní vzdělávání a rozvoj
 IRENA – International Renewable Energy Agency, Mezinárodní agentura pro obnovitelné energie
 IRZ – Deutsche Stiftung für internationale rechtliche Zusammenarbeit, Německá nadace pro mezinárodní právní spolupráci
 ISAF – International Security Assistance Force, Mezinárodní síly pro podporu bezpečnosti v Afghánistánu
 JI – Joint Implementation, projekty společné realizace
 KfW – Kreditanstalt für Wiederaufbau, Kreditní ústav pro obnovu
 KP – Klimatická politika

LKA – Landeskriminalamt, Zemský kriminální úřad
MAD – Militärischer Abschirmdienst, Vojenská kontrarozvědka
MSZ – Maritimes Sicherheitszentrum, Námořní bezpečnostní centrum
NAPTIN – National Power Training Institute of Nigeria, Nigerijský institut pro vzdělávání personálu v elektrickém sektoru
NATO – North Atlantic Treaty Organization, Severoatlantická aliance
NEP – Nationaler Entwicklungsplan Elektromobilität, Národní plán vývoje elektromobility
NZS – nově zprůmyslněné státy
OAE – Operation Active Endeavour, Operace Aktivní úsilí
OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OEF – Operation Enduring Freedom, Operace Trvalá svoboda
OSN – Organizace spojených národů
OZE – Obnovitelné zdroje energie
PDS – Partei des Demokratischen Sozialismus, Strana demokratického socialismu
PKGr – Parlamentarisches Kontrollgremium, Parlamentní kontrolní grémium
REN21 – Renewable Energy Policy Network for the 21st Century, Síť pro energetickou politiku 21. století
RTS – Rozvojová a technická spolupráce
RUDEA – Russisch-Deutsche Energie-Agentur, Rusko-německá energetická agentura
SAA – Stabilization and Association Agreement, Dohoda o stabilizaci a přidružení
SEECF – South-East European Cooperation Process, Proces spolupráce v jihovýchodní Evropě
SPD – Sozialdemokratische Partei Deutschlands, Sociálnědemokratická strana Německa
SRU – Sachverständigenrat für Umweltfragen, Rada zmocněnců pro otázky životního prostředí
UNFCCC – United Nations Framework Convention on Climate Change, Rámcová úmluva OSN o klimatických změnách
UNIFIL – United Nations Interim Force in Lebanon, Prozatímní jednotky Organizace spojených národů v Libanonu
VDEW – Verband der Elektrizitätswirtschaft e. V., Svaz elektrického hospodářství
WBGU – Wissenschaftlicher Beirat der Bundesregierung Globale Umweltveränderungen, Vědecká rada pro globální změnu
ZKA – Zollkriminalamt, Celní kriminální úřad
ZNBw – Zentrum für Nachrichtenwesen der Bundeswehr, Centrum pro zpravodajskou činnost německých ozbrojených sil

O AUTORECH

PhDr. Pavel Dvořák

Spolupracovník AMO od roku 2009. Vystudoval německá a rakouská studia na FSV UK. Působil jako stážista ve Spolkovém sněmu. Studuje doktorský program na FSV UK, v současné době je na výzkumném pobytu na univerzitě v Hamburku.

Bc. Jakub Eberle

Spolupracovník AMO od roku 2006. Vystudoval mezinárodní teritoriální studia na FSV UK, kde studuje magisterský obor bezpečnostní studia. Absolvoval roční studijní pobyt ve Velké Británii.

Jan Prášil M.A.

Analytik AMO od roku 2008. Vystudoval politologii, filosofii a germanistiku na univerzitě v Mnichově. Pracoval v Evropské komisi a Evropském parlamentu.

Mgr. Maria Staszkiwicz MES

Analytička AMO od roku 2008 a ředitelka AMO od roku 2010.

Vystudovala evropská studia na univerzitě v Bonnu. Pracovala v Radě EU.

ASOCIACE PRO MEZINÁRODNÍ OTÁZKY

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) je přední český nezávislý think-tank v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční politiky. Základním posláním AMO je přispívat k hlubšímu porozumění mezinárodního dění. Naším cílem je zprostředkovávat dialog mezi akademiky, politiky, diplomaty, novináři, zástupci byznysu a široké veřejnosti a za tímto účelem se věnujeme celé řadě vzdělávacích a výzkumných aktivit.

K DOSAŽENÍ SVÝCH CÍLŮ ASOCIACE:

- formuluje a vydává studie a analýzy
- pořádá mezinárodní konference, expertní semináře, kulaté stoly, veřejné diskuse
- organizuje vzdělávací projekty
- prezentuje kritické názory a komentáře k aktuálnímu dění pro domácí a zahraniční média
- vytváří příznivější podmínky pro růst nové generace expertů
- podporuje zájem o disciplínu mezinárodních vztahů mezi širokou veřejností
- spolupracuje s řadou dalších domácích i zahraničních institucí

VÝZKUMNÉ CENTRUM

Výzkumné centrum Asociace pro mezinárodní otázky bylo založeno v říjnu 2003 jako jeden z hlavních pilířů činnosti Asociace zaměřený na výzkum, analýzu a popularizaci výzkumu v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky.

Náplní činnosti Centra je přispívat k identifikaci a analýze problémů důležitých pro zahraniční politiku České republiky a její postavení v současném světě. Centrum poskytuje nezávislé analýzy, vytváří prostor pro odbornou i veřejnou diskusi o problémech mezinárodní politiky a navrhuje jejich možná řešení. Činnost Centra lze rozdělit do dvou základních, vzájemně provázaných oblastí: výzkumu a expertní analýzy na straně jedné a zprostředkování politického a odborného dialogu na straně druhé.

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs